

FOLKSKOLANS

GEOGRAFI

AF

R. HULT OCH P. NORDMANN.

SÖDERSTRÖM & C:o
FÖRLAGSAKTIEBOLAG
HELSINGFORS,

Pris 1 mk 50 p.

FOLKSKOLANS
GEOGRAFI

AF

R. HULT OCH P. NORDMANN.

HELSINGFORS,
SÖDERSTRÖM & C:o
FÖRLAGSAKTIEBOLAG
1896.

HELSINGFORS,
Hufvudstadsbladets Nya Tryckeri, 1896.

Förefal.

I denna lärobok, afsedd för de svenska folkskolorna i Finland, upptager beskrifningen af vårt fädernesland en betydande del. Att så skett, beror därpå, att man hos hvarje medborgare såsom nödvändig måste förutsätta en utförlig kännedom om hemlandets natur och folk. I utlandet, exempelvis i Schweiz, har redan länge skolkursen i hemlandets geografi varit flerstalt vidlyftigare än motsvarande kurs om Finland i våra skolor. Likvist är det icke utlandets exempel, som här gjort kapitlet om hemlandet så vidlyftigt, utan öfvertygelsen om, att eleverna i alla våra läroverk, således äfven i folkskolorna, böra få ett verkligt begrepp om huru hemlandet ser ut och hvarför dess förhållanden gestaltat sig så och icke annorlunda. Finlands geografi sådan den här uppträder, är icke skrifven efter böcker, utan grundar sig på Finlands karta och undertecknads, Hults, egna iakttagelser. Därpå beror att skildringen af de fysiska förhållandena och inledningen kanske skall förefalla en och annan lärare främmande. Men detta nya och ovanliga hoppas vi skall ej afskräcka från begagnandet af boken.

Hvad Europas öfriga länder och de främmande världsdelarna angår torde omfånget för de skilda kapitlen ungefär öfverensstämma med hvad de flesta anse lämpligt. I denna del af boken liksom i framställningen om Finland äro flere stycken uppsatta med petit stil och kunna sålunda lätt förbigås eller läsas på klassen alt efter som resp. lärare anse för lämpligast.

Kapitlet om Finland är författadt af undertecknad, Hult, och det öfriga af undertecknad, Nordmann.

Professor A. O. Freudenthals ortografi har blifvit följd, och korraturen äro, genom förlagsbolaget Söderström & C:os försorg rättade enligt G. A. Åbergs ordlista.

Helsingfors den 8 Maj 1896.

R. Hult.

P. Nordmann.

Geografien är vetenskapen om jordens yta och folken som bebo densamma.

Jorden är ett stort klot. Dess yta består af vatten och land. De stora vattnen kallas *världshaf* eller *oceaner*. De stora landen kallas *världsdelar* eller *fastland*. Vattnet som omger dem bildar ett sammanhängande helt. För att angifva vattenmassornas olika läge på jorden, har man på kartorna utsatt olika namn. De fem stora hafven benämnas *Norra ishafvet*, *Södra ishafvet*, *Atlantiska hafvet*, *Indiska hafvet* och *Stora oceanen*.

Världsdelarne äro likaledes fem. *Asien*, *Europa* och *Afrika* bilda den s. k. Gamla världen. *Amerika* är Nya världen. Ensamt för sig ligger *Australien*.

Vid världsdelarnas kuster och ute i hafven finnas stora och små bitar af land. De kallas öar eller holmar.

I. EUROPA.

Läge. Europa är en månggrenig halfö till Asien. Det omgifves i norr af *Norra ishafvet*, i väster af *Atlanten* och i söder af *Medelhafvet*. Europas kuster äro mycket inskurna.

Vikar, sund och halföar. *Norra ishafvet* bildar hafsviken *Hvita hafvet*. Väster om *Jylländska halfön* utbreder sig *Nordsjön*. Detta haf står genom *Skagerack*, *Kattegatt* samt de tre smalare sunden *Öresund*, *Stora Bält* och *Lilla Bält* i förening med *Östersjön*. Dess tre förgreningar äro *Bottniska viken* — mellan den *Skandinaviska* och *Finska halfön* — *Finska viken* och *Riga viken*. *Engelska kanalen* förbinder *Nordsjön* med *Atlanten* och den öppna *Biscaya bukten*. Sydeuropas tre stora halföar äro *Pyreneiska halfön*, *Italien* och *Balkánhalfön*. De tvänne sistnämnda åtskiljas genom *Joniska hafvet* och *Adriatiska hafvet*. Det af holmar fullströdda *Egeiska hafvet* står genom smala sund i förbindelse med *Svarta hafvet*. *Kaspiska hafvet* är en väldig insjö utan förbindelse med världshafven.

Öar. De tre största öarne äro *Storbritannien*, *Irland* och *Island*. Därefter följa *Sicilien*, *Sardinien*, *Cor-*

sika och *Kandia*, alla i Medelhafvet. Östersjöns vatten sköljer stränderna af *Själland*, *Fyen*, *Öland* och *Gottland*.

Ytans beskaffenhet. Östra och större delen af Europa är ett stort lågland, som sträcker sig långt inåt mellersta delen af vår världsdel. Alla de stora halföarne utom Finland äro *högland*, genomskurna af bärgskedjor. Med Italiens och Balkanhalföns bärg stå de stora fjällkedjorna *Alperna* och *Karpaterna* i förbindelse.

På de flesta öar finnas lägre bärg.

FINLAND.

(Suomi).

Landets storlek, läge och gränser.

Finland är 1160 kilometer långt från den sydligaste punkten till den nordligaste och 600 kilometer bredt från sin västligaste punkt till sin östligaste. Finlands öar äro icke medräknade i dessa mått. Landets yta inrymmer 373600 kvadratkilometer. Det är dubbelt så bredt i sin södra hälft som i den norra hälften. Längst i nordväst går en lång arm till närheten af *Norra Ishafvet*, men ej ända fram till dess strand. Äfven längst i norr når landet till Ishafvets närhet, och i nordost är *Hvita hafvet* icke aflägsat. Men endast i söder och väster sträcker sig Finland verkligt fram till haf, nämligen till *Östersjön* och dess två stora vikar, den *Finska viken* och den *Bottniska viken*.

Utanför Finlands kust är Östersjön mycket rik på öar, holmar och skär. De bilda en *skärgård*. Det 40 kilometer breda sundet *Ålands haf* skiljer vår skärgård från Sverige.

Skärgårdshafvet är grundt, men Ålands haf är det djupaste hafvet vid Finland. Dess botten når 300 meter under hafsytan.

Bottniska viken är smalast på midten och kallas där *Kvarken*. Kvarken delar Bottniska viken i två afdelningar. Den södra, som är större, kallas *Bottenhafvet*. Den norra kallas *Bottenviken*.

Midt i Finska viken finnas några ensamma öar. Den största är *Hogland*. Ön är uppfylld af höga, branta bärg.

Låga äro *Tytärsaari*, *Lavansaari* och *Seitskär*.

På landsidorna gränsar Finland till *Ryssland*, *Norge* och *Sverige*.

Ryssland ligger öster om Finland och söder om Finska viken.

I norr gränsar Finland till *Norge*. Men Norge sträcker sig därifrån längs Atlantiska hafvets strand ännu längre mot söder än Finland.

I väster gränsar Finland till *Sverige*. Det är landet på andra sidan om Ålands haf och Bottniska viken. Norr om Bottenviken sammanhänger Finland med Sverige.

Söder om Östersjön finnes *Tyskland*. Mellan Tyskland och Sverige ligger *Danmark*. Alla dessa äro Finlands grannländer.

Vår landgräns mot Ryssland går från *Systerbäck* (*Rajajoki*) åt nordost till den stora insjön *Ladoga*. Från *Ladoga* sträcker gränsen sig i många bukter åt norr, nordväst och åter norr till *Pasvigälfven*. På denna långa sträcka går gränsen genom idel skogar och kärr. Vid *Pasvigälfven* vidtager gränsen mot Norge. Den går först åt norr och nordväst till *Tana älf*. Vidare följer gränsen denna älf upp till dess källor. Därifrån buktar den sig åt väster öfver kärr och tundror till sjön *Kilpisjaur*. Där börjar gränsen mot Sverige. Den följer först *Muonio älf*, som rinner ut ur *Kilpisjaur*. *Muonio älf* förenar sig med *Torneå älf*. Gränsen följer denna älf till hafvet.

På hafvet finnas inga gränser. Hafvet tillhör alla människor.

Landytans beskaffenhet.

Finland är till största delen ett ganska lågt land. Sverige och Norge äro mycket högre. Högst är vårt land i norr. Där ligga stora landsträckor mera än 300 meter öfver hafvet. Äfven längs den norra hälften af östra gränsen är landet ganska högt (200 meter). Den höga trakten sträcker sig vidare mot sydväst genom det inre af landet till närheten af Bottenhafvet. Dessa höga trakter äro till största delen slätter med många små kullar och backar på.

Från det *Stora höglandet* sluttar marken lindrigt åt många håll. Längst i norr sluttar landet mot Norra Ishafvet. I öster sänker det sig mot Hvita hafvet. I väster

sluttar det mot Bottniska viken, i söder mot Finska viken, i sydost mot Ladoga.

Ett mindre högland reser sig i landets sydvästra del; det är *Tammela-höglandet*. Det är backigt och rikt på åsar, kärr och små sjöar och träsk. Sluttningen därifrån mot Östersjön är helt kort.

Höglandet omgifves i väster af *Österbottens lågland*, i söder af det *Sydfinska låglandet*. Vid *Sideby udde* sammanhånga de med hvarandra.

Finlands jord hvilar på en grund af *granit* och *gneis*. Bärgrunden sticker på otaliga ställen upp ur jorden.

Graniten är än röd, än hvit eller grå. Den är en hård och stark byggnadssten. Den låter äfven polera sig blank som glas. Men den är full af sprickor och klyftor. Många granitbärg se ut som ruiner af jättars byggnader. I många granitbärg finnas grottor.

Längs östra delen af Finska viken består bärgrunden af *rapakivi*. Det är en röd granit, som i luften vittrar sönder till rostbrunt grus och sand. Den är nyttig till vägfyllnad.

Gnejsen är vanligen grå eller svart. Den spjälker sig lätt i skifvor och är därför olämplig som byggnadssten.

Tillsammans med gnejsen förekomma flere andra bärgarter, isynnerhet *skiffer* och *kalksten*. Skiffern spjälker sig i ännu tunnare skifvor än gnejsen. Skifvorna glänsa som silfver eller guld. De kunna användas till taktäckning. *Kalkstenen* är vanligtvis hvit, men i några trakter brokig. Fin kalksten kallas *marmor*. Med kalksten bereder man murbruk och cement. På många ställen finnas äfven svarta, tunga bärgarter, som äro mycket hårda. De kallas *grönstenar*, emedan de ofta blifvit grönaktiga på ytan. Af dem göras pelare och gravårdar, emedan de antaga en vacker polityr. *Täljstenen* är en mjuk bärgart, som kan täljas med knif. Kvarnstenar hugger man helst af en hård *sandsten*, hvilken ser ut som hopgjuten sand.

Längst borta i nordvästra hörnet af landet, vid Kilpisjaur, ligga väldiga lager af kvartsit och skiffer vågrätt ofvanpå graniten. De bilda en *platå*, som är den högsta delen af Finland. Den är ett stycke af de norska *Fjällvidderna*, hvilket kommit inom vårt lands gränser. En grönstensklump sticker upp genom platån och bildar på gränsen mot Norge Finlands högsta bärgtopp, *Halditsjok*, som når 1250 meter öfver hafvet.

I bärglagren anträffas *malmer*, såsom *järnmalm*, *kopparmalm*, *zinkmalm*, *tennmalm* och *silfvermalm*. De flesta malmer finnas dock endast i ringa mängd. Dessutom innehålla bärgarterna många *mineral* eller *stenarter*, hvilka kunna vara nyttiga. Graniten består af tre mineral: *kvarts*, *fältspat* och *glimmer*.

Då graniten vittrar, förvandlas kvartsen och glimmern till *sand*, men fältspaten till *lera*. Tillsammans bilda de en bördig jord.

Nere vid vattenbrynet äro bärgen merendels släta och likasom *slipade* samt fårade af otaliga fina rispor eller *refflor* som spår af en fil. På högre ställen är bärgytan skroflig af vittring. Men om man gräfver jorden undan från bärggrunden, finner man denna äfven på de högsta ställena jämnslipad och refflad. Sålunda har bärggrunden blifvit jämnad af en ofantlig *skridis*, som i långt förgången tid betäkt hela landet.

Den stora *landisen* kom från de norska fjällvidderna. Den fylde Bottniska viken och skred fram öfver hela Finland. Den blef så hög att den täkte öfver de högsta bärgen. Äfven Finska viken och Östersjön fylde landisen, hvarefter den skred fram öfver halfva Ryssland, halfva Tyskland och hela Danmark.

Då landisen slipade bärggrunden, bröt den lös stora massor af sten och malade dem sönder till *grus*, *sand* och *lera*. Skridisen plöjde långa dalar i marken och hopade gruset till kullar och ryggar så att stora delar af landet blefvo ojämna som en af jättar plöjd åker.

På kartan kan man tydligt se huru *strimmigt* landet blifvit genom denna plöjning, isynnerhet landets södra hälft. Strimmigheten går landisens väg från nordväst åt sydost. Betrakta älfvarne, som rinna till Bottenviken! Betrakta sjöarne och deras vikar och uddar! Betrakta Finska vikens och Ladogas kuster!

När isen sedan efter många tusen år smälte bort och istiden tog slut, bildade smältvattnet otaliga bäckar och strömmar. Dessa sköljde ut sanden och leran ur gruset. Sanden sjönk ned på älfvarnes och insjöarnes bottnar, men leran fördes till hafvet. Den tiden stod hafvet högre än nu, så att stora sträckor af våra lågland voro hafsbotten. Sedermera har landet åter höjt sig ur vågorna.

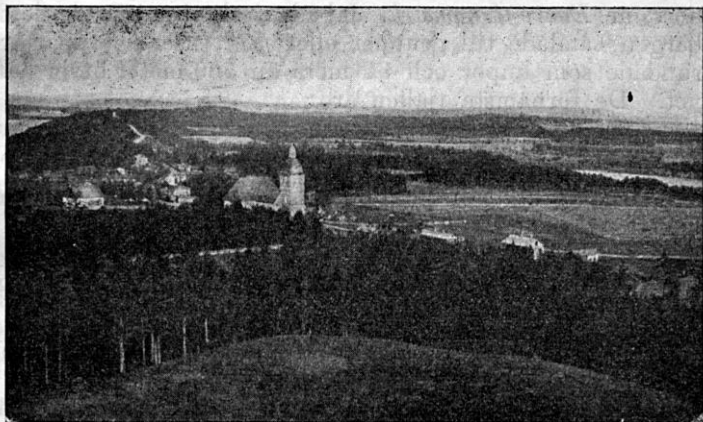
Finland fortfar att höja sig ännu i dag. *Landhöjningen* märkes bäst vid kusterna, emedan vattnet där drar sig undan och landet växer. Den är störst vid Kvarken, 1 meter inom ett århundrade. Genom landhöjningen vinnas årligen nya sträckor land. Öar växa fast vid fastlandet och vid hvarandra. Sund och vikar försvinna. Fjärdar blifva insjöar. Nya holmar och skär dyka upp ur djupen. I östra delen af Finska viken märkes numera ingen landhöjning.

De *lösa jordarter*, som betäcka vår bärggrund, äro isens och smältvattnets verk. På höglanden råder *gruset*, som är fullt med stenar från istiden. På låglandet ligger *leran*, som till det mesta är gammal hafsbotten. *Sandfält* finnas både på höglandet och på låglandet.

Öfveralt ser man äfven massor af stora stenblock, som landisen flyttat från bärgen. De kallas *flyttblock*. Många flyttblock äro så stora som hus. Sagorna berätta att jättarne kastat dem.

I slutet af istiden bildades också våra åsar. Åsarne äro branta vallar af grus och sand, hvilka sträcka sig kilometer efter kilometer genom landet i de riktningar, i hvilka landisen gått fram. De draga sig öfver höjder och dalar, öfver land och genom sjöar, och några gå ut i hafvet. Deras sidor äro branta och deras kammar äro mångenstädes så smala, att endast en gångstig får rum där uppe. Sådana äro *Kangasala-åsen* och *Punkarharju*.

En annan jordart, som betäcker nära tre tiondelar af vårt land, är *torfven*. Den bildas af multnande växter i mossarne och kärren. Torkad kan den användas till bränsle. Blandad med andra jordarter blir den en god åkerjord. När växter multna i vatten, bildas torf, men när de multna på torra ställen, bildas *mylla*. Myllan är den bördigaste jordarten. Den tillvärkas af metmaskarna. Därför äro metmaskarna mycket nyttiga djur.

Kangasala ås.

Äfven de öfriga jordarterna äro nyttiga. Leran är en bördig jordart och kan användas till tegelslagning. I gruset vid de nordligaste floderna finnas *guld*korn. Gruset är äfven bördigt, men besvärligt att bereda till åker. På sanden triffes tallskogen väl.

Dessutom betäcka *insjöar* en stor del af landet, ungefär en niondedel af dess yta. Om man på kartan drar en linje från *Sideby udde* vid Bottenhafvet åt nordost till *Iivaara* bärg nära ryska gränsen, så ser man att landet sydost om denna linje är mycket rikare på insjöar än nordväst om linjen. I stället äger landet nordväst om denna linje många stora älfvar och åar. Man kan därför indela Finland i två delar, *Flodlandet* och *Sjölandet*.

Flodlandet.

Flodlandet är en *slätt*. Från Bottniska viken höjer den sig småningom åt öster till 200 meter och åt norr till 300 meter öfver hafvet. Längst i norr sluttar den mot Ishafvet.

Öfver slätten höja sig många *bärg*, enstaka och i grupper. Två trakter äro mycket rika på bärg. Den ena, i nordväst, är *Enontekis Lappmark*. Den andra, längst i norr, är *Enare Lappmark*. I båda trakterna äro de flesta bergen samlade till grupper eller *fjäll*. Deras toppar äro rundade som kupor och nå mera än 500 meter öfver hafvet. De förnämsta fjällen äro:

I Enontekis Lappmark:

Halditunturi med toppen *Halditsjok* (1250 m), den högsta i Finland.

Ounastunturi och

Pallastunturi nära Muonio älfs krökning. Dess högsta topp når nära 900 m.

I Enare Lappmark:

Saariselkä vid ryska gränsen. Dess högsta topp når öfver 700 m.

Muotkatunturi vid Tana älfs strand.

Utsjokifjällen längst i norr.

I de öfriga delarne af Flodlandet stå bergen längre från hvarandra. De förnämsta äro:

Yllästunturi (öfver 700 m) nära Muonio älf.

Pyhätunturi midt i landet.

Nuorunen och *Iivaara* nära ryska gränsen.

Aavasaksa vid Torneå älf.

Kivalo, en lång bärggrupp nordost om Bottenviken.

Längre mot söder bli bergen allt lägre och mera enstaka.

Ehuru Flodlandet icke har ett så stort öfverflöd af *insjöar* som Sjölandet, är det dock rikt på sådana. Isynnerhet finnas de i mängd i tre områden.

1. Enare Lappmark. *Enare träsk* är en 80 kilometer lång och 40 kilometer bred sjö full med halföar, öar, holmar och skär. Den mottager vatten från alla sidor, mest från söder och väster. I södra ändan utfaller *Ivalojoki*.

Genom den långa forsen *Porttikoski* kastar floden sig ned i en djup dal. Dess nedre lopp går lugnt mellan vida ängar.

I västra ändan af Enare träsk utfaller *Jokienjoki*. Den uppsamlar vattnet ur talrika sjöar vid foten af alla de västra och norra fjällen.

2. Kivalotrakten är en ungefär 100 kilometer bred landsträcka från Sieppitunturi och Iivaara till Torneå älf. Den är mycket backig och mycket rik på sjöar.

Den östra delen heter *Kuusamo*. Dess vatten hafva aflopp till Hvita hafvet. Bland Kuusamos sjöar är *Kitkajärvi* den största. *Paanajärvi* är en lång, smal och djup sjö mellan höga, branta stränder, utför hvilka skummande forsar störta ned. Med sina många branta bärg mellan sjöarne är Kuusamo en vild och vacker trakt.

Västerut blir Kivalotrakten lägre och sluttar mot söder. Bland dess talrika sjöar äro *Kemi träsk* (*Kemijärvi*) och *Simojärvi* de största. Floderna bilda inom denna zon starka forsar.

3. Vetiltrakten är ett litet område vid kusten öster om Kvarken. Det är uppfyllt af backar och bärgklintar, små sjöar och träsk.

Finlands floder äro små. Den längsta, *Kemi älf*, är 500 kilometer lång från *Kittinens* källor till hafvet. De största floderna på jorden äro mera än tolf gånger så långa.

Finlands floder äro rika på *forsar* ända ned till närheten af hafvet. Därför kunna de ej begagnas till vattenvägar lika bra som många utländska floder. Ingen ångbåt förmår gå uppför våra for-

sar. Endast smala roddbåtar kan man mellan stenarna hala eller staka upp mot de skummande vågorna. Men forsarnes kraft tagas i människans tjänst till att drifva kvarnarnes hjul och fabrikeras turbiner.

Flodlandets älfvar och *åar* svälla upp om våren, då det mesta regnet faller. Då stiga de mångenstädes öfver sina bräddar och öfversvämma slättlandet vidt och brett. Då vattnet drager sig tillbaka, kvarstanna sanden och torfdyn, som de fört med sig, och bilda bördiga strandvallar. Ängar och frodiga videsnår kanta därför flodernas stränder på låglända ställen.

Flodlandets förnämsta älfvar äro:

a) rinnande till Ishafvet:

Pasvigülfven som utrinne ur västra ändan af *Enare träsk* och mynnar i *Ishafvet*.

Tana älf, som äfven utfaller i *Ishafvet*.

Tana älf rinner först genom kärrtrakter och sänker sig sedan i en alt djupare dal mellan branta klippiga väggar.

Oulunkajoki, som genomrinner *Paanajärvi* på sin väg till *Hvita hafvet*.

b) rinnande till Bottniska viken:

Torneå älf kommer från *Torneå träsk* i Sverige och förenar sig vid landets gräns med *Muonio älf* från *Kilpisjaur*. *Torneå älf* genomflyter sedan *Kivalotrakten* i flere forsar.

Älfvens mynning bildar ett *delta*. Ett delta är ett lågt land, danadt af den jord, som älfven för med sig till utloppet. Vanligtvis grenar floden sig i deltat till flere mynnningar.

Kemi älf har tre ansenliga källfloder. *Kittinen* är den längsta af dem.

Efter allas förening flyter *Kemi älf* lugn och bred mellan ängar och odlingar till *Kemi träsk*. Från denna vackra sjö strömmar älfven forsande vidare. Den vänder vid norra ändan af *Kivalo* mot väster och sänker sig i en trång dal. Sedan mottager den från norr bifloden *Ounasjoki*, som kommer från trakten af *Ounastunturi*. Därefter vänder den sig mot sydväst och strömmar åter forsande genom en dal till hafvet.

Dess svåraste fors, *Taivalkoski*, finnes i nedre loppet. Mynningen är ett *delta*.

Simojoki kommer från *Simojärvi*.

Ijo älf kommer från *Iijärvi* vid foten af *Iivaara*.

Uleå älf är en mäktig flod, som kommer från *Uleå träsk* i Sjölandet.

De förnämsta af dess forsar äro *Niskakoski* vid älfvens början, *Pyhäkoski* på älfvens midt och *Merikoski* vid själfva utloppet i *Uleåviken*.

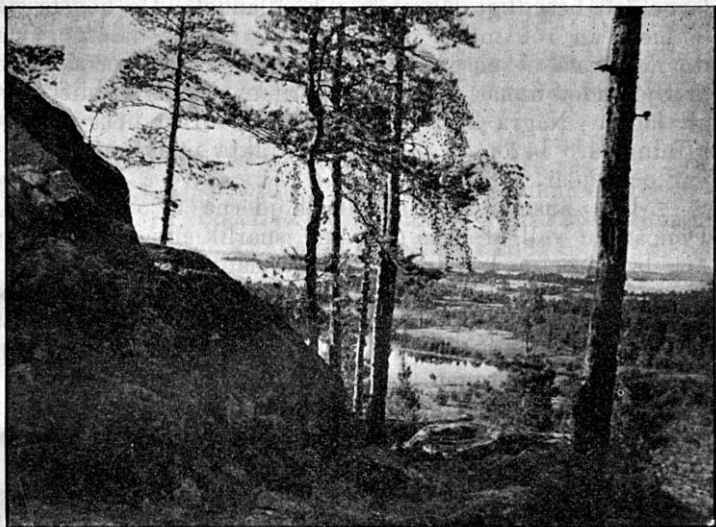
Siikajoki.

Pyhäjoki kommer ur *Pyhäjärvi* i Sjölandet.

Kalajoki.

Esse å genomflyter *Lappajärvi* och den backiga Vetiltrakten.

Lappo å.

Kallavesi.

Kyrö älf bildas af tvänne källfloder, *Kauhajoki* och *Seinäjoki* och bygger vid mynningen ett delta, som är det största i Finland.

Flodlandets kust är fattig på vikar och öar. Utanför *Uleåviken* ligger den låga *Karlön*. Vetiltrakten och *Kvarken* hafva *skärgård* utanför kusten.

För det mesta är kusten låg, jämn och mycket långgrund med farliga undervattensbankar långt ute i hafvet. På de sandiga stränderna har vinden hopat *klitter*; det är drifvor af sand. De kunna bli mera än tio meter höga.

Hafsvinden flyttar klitterna årligen allt längre inåt land, och de stanna ej, innan de blifvit be vuxna. På sin vandring öfvertäcka de ängar och skogar och orsaka sålunda skada. Därför böra de planteras med gräs och trån. Mellan Karlö och Kalajoki finnas de flesta och största klitterna.

Sjölandet.

Sjölandet är mycket ojämnt, fullt af backar, kullar, grusryggar, åsar och bärgklintar. Men bärgen och kullarne äro betydligt lägre än i Flodlandet. De högsta nå ej mera än 150 meter öfver de omgifvande dalarne, och de flesta nå ej ens hälften så högt. I den norra delen af Sjölandet finnas de högsta bärgen. Söderut blifva de allt lägre. Några kullar, som höja sig öfver hela sin omgifning, äro berömda för sin vidsträckt utsikt öfver skogar och sjöar.

Den ansenligaste af alla höjderna är *Salpausselkä*. Den är en vall af grus och sand, snarlik en ås, men mycket bredare, med platt krön. På några ställen når den en höjd af mera än 100 meter öfver omgifningen. På andra ställen breder den ut sig till milsvida moar. Blott på några få ställen är den afbruten och lämnar genomgång för vattendragen.

Salpausselkä sträcker sig genom hela södra delen af landet från östra gränsen till Finlands sydligaste udde, *Hangöudd*.

Man ser den först vid södra stranden af sjön *Koitere*. Därifrån drar den sig i sydlig riktning mot Ladoga, vänder i en båge mot sydväst och väster och går norr om Finska viken till bärget *Tiirismaa* (220 m), den högsta toppen i sydligaste Finland. Därifrån vänder den rätt åt sydväst och går ut i *Hangö udd*.

Salpausselkä har blifvit uppbyggd af landisen, som under ett skof af istiden här haft sin rand.

Jämsides med Salpausselkä, ungefär 2 mil norr om denna vall, sträcker sig en annan dylik, hvilken kallas *Lilla Salpausselkä*. Den kan följas från *Joensuu* till halfön *Bromarf* norr om Hangöudd. Den är mera afbruten än den stora Salpausselkä, men på många ställen är den lika hög och bred.

Inlandet, innanför Salpausselkä och Tammela-höglandet, är den insjörikaste trakt på hela jorden. Den är

„de tusen sjöars land.“ Många af dess insjöar äro stora, men dess floder äro små och ganska få. *Kustlandet* utmed hafvet och Ladoga har däremot små insjöar, men många åar och några ansenliga floder.

Inlandets större sjöar fylla djupa gropar i bärggrunden. Där groparnes bräddar äro lägst, strömmar vattnet genom sund eller forsar från sjö till sjö. Sålunda förena sig flere sjöar till en *insjöstråt*. Stråtarna förena sig till *insjösystem*. Från en af systemets sjöar strömmar slutligen vattnet genom *Kustlandet* eller genom *Flodlandet* som en mäktig älf till hafvet.

Fyra stora insjösystem finnas i Inlandet: *Uleå älfs system*, *Vuoksens system*, *Kymmene älfs system* och *Kumo älfs system*.

I. *Uleå älfs system* består af två stråtar, som förena sig i *Uleå träsk*. Från nordost kommer *Hyrynsalmi stråt*. — *Sotkamo stråt* kommer från öster. Genom forsén *Ämmäkoski* utfaller denna stråt i *Uleå träsk*. Söder om stråten reser sig den branta *Vuokatti*, en kort, hög bärgrygg, i hvilken man finner täljsten. Från *Uleå träsk* går vattnet genom *Uleå älf* till *Bottenviken*. Hela sjösystemet ligger på högländet.

II. *Vuoksens insjösystem* består af två stora stråtar, som mötas i *Haukivesi*.

1. *Pielis stråt* begynner i Ryssland nära *Sotkamo* stråts källor och slingrar sig till den stora sjön *Pielisjärvi*. På sjöns sydvästra strand resa sig de ansenliga *Kolihöjderna*. Från södra ändan af *Pielisjärvi* utrinne *Pielisjoki*, som är rik på forsar. Den utfaller i sjön *Pyhäselkä*. Denna sjö mottager från norr vatten från sjön *Höytiäinen*.

Två sund förena *Pyhäselkä* med *Orivesi*. Genom *Orivirta* går vattnet från *Orivesi* till *Enovesi*, som genom fjärdar och sund står i förbindelse med *Haukivesi*.

De flesta sjöar i *Pielisstråten* äro vida fjärdar med få holmar.

2. *Kallavesi stråt* bildas genom föreningen af två mindre stråtar: *Nilsä stråt* och *Idensalmi stråt*, hvilka förenas i *Kallavesi*.

Nilsisä stråt begynner med små sjöar och slingrande åar på höglandet söder om Vuokatti.

Vid denna stråt höjer sig bärget *Pisavuori*, en hög klippa med djupa grottor, i hvilka stora bärgkristaller blifvit funna.

Idensalmistråten begynner med många små sjöar och slingrande åar på höglandet söder om Uleå träsk. Flere höga kullar resa sig öfver moarna och dalarna i denna trakt.

Kallavesi består af två örika fjärdar, förenade genom *Toivala sund*. På halfön mellan fjärdarna reser sig den höga kullen *Puijo*, från hvars topp man har en af de mest storartade utsikter i Finland. Väster om Kallavesi finnas flere ansenliga höjder.

Från Kallavesi rinner vattnet åt två håll, så att stråtens grenar omsluta den stora, sjörika ön *Soisalo*. Den östra grenen leder genom flere sjöar till *Enovesi*.

Den västra grenen går genom *Leppävirta* sund, och *Varkaus* fors till Haukivesi.

Haukivesis vatten går till den med klippiga öar och holmar uppfyllda sjön *Pihlajavesi*. Dess fortsättning åt öster, *Puruvesi*, är en mera öppen fjärd. Tvärs öfver Puruvesi stryker åsen *Punkaharju*, berömd för sin skönhet.

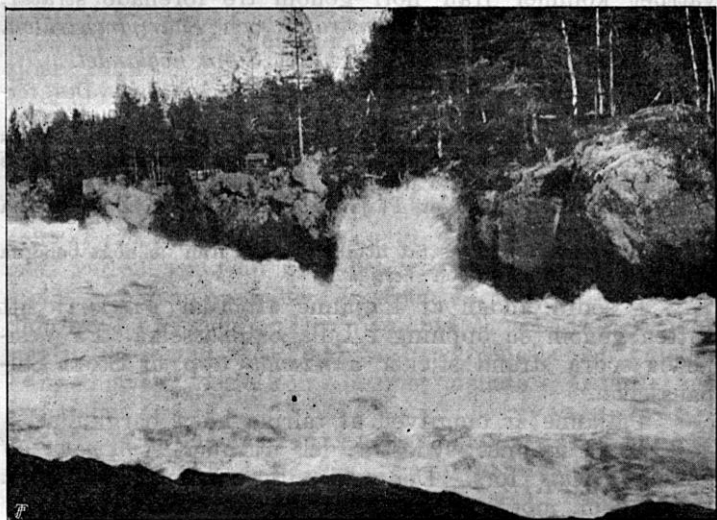
Från Pihlajavesi rinner vattnet genom ett virrvarr af sund och små fjärdar mellan stora, sönderflikade öar till *Puumala sund*, som leder till Saimen.

Saimen är näst Ladoga Finlands största insjö. Dess norra hälft är alideles uppfylld med öar och holmar, hvilka själfva äro sönderdelade af vikar och uppfyllda med insjöar och träsk. Den södra delen bildar tvänne vida fjärdar, åtskilda af Lilla Salpausselkä.

Ur östra hörnet af Saimen utflyter älfven *Vuoksen*. I forsande lopp störtar floden utför Saimens klipptröskel, och ilar därefter utför en trång bärgklyfta af en kilometers längd och 19 meters höjd. Det är *Imatra*, Finlands väldigaste fors. Dess bredd är blott 40 meter, men i denna smala ränna rusar vattnet fram rytande, dånande och skummande som ett rasande vidunder.

Efter stridt lopp med flere forsar blir floden lugn och vidgar sig till fjärdar och sjöar. På *Karelska näset*, som är landet mellan Ladoga och Finska viken, delar floden sig i två grenar.

Den norra slingrar sig från sjö till sjö till dess den kommer fram till Ladoga vid *Kexholm*. Den södra grenen går rätt österut genom sjön *Suvanto* till Ladoga nära ryska gränsen. Denna gren är nu den vattenrikare.

Imatra.

Ladoga är Finlands största insjö. Den är 200 kilometer lång och 120 kilometer bred, och dess ytas storlek är 18000 kvadratkilometer. Dess djup är större än Finska vikens. Djupast är den norra delen af sjön (mer än 250 meter). *Ladoga* är en enda stor fjärd. Blott utmed norra kusten finnes skärgård, och ur den djupaste delen af sjön höjer sig ensam den bärgiga ögruppen *Valamo*.

I norra ändan af sjön utfaller *Jänisjoki* som genomflyter *Jänisjärvi*. Dessutom upptager *Ladoga* i öster och söder väldiga vattenmassor från Ryssland.

Genom den breda, lugna floden *Neva* utfaller *Ladogas* vatten i Finska viken.

III. Kymmene älfs insjösystems största sjö är *Päijänne*.

Den är 120 kilometer lång och delad i flere fjärdar. Den sänder långa vikar in i landet åt öster och väster. Genom sjöns södra del går den smala åsen *Pulkkilanharju*.

Päijänne mottager stråtar från alla sidor. Det mesta vattnet kommer från norr genom tre förenade stråtar, *Rautalampistråten*, *Viitasaaristråten* och *Saarijärvisråten*.

Alla tre stråtarne tillhöra det *Stora höglandet*.

Rautalampi stråt begynner nära Pyhäjokis källsjö. Dess första stora sjö är *Konnevesi*.

Viitasaaristråtens största sjö är *Keitele*. De tre stråtarnes förenade vattenmassa går till *Leppävesi*, som genom *Haapakoski* utfaller i norra ändan af Päijänne.

Från öster mottager Päijänne *Sysmästråten*. Dess största sjö är *Suontienjärvi*.

Midt emot denna stråt utfalla bäckar från de högt belägna små sjöarne *Lummene* och *Vesijako*.

I södra ändan af Päijänne afbördar *Vesijärvi* sitt vatten genom en öppning i Lilla Salpausselkä. På Vesijärvis södra strand sticker *Tiirismaa* upp ur Stora Salpausselkä.

Päijänne är omgifven af talrika höga bärgkullar.

Ur Päijännes sydöstra del utrinne *Kymmene älf* genom *Kalkis* fors. Den genomflyter flere små sjöar. En af dem, mottager från norr en stor stråt:

Mäntyharjustråten. Denna begynner på höglandets sydligaste del. Dess största sjö är *Puula*.

Mellan Lilla och Stora Salpausselkä mottager *Kymmene älf* ännu en stråt, *Valkealastråten*. Kort efter föreningen med denna stråt störtar älfven utför den dånande *Kuusankoski* och flyter sedan ganska lugn genom en öppning i Salpausselkä. Djupt nedgräfd strömmar den vidare genom Kustlandets bördiga lerjord. Ännu bildar den forsar, bland andra *Anjala fall*, och grenar sig slutligen omkring *Pyttis* ö. Ytterligare grenad når älfven hafvet genom fem mynningar, alla besvärade af forsar. Den östligaste bildar *Högfors*, den mellersta *Langenkoski* och den västligaste *Abborfors*. Ehuru så starkt grenad har *Kymmene älf* intet delta.

IV. Kumo älfs insjösystem är insänkt mellan det Stora höglandet och Tammelahöglandet. Det Stora höglandets rand sträcker sig här från Päijännes sydvästra strand

till närheten af Sideby. Nedanför denna rand ligger den lilla sjön *Pyhäjärvi*, som mottager *Tammerkoski* ur *Näsijärvi*. Till *Näsijärvi* kommer vattnet genom *Murole* ström från *Ruovesi*. I *Ruovesi* mötas två stråtar, *Atsäristråten* och *Keurustråten*.

Från söder mottager *Pyhäjärvi* genom en rad af sjöar *Rautunselkä*s vatten. *Rautunselkä* upptager från öster *Vänästråten* genom *Vanajavesi*. Utmed denna stråt stryker *Hattelmala* ås.

Från norr erhåller *Rautunselkä* genom *Valkiakoski* vatten från *Mallasvesi*. Denna sjö får tre tillflöden. Från öster inkommer *Hauhostråten*, hvars källor äro *Lummene* och *Vesijako*. Från nordost mottager *Mallasvesi* *Pälkänevesi*s vatten och från nordväst *Längelmävesi* stråt med den långa korsformiga sjön *Längelmävesi*, som fyller en bördig dal i höglandet. Den berömda *Kangasalaåsen* bildar smala näs mellan *Pälkänevesi* och *Mallasvesi*, mellan *Längelmävesi* och *Roine* samt mellan *Näsijärvi* och *Pyhäjärvi*.

Från *Pyhäjärvi* utrinner *Kumo älf*. Först forsar vattnet genom *Nokia ström*. Så utvidgar älfven sig till sjöar. Den upptager från norr *Ikalis stråt*, hvars största sjö är *Kyrösjärvi*. Dess vatten genombryter *Tavastmon* (*Hämeen kangas*) i det branta fallet *Kyröskoski*. *Tavastmon* är en grusvall af samma slag som *Salpausselkä*.

Kumo älf rinner vidare åt sydväst. Vid *Loimijokis* inflöde vänder *Kumo älf* åt nordväst.

Först slingrar den sig i stora buktar mellan låga ängar och kärr, men genom kustlandet bildar den en mängd forsar, där den djupt nedgräfd i lerlagren brusar fram genom bördiga fält.

I nedersta loppet går älfven lugn mellan sankt ängar och bygger ett delta i sin mynningsvik. Söder om älfvens nedre lopp finnes *sandsten*.

Kustlandet består af fruktbara lerslätter och dalgångar, mellan hvilka otaliga låga gruskullar, kala klippor och små bärgplataer höja sig. Talrika åsar genomdraga landskapet, och här och där utbreda sig sandmoar. Vid kusten bli slätterna fjärdar och dalarne sund, åsarne landtungor och de öfriga höjderna halföar, öar, holmar och skär. Sålunda åtföljes kusten af vidsträckt skärgård

från Sideby ända till *Björkö* vid Karelska näset. Mest vidsträckt äro *Ålands* och *Åbo skärgårdar*. Bland öarne i Ålands skärgård är *Åland* den största. Ön är mycket bärgig med branta granitklippor och fruktbara dalar. Hafvet delar sönder den i flere halföar, som blott hafva smalt samband med hvarandra. Väster om Åland ligger *Eckerön*.

I *Åbo skärgård* äro följande ögrupper de förnämsta:
Pargas vid kusten.

Korpo och *Nagu* mellan Skiftet och *Gullkronafjärden*. Den stora ön *Kimito*, fyller nästan helt och hållet *Saloviken*.

Mellan *Hangöudd* och *Porkkala udde* ligger *Ekenäs skärgård*, berömd för sin skönhet och sina smala sund. Ett sådant är *Barösund*. Längre österut är skärgården smalare.

Norr om *Björkö* skjuter *Viborgska viken* in i landet, fylld af holmar och skär.

Kustlandet är rikt på små insjöar och åar.

Norr om *Kumo älf* flyter den månggreniga *Påmarksån*. Söder om *Kumo älf* utfaller *Eura å* (*Eurajoki*), hvars vatten kommer från *Pyhäjärvi*.

I *Östersjön* utfalla bland andra *Aura* vid ön *Runsala*.

Bland åar, som utfalla i Finska viken, märkas:

Svartån som kommer från *Tammela-höglandet*. Den genomflyter den vackra *Lojosjön* mellan *Stora* och *Lilla Salpausselkä*.

Vanda å, som genombryter *Stora Salpausselkä* vid *Hyvinge*.

Borgå å, som kommer från moarne vid *Tiirismaa*.

Karelska näset är trakten mellan Finska viken och *Ladoga*. Det består af sandfält och grusmoar. Hafs-kusten öster om *Björkö sund* är en jämn, långgrund sandstrand, kantad af ända till 20 meter höga klitter.

Finlands klimat.

Finland har ett kallt klimat. Sommarn hos oss är ej varmare än vintern i Egypten och vintern hos oss är

kallare än i något annat land i Europa utom nordöstra Ryssland.

Finlands vinter är lång och snörik. Floder, insjöar och hafsvikar äro då täkta med is. Snön faller mest i början af vintern. Slutet af vintern är klart. Våren är kort och klar. Då smälta isen och snön, löfven spricka ut och flyttfåglarna komma hem. I slutet af våren kommer ofta en kall och blåsig tid. Sommarn är kort och regnrik med varma dagar, men ofta kalla nätter. Det

Klitter på Karelska näset.

är blomningens, slåtterns och skördens tid. Hösten är lång, mulen, stormig och mycket regnig. Då fällas löfven och flyttfåglarna draga sin kos. Mot slutet af hösten växla snö och tö flere gånger, innan vintern vinner vältet. Sällan skadas växtligheten af för lång torka.

Om sommarn äro dagarne längre än nätterna. Den 21 juni är den längsta af årets dagar. Då stiger solen högst på himmeln. Det är *sommarsolstånd*. Då är solen uppe 18 timmar vid sydkusten. Norrut blir sommardagen alt längre. Vid foten af Aava-

saksa är denna dag 23 timmar. Endast 1 timme gömmer solen sig bakom den norra synranden. Men går man upp på bärget, ser man solen hela natten. Och om man reser blott 14 kilometer längre mot norr behöfver man ej stiga upp på något bärg för att få se solen hela natten.

De orter, där den längsta dagen varar ett helt dygn, ligga under den *norra polkretsen*. Denna linje går på kartan tvärs igenom landet från öster åt väster. Norr om polkretsen blir den längsta dagen ännu längre. I landets nordligaste del varar den 65 dygn.

Under sommarns lopp bli dagarne allt kortare, och detta fortfar under hösten. Den 23 september äro dag och natt lika långa öfver hela landet, 12 timmar. Det är *höstdaggjämning*. Sedan blir natten längre än dagen ända till den 21 december. Då stiger solen lägst middagstiden. Det är *vintersolstånd*. Vinternattens längd är lika som sommardagens större i norra Finland än i södra.

Men den finska vinternattens längd minskas genom den långa *skymningen* om kvällen och *gryningen* om morgonen. I de varmare länderna äro skymning och gryning helt korta; de räcka där blott några minuter.

Dessutom upplyses den långa natten norr om polkretsen af månen och stjärnorna, som i den klara vinterluften hafva en stark glans. *Norrskenet* flammar nästan hvarje stjärnklar natt och är praktfullast norr om polkretsen.

Polstjärnan står högre på himmeln i norra Finland än i södra. Vid sydkusten står den ungefär 60 grader öfver synranden, vid Utsjoki 70 grader. Därför säger man att Ekenäs har 60 graders *polhöjd* och Utsjoki 70 graders.

Från den 21 december aftager nattens längd och dagens tilltager. Den 21 mars äro åter dag och natt lika långa öfver hela Finland. Då hafva vi *vårdaggjämning*. Därefter tilltager dagen ytterligare och nattens längd minskas allt mera till sommarsolståndet.

Vintern är kallast och längst i trakterna mellan polkretsen och Ivalo älf. Vintern varar där från midten af oktober till början af maj. I den nordligaste delen af landet är vintern något mildare, emedan Ishafvet är så nära. Ty vid Norges kuster är Ishafvet öppet hela vintern.

Den kortaste, blidaste och mulnaste vintern hafva östersjö-kusten och dess skärgård. Den varar från slutet af december till början af mars. Stundom inträffar där töväder midt i vintern, så att snötäcket nästan helt och hållet smälter bort. Endast fjärdar, vikar och sund beläggas under vanliga vintrar med is. Ute i hafvet svalla vågorna fria. Stormar föra ofta hafvets blida och fuktiga luft in öfver land.

Våren är kortast i norra och östra Finland. Den varar där blott 6 till 9 veckor.

Snabt förgår våren äfven i landets södra delar, utom vid kusterna. På hafvet drifver isen länge efter islossningen och hål-

ler luften kall, och hafsvattnet själf uppvärmes långsamt. Kalla hafsvindar blåsa därför länge in öfver kusttrakterna och fördröja både snösmältningen och löfsprickningen. Vid sydkusten räcker våren från slutet af mars till midten af juni. Vid Kallavesi är det ofta tidigare grönt än vid Finska viken.

Sommarn är kortast och svalast längst i norr. Den varar där blott $1\frac{1}{2}$ månad, från slutet af juni till midten af augusti.

Varmast och längst är sommarn vid sydvästra kusten. Den räcker där från början af juni till midten af september.

Hösten är kortast i norra och östra Finland; den varar där 10 veckor.

I kusttrakterna räcker den 11—14 veckor.

Hamnarne tillfrysas i sydvästra Finland i slutet af december eller i början af januari, och vid Bottenviken vanligen i november. *De blifva isfria* i sydvästra Finland och vid Bottenhafvet i början af april, men vid Bottenviken ofta först i början af maj. I Kvarken hopar sig om våren drifis, som länge hindrar sjöfarten. Där emot äro Hangö och Åländska skärgårdens södra hamnar vanligen öppna hela vintern.

Till stor skada för landet äro *nattfrosterne*. De kunna inträffa midt i sommarn, men komma vanligen i juni och augusti. Kärrtrakter äro mest hemsökta af denna olycka, kusten och djupa insjöars stränder äro mest skonade. Genom ordentlig torrläggning af jorden medels dikning och dränering kan jordbrukaren säkrast skydda sina fält mot frosten.

Af värmegraden hvarje dag af året kan man beräkna årets medelvärme. Den är i hela landet låg, under noll grader norr om Bottenviken, 5 grader öfver noll i sydvästra skärgården.

I de varmaste trakterna på jorden är den öfver 30 grader. I den kallaste trakten på jorden, nordöstra Sibirien, är årets medelvärme 17 grader under noll.

De trakter, där årets medelvärme är under fryspunkten, bilda de *kalla zonerna*. Det finnes två kalla zoner. Finland norr om Bottenviken tillhör den *norra kalla zonen*. I denna zon äro de djupare kärren *bottenfrusna* hela året; om sommarn tina de upp blott närmast ytan.

De trakter, där luftens medelvärme är mellan 0 och 20 grader, bilda de *tempererade zonerna*. Äfven de äro två. Större delen af Finland hör till den *norra tempererade zonen*.

De trakter, där luftens medelvärme är öfver 20 grader, bilda den *varma zonen*. Den är oss närmast i Egypten och Mesopotamien, men dit är från Södra Finland nästan 3000 kilometer.

Växtvärlden.

I Finlands kalla klimat trifvas icke många af de hundratusental växtarter, som finnas på jorden.

Men de växter, som trifvas hos oss, finnas i så stor myckenhet, att de nästan helt och hållet betäcka landet från stränderna till de högsta bärgtopparne. Mer än hälften af landets yta är beklädd med *skog*.

Skogens mark är betäkt med mossor och bärris. Mossan och skuggan under träkronorna hindrar skogsmarken att torka. Regnvattnet hålles länge kvar och afgår endast småningom till källorna och bäckarne. Där skogen förstöres, rinner regnvattnet genast bort från marken. Denna blir då lidande af torka. Men bäckarne och strömmarne fyllas hastigt med vatten, öfversvämma fälten och göra stor skada. Därför måste skogen aktas och vårdas.

Den mesta skogen är *blandskog* af björk, tall och gran. Men om blandskogen får växa i fred, dö björkarne bort af brist på ljus. Af blandskogen blir då *barrskog*. I ödemarkerna, där skogen fått stå mera ostörd, finnas ännu vidsträckt gamla barrskogar. *Tallskogen* trifves bäst på torra sandmoar, *granskogen* på fuktigare, steniga grusmarker.

Där skogseldar gått fram och på svedjemarker uppväxer *björkskog*. Därför finnes björkskogen mest i bebodda trakter, isynnerhet i östra Finland, där svedjebruket ännu är allmänt. Äfven *gråalen* bildar små löfskogar i bebodda näjder.

På de torraste moarne gör skogselden största skada. Ty där har skogen svårt att växa upp igen. Ljung, enbuskar och lavar intaga marken och bilda en *hed*, som är utan värde för människan. Många människoåldrar förgå, innan heden åter bär timmerskog.

Tre tiondedelar af landet äro *sumpmarker*. De äro vattendränkta och betäcta med mossor och starrgräs.

De blötaste sumpmarkerna äro *kärr*, I dem växa mest starrgräs, ängsull och vattenörter. Genom dikning kunna de göras till ångar.

De fastare sumpmarkerna bära ett svällande, tufvigt täcke af *hvitmossa*. I dem bildas brännbar torf. De kallas mossar. I mossens tufvor växa små buskar i mängd. Dessutom frambringa mossarne massor af *hjortron*. På de torraste mossarne uppväxer en tvinnande *tallskog*. Mossarne kunna genom dikning göras dugliga till åkrar.

De vidsträktaste sumpmarkerna finnas på det Stora högländet. Sådana äro *Egyptinkorpi* mellan Pielisjärvi och ryska gränsen och *Pelsomossen* väster om Uleå träsk.

Vid sjöarnes och älflvarnes stränder finnas vida låglända marker, hvilka årligen öfversvämmas af vårfloödet. De beklädas af *gräs* och *starr* och blifva naturliga *ängar*. På dem växa *åkerbär*, äfven *videbuskar* skjuta upp på dem. Om ej videbuskarne bortrensas, breda de snart ut sig och förvandla ängen till *videsnår*. De nordligaste älflvarne kantas på långa sträckor af täta snår.

Odlingarna intaga endast en helt liten del af landets yta, ungefär $\frac{1}{30}$.

Emedan klimatet i södra Finland är varmare än i norra, är äfven växtligheten rikare i söder än i norr. Man kan därför i vårt land särskilja följande *växtzoner*:

1. *Ekzonen*, omfattande Ålands, Åbo och Ekenäs skärgårdar samt kustlandet mot Östersjön. I denna zon bildar *eken* lundar och små skogar. I lundarna trifvas dessutom flere sällsynta träslag, *ask*, *lön*n, *lind*, *oxel*, *oxelrönn*, *apel* och *alm*. På Åland finnes äfven den giftiga *idegranen*.

Mossarne och kärren äro helt små. Ängarna äro ej håller stora, men landet är rikt uppodladt. *Hvetet* och *hvitbetorna* trifvas på åkrarna. Nästan hvarje gård har sin *trädgård* med fruktträn och bärbuskar.

2. *Almzonen*, som går norrut till en linje från Kumo älfs mynning till Ladogas norra ända. Här finnes *ingen* *ekskog*, men i lundarna träffas *lön*n, *lind* och *alm* och i skogsbrynen *hassel*.

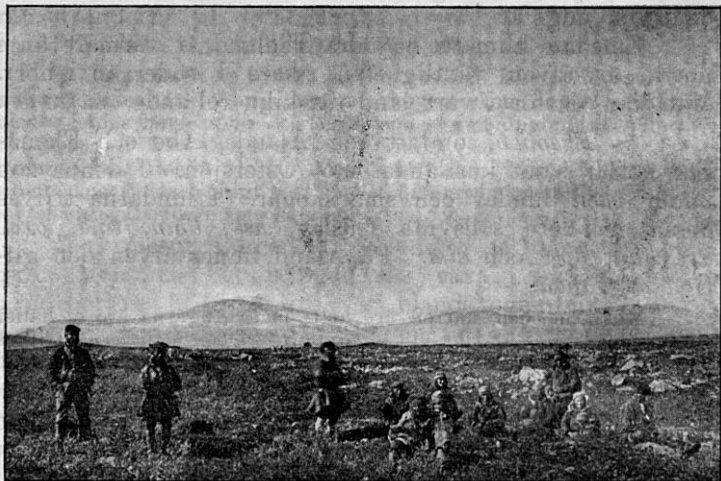
Utom råg, hafre, korn och potatis odlas allmänt *lin*, *hampa*, *humle* och *bohete*.

3. *Alzonen*, som sträcker sig till Uleå älf och Pielisjärvi. Af de ädlare löfträna träffas blott enstaka *lindar* i zonens södra del. Men *klibbalen* kransar ännu stränderna i sällskap med *gråalen*. *Mossarne*, *kärren* och *ängarne* äro mycket vidsträkt. Ryktbar är *Limmingo äng* vid Uleåviken.

Vid Kallavesistråten och älflvarne söder om Kalajoki finnas vida åkrar, såsom i *Storkyro* och *Ilmola* vid Kyrö älf. Men för öfrigt är odlingen ringa. *Åkerbären* alstras rikligast i denna zon. På åkrarna ser man mest råg, korn, hafre och potatis.

4. *Granzonen*, som sträcker sig norrut till Ounas-tunturi, Ivalo älf och Enare träsk. Här saknas klibbalen. *Barrskogar* och *sumpmarker* betäcka största delen af landet. *Ängarne* och *videsnåren* äro vidsträkt vid floder-

nas och sjöarnas stränder. *Hedar* af *ljung* och *renlaf* intaga de vidsträktade nedbrunna skogarnes platser. Odlingen är mycket ringa. Frosten förstör grödan ungefär hvarannat år. Råg och hafre odlas ej mera med framgång. *Kornet* är det förnämsta sädesslaget här.

Tundra i Enontekis Lappmark.

5. *Tallzonen*, som sträcker sig till en linje genom midten af Enontekis Lappmark och vidare norr om Enare träsk. Äfven de södra delarne af Tana och Utsjoki dalar höra till tallzonen. Här finnes icke mera någon gran-skog. *Tallskogen* betäcker största delen af området. Dess mark har en matta af grågul *renlaf*.

6. *Björkzonen*, som går till de nordligaste trakterna af landet. Här saknas äfven tallskogen. *Björken* bildar de enda skogarne. Äfven i dessa är marken till stor del betäckt med den bleka *renlafven* och med *dvärgbjörk*.

Vida *hedar* finnas. De äro bevoxna med *renlaf*, *dvärgbjörk* och *björkbuskar*. Ingen odling bedrifves i denna zon.

*Värmen aftager uppför bärge*n, och därmed förändras äfven växtligheten. Från *Iivaara* norrut sticka alla höga

bärg sina hjässor upp ur barrskogen. Ofvanför barrskogarne och kärren omgifvas de med en gördel af björkskog, *björkregionen*. Topparne nå upp i så bister luft, att icke ens björken trivdes där. De äro därför blott betäckta med *lafhedar*. Det är *fjällregionen*.

I Enontekis och Enare Lappmarker nå stora sträckor af marken upp i fjällregionen. Där utbreder *luftundran* sitt bleka renlafäckle som ett månsken mil efter mil öfver kullar och fält.

Ännu högre upp är det så kallt, att snön hela året blir ligande på bärgens sluttningar. Det är *snöregionen*. Intet af Finlands bärg når upp till snöregionen.

Djurvärlden.

Finlands djurvärld är fattig. Oförståndig jakt på olämplig tid kan göra slut på månet nyttigt villebråd.

Bäfvorn har blifvit utrotad. *Renen* har ströfvat genom hela Finland; numera träffas den vild blott i Lappland och vid östra gränsen. *Älgen* skyddas genom fridlysning för att bli utrotad.

Ännu finnas dock mångahanda djur i vårt land. Några förekomma i riklig mängd. Våra skogar och lundar genljuda af *sångfåglarnas* kvitter och *gökens* rop. Där gömma sig *tjädern*, *orren*, *ripan* och *hjärpen* för den lystne jägaren. Där kuttra *dufvorna* och där höres *hackspettens* tick-tack. *Älgen* betar kvistar i löfskogen. *Ekorren* och *flygekorren* hoppa i träkrönorna och *haren* bland stenarne och snåren. I tränas kronor lurar den lömska *lon*. Bland tränas rötter reder *björnen* sitt ide till vintern. I skogen har *räfven* sin kula och där döljer *vargen* sig under sommarn. I ödemarkens lugu gräfver *gräflingen* sin lya. Där reda *örnarne*, *falkarne* och *hökarne* sina nästen och där höja *ugglorna* sina nattliga klagorop. I skogen vimlar det af *skalbaggar*, hvilkas larfver försåtligt gnaga sina gångar under tränas bark. De flitiga *myrorna* löpa på sina vägar och släpa barr till sina stackar.

Öfver fälten höja *lörkorna* sina glada driller. I åkrarna gömma sig *rapphönan* och den outtröttliga *kornknarren*. I ängarnes jord gräfva *sorkarne* och *nåbmössen* sina mörka gångar. *Fjärilar*, *humlor* och *bin* sväfva från blomma till blomma. *Kräkor*, *skator* och *starar* söka gärna upp människans närhet. *Svalorna* bygga

sina bon i byarne och *kajorna* skrika kring kyrktornen. På gator och gårdar hoppa de hungriga *sparfvarna*. I hus och bodar härja de skadliga *råttorna* och *mössen*, och från ladugårdarna sprida sig otaliga svärmar af *flugor*.

Vesslor, *ödlor* och *snokar* kila i stenrösen och i gamla murar. *Flädermössen* flaxa ljudlöst fram om nätterna, då *lysmasken* gungar på gräsens blad. I diken och pölar låta *grodorna* om våren höra sin entoniga sång.

På stränderna löpa snabbfotade *pipare* och *snäppor*. Öfver insjöarne sväfva de snabba *tärnorna* och på vattenytan simma många slags *änder*, *lommar* och *doppingar*. *Gäss* och *svanar* befolka ännu östra och norra Finlands vatten.

I åarne dyka *uttern* och *vattensorken* och i deras sandbrinkar gräfva *strandvalorna* sina hålor.

Skärgården har sitt särskilda djurlif. Där vimla skaror af *ajder* och andra *dykänder*, *grisslor* och *alkor*. Kring skären skrika *måsar* och *tärnor* och öfver fjärdarne kretsas *hafsörnen* och *fiskljusen*. På de yttersta hafsklipporna sola sig de skygga *själarne*.

Äfven de öde mossarne och kärren hafva sitt djurlif. Där vandra de stolta *tranorna*, där pipa *spofvarne* och ur deras vatten uppstiga tallösa svärmar af *mygg*.

Insjöarne och vattendragen äro ganska rika på fisk. Men genom fångst med altför finmaskiga nät förstöres så mycket yngel, att fisken snart kan bli slut, om ej fiskarena taga sig till vara. Rikligast förekomma *mujkan*, *siken*, *forellerna*, *laxen*, *mörten*, *iden*, *löjan*, *braxen*, *güddan*, *girsen* och *aborren*.

Mindre allmänna äro *gösen*, *simporna*, *laken*, *rudan*, *sarffen*, *norsen*, *harren*, *ålen* och många andra arter. I sötvatten lefva *kräftor*, *snäckor* och *musslor*. *Pärlemusslan* frambringa äkta pärlor. I några af inlandets sjöar gömmer sig den stora klumpiga *malen*.

I våra föga salta haf trifvas de flesta af sötvattens fiskar. Men dessutom äger hafvet sina särskilda arter, såsom *torsken*, *flundran* samt stora stim af *hvasstubken* och *strömmingen*.

Från den tiden, då hafvet gick upp öfver det nuvarande läglandet, finnas ännu små *hafskräftor* kvar i många af våra insjöar samt *själar* i Ladoga och Saimen.

Lapplands djurvärld är något olik södra Finlands. Ett stort antal arter skyr Lapplands köld. Men skogarna lifvas dock af fågelkvitter och af *tjüderns*, *orrems* och *ri-*

pans spel, och *björnen* rotar i myrstackarne. *Sidensvan-sen* och *snösparfven* bygga där sina bon. På fjällhedarne *flaxar snöripan* och bland klipporna gömmer sig *fjällugg-lan* för dagsljuset. Öfver mossarne kretsar den bruna *labben* och mellan deras tufvor ila de snabbfotade *lem-larne*. *Järfven*, *räfven* och *fjällräfven*, *örnar*, *hökar* och *vråkar* snoka efter byte i ödemarken. Floderna och sjö-arne äro rika på *änder* och *gäss* och i vattnet sprattla präktiga *harrar*, *laxar*, *foreller* och *rödingar*. Upp på de blåsiga tundrorna flyr *renen* för de otaliga svärmarne af blodtörstig *mygg*, som vid sommarsolståndet uppstiga ur Lapplands vida sumpmarker. Mot hösten, när myggen dör, drager *renen* sig ned i skogen. Den kan då beta sin renlaf i fred och blir fet och frodig till vintern.

Befolkningen.

Finland är det *finska folkets* fosterland. Det finska folket består af åtta stammar. Fyra af dem tala finska: *karelarne*, *tavasterne*, *egentliga finnarne* (*västfinnarne*) och *kvänerne*. Deras förfäder hafva flyttat in i landet från öster. Tre af stammarne tala svenska: *ålänningarne*, *nylänningarne* och *österbottningarne*. Deras förfäder hafva öfver hafvet flyttat in från Sverige. En stam talar lappska: *lapparne*. Deras förfäder voro Finlands första invånare. Dessutom bor i Finland ett litet antal *ryssar*, *zigenare*, *judar* och *tyskar*.

En stor del af Finlands folk, isynnerhet i städerna, har haft förfäder af både finska och svenska stammar.

Karelarne bebo Vuoksens och Ladogas insjöområden, kusttrakten till Kymme älf samt Rautalampi stråts omgifningar. Deras antal är ungefär 780000.

Tavasterne bebo Sjölandets västra del och södra delen af Flodlandet, utom kusterna. Endast mellan Sideby udde och Eura å nå deras boningsplatser fram till hafvet. Deras antal är ungefär 830000.

Västfinnarne bo söder om Tammelahöglandet och Eura å samt i norra delen af Åbo skärgård. Deras antal är omkring 130000.

Kvänerne befolka Flodlandet norr om Vetiltrakten och söder om Ivalojoiki, samt Uleå älfs insjöområde. Deras antal är omkring 200000.

Ålänningarne bebo den Åländska skärgården. De äro omkring 22000 personer.

Nylänningarne bebo kusten mellan Saloviken och Kymnene älf samt södra delen af Åbo skärgård. Deras antal är ungefär 170000.

Österbottningarne bebo Bottniska vikens kust från Påmarks-åns utlopp till Vetilstraktens nordligaste del. Deras antal är ungefär 110000.

Lapparne bebo Enare lappmark norr om Ivalo älf samt Enontekis lappmark och Saariselkä. Deras antal är litet öfver 1000.

Något öfver 1000 *ryska* jordbrukare bo på Karelska näset och på Valamoöarne. I städerna finnas fyratusen ryssar utom militären.

Zigenare ströfva omkring hela landet, men mest i dess östra delar. De lifnära sig med hästhandel, fiske och tillfällig förtjänst.

Några hundra *judar* och *tyskar* drifva handel i de största städerna; de flesta judarne finnas i Helsingfors, de flesta tyskarne i Viborg.

Finnen är härdad och stark. Han utstår med tålmod stora försakelser. Han förtröstar på framtiden och sträfvar ihärdigt att uppnå det, som han föresätter sig. Han är trofast och rättskaffens. Han vördar lagen och älskar ordningen. På nya seder och inrättningar är han icke begifven, men inser han deras nytta, antager han dem. Grannlåt och ståt försmår han, men sång och musik idkar han med förtjusning. Han vill bo varmt, äta och dricka godt och utöfvar gärna gästfrihet. Mot främmande är han färdig och tvär och döljer sina känslor för dem. Hans känslor äro djupa och varaktiga, men ej uppbrusande och bullersamma. Han retas ej lätt, men han bevarar länge agget och hatet. Han älskar sitt land och sitt folk, men lika mycket sin närmaste fosterbygd och dess stam.

Karelaren är lång och smärt. Hans ansikte är aflångt, hans näsa rak. Hans blå ögon skuggas af buskiga ögonbryn. Hans hår är brunt och lockigt. Hans skägg är glest och kort, då det får växa. Hans hy är brunaktig.

Till sinnet är karelaren liflig och glad, vänlig och språk-sam. Han är fyndig i råd och rask i dåd, men håller ej länge ut med ett arbete. Handel och resor äro hans käraste sysselsättningar. Karelarne älska dikt och sång. Ur deras munnar har *Elias Lönnrot* samlat *Kalevala*. Det är en stor samling berättande dikter från karelarnes hednatid, om världens skapelse och Kalevalafolkets strider med Pohjolafolket.

Tavasten är kortväxt och satt. Hans ansikte är bredt, hans näsa kort och böjd uppåt. Hans ögon äro mycket ljusa, och ögonbrynen tunna. Han har stripigt, ljusgult hår och mycket klen skäggväxt. Hans hy är gulaktig.

Till sinnet är tavasten trög och allvarsam, sluten och tystlåten. Han tänker långsamt, men är ihärdig att utföra hvad han

beslutat. Om honom gäller ordspråket „Envis som en finne.“ Han är förnöjsam och tålig, redlig och trofast. På bullrande nöjen sätter han föga värde. Hans tal är rikt på ordspråk.

Giftermål mellan de två stammarne har på gränsen mellan deras områden frambragt en blandad stam, *savolaksarene*, som har många goda egenskaper från hvardera hållet. Savolaksarene äro stolta och ihärdiga, vetgiriga och nöjeslystna.

Västfinnen liknar till utseendet tavasten, men har rakare näsa, tjockare ögonbryn, mörkare hår och hvitare hy. Till sinnet är han mera lik karelaren, men för dikt och sång har han mindre håg. Västfinnarne äro mycket uppblandade med tavaster och nylänningar.

Kvänen liknar karelaren, men är kortare till växten. Han har kortare och bredare ansikte, utstående kindknotor, kort, bred näsa och nästan svart hår. Hans ögon äro bruna. Hans sinne är mindre glädtigt än karelarens. Han är ihärdig, hetsig och djärf. På nöjen och sång är han föga lysten, men han älskar det underbara och tror på trolldom och vidskepelse. Kvänerne äro mycket uppblandade med karelare och lappar.

Äfven *de från Sverige inflyttade stammarne* äro ganska olika hvarandra. Till utseendet äga de dock stor likhet. De äro högväxta och smärta. Deras ansikten äro aflånga och rundade, med lång, rak näsa, mörkblå eller bruna ögon, brunt, lockigt hår och stark skäggväxt. Deras hy är ljus med rosiga kinder. Till lynnet likna de karelarne, men äro ihärdigare, sparsammare och mera förtänksamma. De sätta värde på renlighet och prydlighet. De vilja gärna taga efter främmande seder. De älska nöjen och sjunga gärna; deras sånger äro korta och glada visor.

Österbottningen är orolig och hetsig som hans granne kvänen.

Nylänningen är lugn och eftertänksam som hans granne tavasten.

Älänningen är praktisk och artig som hans granne svensken.

Lapparne äro små till växten, med små händer och fötter. Deras ansikten äro korta och breda med utstående kindknotor, bred, platt näsa, smala svarta ögon och svart, rakt hår. Deras skäggväxt är mycket klen. Deras hy är gulbrun. Till sinnet äro de tröga och godmodiga, men retade brusa de häftigt upp. Mot främmande äro de gästvänliga. Sång och dans bry de sig ej om, men de älska underbara sagor. Ehuru de tycka om grannlåt, äro de mycket förnöjsamma. Sitt lefnadssätt och sin hembygd lämna de ytterst ogärna.

Finland har blifvit sammansatt af tio landskap.

<i>Åland,</i>	<i>Satakunta,</i>
<i>Egentliga Finland,</i>	<i>Tavastland,</i>
<i>Nyland,</i>	<i>Savolaks,</i>

*Karelen,
Österbotten,*

*Västerbotten,
Lappland.*

Se efter deras gränser på kartan!

*

*

*

Nu har Finland ungefär 2 1/2 miljon invånare.

Finland är glest bebodt. Om alla invånarne skulle bo jämt utspridda öfver landet, skulle det ej komma flere än 7 på hvarje kvadratkilometer.

Höglandet med dess karga jordmån är glesare befolkadt än låglandet med dess bördiga fält. Tätast bebodda äro kusterna från Kvarken till Systerbäck, Kyrö och Kumo älfdalar samt södra Tavastland.

I alla dessa trakter finnas många socknar med mera än 20 invånare på hvarje kvadratkilometer, och några hafva mera än 40. Men i Enontekis och Enare lappmarker komma på hvarje invånare 10 kvadratkilometer.

Men folkmängden ökas hastigast på höglandet. Långsammast ökas den omkring Saimen.

Finnarne äro ett folk af landsbor. Endast en tiondedel af dem (1/10) bor i *städer*.

Vårt land har 37 städer. Alla äro små; den största, *Helsingfors*, har ungefär 70000 invånare. Men städernas folkmängd ökas dubbelt så hastigt som landsbygdens.

Ehuru Finlands hamnar och sjöar nästan halfva året äro spärrade af is, ligga alla våra städer vid segelleder. De flesta ligga vid hafvet.

Dessutom finnas i Finland *sex köpingar*.

I den kalla zonen har Finland ingen stad. Endast Norge och Sibirien hafva några helt små städer i denna zon.

I de flesta trakter af vårt land bo landsborna i spridda *gårdar*, ofta flere kilometer från närmaste granngård. Under gårdarne lyda *torp*. Äfven de stå ensamma, omgifna af åkrar, ängar och skog. Men en gård och ett torp kan se ut som en liten by, emedan finnarne bygga många uthus: bodar, fähus, stall, lider, ria och bastu, mångenstädes äfven väderkvarn.

Flere gårdar utgöra tillsammans ett *byalag*. Ofta bygga byalagets bönder sina gårdar nära hvarandra, så att de bilda en *by*.

Byalagen äro förenade till *kommuner, socknar och kapell*. Hvarje socken har sin kyrka. Kring kyrkan bygga bönderna gärna sina gårdar. Där uppslå landt-handlandena sina bodar och där bosätta sig handtvärkare. Så bildas *kyrkbyarne*.

I södra Tavastland, på Karelska näset och på Åland tycka landtmännen om att bo tillsammans i stora byar. Afven kring de största fabrikerna på landsbygden bosätta sig så många människor, att där af uppstå byar. Några byar äro större än våra minsta städer. Men de äro oordentligt bygda, utan gator och torg. Husen stå utan ordning, ofta altför nära hvarandra, så att eldfaran är stor. Stundom brinna hela byar ned i följd af någon människas vårdslöshet med elden.

Finnarne äro så tillgifna sin hembygd, att endast ett ringa antal flyttar från sin födelsesocken till en annan. Två miljoner bo ännu i samma socken där de blifvit födda.

Religion och bildning.

Finnarne är ett kristet folk. Deras tro är stark och de lita på Guds beskydd och på bönens makt.

Den *lutherska kristendomen* är Finlands statsreligion. I *statskyrkan* äro nästan alla invånare inskrifna. Statskyrkan är från 1897 delad i fyra *stift* nämligen:

<i>Åbo stift,</i>	<i>Borgå stift,</i>
<i>Nyslotts stift,</i>	<i>Kuopio stift.</i>

Deras gränser synas på kartan. Hvarje stift styres af en *biskop* och ett råd, som kallas *domkapitel*. Stiftstadens kyrka är *domkyrkan*. Biskopen i Åbo är den främste af biskoparne; han kallas *ärkebiskop* och hans stift är *ärkestiftet*.

Hvarje stift är indeladt i *prosterier* och hvarje prosteri i *socknar*. Under många socknar lyda mindre kyrkoförsamlingar, som kallas *kapell*. Afven några *bruksförsamlingar* finnas. Städernas lutherska befolkning bildar *stadsförsamlingar*. Socknarnes och stadsförsamlingarnes kyrkliga ärenden skötas af *kyrkoherdar*, kapellens af *kapellaner*. Finland har öfver 500 lutherska församlingar. Statskyrkans lag är *kyrkolagen*. Andringar i kyrkolagen föreslås af en från alla stift vald församling, *kyrkomötet*.

Numera finnas i Finland knapt 500 *romerska katoliker*. De bo i Helsingfors och Viborg och äro inflyttade från utlandet eller barn af utläningar.

Inom den lutherska kyrkan hafva många sekter uppkommit. De hafva rättighet att bilda särskilda församlingar. I Lappland

och Österbotten är den *lätstadianska* sekten (*hihuliterna*) mycket utbredd. Bland österbottningarna finnas många *baptister*. Från hufvudstaden har *Frälsningsarmén* ubredt sin värksamhet öfver en stor del af landet.

En femtiondedel af Finlands befolkning (nära 50 000 personer) bekänner den *grekisk-katolska* kristendomen. Denna lära, som äfven är ryssarnes, har en biskop i *Viborg*. De flesta af Finlands grekisk-katolska invånare äro karelare och bo norr och öster om Ladoga samt på Karelska näset.

Denna kyrka räknar årets begynnelse 12 dagar senare än den romersk-katolska och den lutherska kyrkan. Den, som blifvit grekisk katolik, får sedan aldrig öfvergå till en annan lära, och alla hans efterkommande måste blifva grekiska katoliker.

Bland lutheranerna är *läskunnigheten* allmän. Endast en bland hundra personer öfver 10 år är okunnig i läsning.

Barnen läras vanligtvis redan i hemmen att läsa. Men *skrifva* har ej mer än en fjärdedel af den lutherska befolkningen öfver 10 års ålder lärt sig. Skrifkonsten blir dock allmännare utbredd år efter år, tack vare folkskolorna.

Den grekisk-katolska befolkningen är mycket okunnigare. Nära hälften af alla, som öfverskridit sitt tionde år, kan hvarken läsa eller skrifva.

För utbredande af bildning öfver Finland äro *folkskolor* och *folkhögskolor* inrättade. Lärare och lärarinnor till folkskolorna utbildas i *seminarierna*. Sådana finnas i *Jyväskylä*, *Sordavala*, *Ekenäs*, *Raumo*, *Nykarleby* och *Brahestad*.

För meddelande af en högre bildning har staten inrättat en mängd *lyceer* och *fruntimmersskolor*, till hvilka elever mottagas för en låg terminsafgift. För samma ändamål understöder staten många privata lyceer, *samskolor* och flickskolor. I de flesta af dessa lärovärk förberedas de unga till inträde vid *universitetet*, *polytekniska institutet*, de två *jordbruksinstitut*en, *Evois forstinstitut* och *Fredrikshamns kadettkår*. Universitetet utbildar präster, lärare, läkare, apotekare, domare och ämbetsmän. Polytekniska institutet utbildar ingenjörer, arkitekter, kemister och landtmätare.

Utom dessa *högskolor* finnas många *fackskolor*, i hvilka nyttiga insikter och färdighet meddelas i särskilda yrken. Sådana äro *handelsskolorna*, *industriskolorna*, *handtvärksskolorna*, *slöjdskolorna*, *jordbruksskolorna*, *mejeriskolorna* och *navigationsskolorna*.

För spridande af kunskaper och skicklighet arbeta dessutom många föreningar, såsom *Folkupplysningssällskapet*, *Svenska folkskolans vänner* och *Konstflitföreningen*.

Tidningar utkomma i nästan alla städer och läsas ifrigt äfven af landsbygdens folk. I de större städerna finnas *folkbibliotek*,

och äfven i byarne inrättas *läsestugor*, där tidningar och böcker stå hvem som helst till buds. Dessa nyttiga inrättningar äro mycket omtyckta och kunna åstadkommas både lätt och billigt. Genom dem kan vårt folk lära känna sina *skalders* och *författares* förträffliga skrifter. Dessa skrifter utgöra vår *nationalliteratur*.

Äfven de *sköna konsterna* idkas i vårt land och älskas af folket. Af *byggnadskonstens* verk äger landet från den katolska tiden många vördnadsvärda kyrkor, såsom *domkyrkan* i Åbo, och några gamla *borgar*, såsom *Åbo*, *Viborgs* och *Olofsborgs* slott.

Mest af alla de sköna konsterna älskar finnen dock *tonkonsten*. Från urgamla tider hafva *folkvisor* ljudit i Finlands bygder. Nu finnas *sångföreningar* och *musikapell* både på landet och i städerna. Årligen samlas man från olika trakter till *täflingsfester* i sång och musik.

Äfven *vetenskaperna* hafva i Finland ett hem, nämligen *universitetet*.

Det äger stora inrättningar för utforskande af naturens lagar, *observatorier*, *laboratorier* och *samlingar* samt ett stort *bibliotek*.

Näringarna.

Det finska folket förtjänar sitt uppehålle hufvudsakligen genom *jordbruk*, *boskapsskötsel*, *skogsbruk* och *fiske*. De, som sysselsätta sig med dessa näringar, utgöra med sina familjer $\frac{3}{4}$ af hela befolkningen.

I Finland odlas mest *potatis*, *hafre* och *råg*.

Potatisen är hemma från Sydamerika. Den trifves i hela landet. Allmänt har den icke varit odlad fullt hundra år. Nu skördas mera potatis än något sädesslag.

Hafren odlas mest af alla sädesslagen. Den ger dock ej säker skörd norr om Tavastland och Savolaks.

Den har funnits hos oss sedan den katolska tiden. Men allmän blef dess odling först i de senaste årtiondena.

Rågen är vår förnämsta brödväxt. Den ger mogen skörd så långt norrut som i Enare lappmark, men trifves ej väl i norra Finland. Allmänt odlas den lika långt mot norden som hafren.

Af öfriga sädesslag odlas i Finland *korn*, *hvete* och *bohvete*.

Kornet trives öfver hela landet. Norr om rågåkrarnes område är kornet den förnämsta brödväxten. Äfven i norra Karelen odlas kornet mera än rågen. Finnarne hafva ägt detta sädesslag sedan älsta tider.

Hvetet odlas allmänt blott i det södra kustlandet, på Åland och längs Kumo älf.

Man kan dock odla det i de lägre delarne af inlandet. Till och med i Österbotten ger det stundom mogen skörd.

Bohvetet odlas mest i Karelen och Savolaks, där det trives på moarna och svedarne.

Alla våra sädesslag äro hemma från Asien.

Af rotfrukter odlas utom potatisen endast *rofvarna* allmänt i hela landet. Hos allmogen ser man äfven *kålrötter* (i Karelen), *pepparrot* (på Åland och i Egentliga Finland), *morötter* och *rödlök*.

Men flere andra goda slag af rotfrukter odlas nästan blott vid herrgårdarna, såsom *rädisor*, *rättikor*, *palsternackor*, *rödbetor* och flere *löksorter*. Under de senaste åren har man i sydvästra Finland börjat odla *vitbetor* för sockerfabrikationen.

Af *grönsaker* odlar allmogen altför litet. *Hvitkål* ser man här och där vid hemmanen i landets sydligaste delar. Men herrgårdarne odla många sorter. Många grönsaker äro lätta att odla, trivas långt mot norden och gifva en god föda.

Mera odlas *ärter* och *bönor*. Däremot äro finnarne dåliga fruktodlare. *Stickelbärbusken* trives söder om Kvarken och *vinbärbuskarne* i nästan hela landet. *Äppelträet* och *körbärbusken* gifva smaklig frukt på hela det Sydfinska låglandet. *Päronträna* och *plommonträna* kunna med framgång odlas i Egentliga Finland och Nyland. Dock ser man fruktträgårdar nästan endast vid herrgårdarna och vid ålänningarnes och nylänningarnes bostäder.

Af *spånadsväxter* odlas *linet* och *hampan*. *Linet* kan odlas öfver hela landet. Till försäljning odlas det mest i södra hälften af Tavastland. Det har från urgamla tider varit en af finnarnes åkerväxter. *Hampan* trives lika långt norrut som rågen, men odlas ej mycket, utom i Savolaks och Karelen.

Som njutningsmedel odlas litet *tobak* och *cikoria*, som kryddor *persilja* och *dill*. För beredningen af svagdricka och öl odlas *humlen* i hela södra hälften af landet.

De flesta växter odlas endast till husbehof. Af rågen säljes dock rätt mycket till utlandet, isynnerhet Vasaråg från södra Österbotten. Ty den finska rågen, som är ritorkad, gror säkrare och mognar tidigare än den utländska. Hafren odlas mest för att säljas till utlandet.

Den allra mesta säden skördas i sydvästra Finland till Kvarken i norr och till Kymmene älf i öster.

Hvarje jordbrukare har äfven *boskap*. Af *nötboskap* hålles öfver en miljon. Äfven af *får* hålles en miljon i landet. I Karelen och Savolaks är *svinet* ett mycket allmänt husdjur. *Getter* ser man numera ganska litet. Mest håller man dem i Satakunta.

Såsom dragare användes *hästen* öfver hela landet. De finska hästarne äro små, men starka, uthålliga och säkra på foten. Antalet hästar i hela landet är $\frac{1}{4}$ miljon. Älänningarne och nylänningarne begagna ofta *oxar* till dragare. 60 000 *renar* ersätta i Lappland hästarne och till en del äfven korna och fåren.

Hunden finnes i hvarje gård. Den är gårdens trogna vakt, barnens sällskap och jägarens medhjälpare. *Lapphunden* är outhärlig för renherden. Den hjälper honom att hålla hjorden tillsammans och att försvara den mot vargarne. *Katten* tjänar som råttjägare.

Fjäderfä hålles alltför litet i Finland. *Höns* ser man visst i nästan hvarje gård söder om polkretsen, men aldrig i stora skokkar. $\frac{1}{2}$ miljon tjog ägg inköpes hvarje år från utlandet. *Ankor* äro endast i kustlandet söder om Sideby vanliga vid gårdarna. *Gäss* hållas i en del herrgårdar och *kalkoner* äro sällsynta.

Under de senare åren hafva jordbruket och boskapskötseln kraftigt utvecklats. Det skadliga *svedjandet* upphör allt mer, utom i Karelen. Vida mossar på höglandet hafva blifvit torrlagda och förvandlade till åkrar, isynnerhet i södra Österbotten. Genom dikning har frosten fördrifvits från fält, som den fordom härjat. Nya jordbruksredskap och nya arbetssätt införas. I stället för den billiga rågen odlas hafre, som säljes till utlandet, och *foderväxter*: *klöfver*, *timotej* och *turnips*, som ges åt kreaturen. Hvarje gård bjuder till att underhålla så många kor som möjligt för att sälja mjölken till *mejerierna*. I alla trakter af landet hafva mejerier blifvit anlagda för att tillvärka fint smör, som säljes till utlandet.

På detta sätt förtjänar jordbrukaren mera än om han skulle odla råg och hvete på alla sina fält. Nu köper han i stället billigt mjöl ifrån utlandet, när hans eget förråd ej förslår till bröd och gröt.

Nästan öfveralt i landet har hvarje gård tillräckligt *skog* till bränsle. Men virket håller på att taga slut i

många kusttrakter och i Savolaks, och groft timmer finnes knappast på låglandet. Så har skogen blifvit sköf-lad af yxan och elden. Därför är det lyckligt att nära hälften af landets skogar äro *kronoskogar*. De tillhöra staten och vårdas af forstmästarne och deras underlydande.

Skogshushållningen inbringar åt landets invånare stor förtjänst. Årligen nedhuggas i höglandets vida skogar hundrade tusental furor och granar. Utför vatten-dragen flötas de ned till hafvet eller till Saimen. Vid denna sjö och på kusten sågas stockarne i *ångsågarna* för att utskeppas till främmande land. Äfven ved för-säljes i stor massa till städerna och till utlandet. Dess-utom tillvärkas mångahanda värdefulla saker af skogar-nes trä.

Vid kusterna är *fisket* ett viktigt näringsfång. Tu-sental familjer få hela sin bärning däraf. *Strömming* er-hålles ungefär 10 miljoner kilogram årligen. Det är mera än alla andra fisksorter tillsammans. Vid Bottenvikens kuster bedrifves stor *laxfångst*. Vid Kvarken fiskas myk-ket *sik*. *Hvassbuk* fås mest i Ekenäs skärgård och *nors* öster om Kymmene älf.

Äfven i sjöarne och floderna fångas mycket fisk, isynnerhet *mujkor*, *sik* och *lax*. *Laxen* och *siken* fångas mest i *pator*. De största laxfiskerierna finnas vid älf-varne Torneå, Kemi, Ijo, Uleå, Kumo, Kymmene och Vuoksen. I Kumo insjösystems södra stråtar fångas år-ligen miljoner *kräftor*, som säljas till utlandet.

Under de långa höstarna och vintrarna, då jordbru-karens arbete måste hvila, idkas öfver hela landet *jakt* och *djurfångst*. Många hundra tusental *skogsfåglar* blifva då dödade och torgförda. Till utlandet skickas en stor del af fångsten.

Ekorrar och *harar* skjutas mest för skinnets skull. De skad-liga rofdjuren förföljas ifrigt. Kommunerna och jaktföreningarna betala premier för hvarje dödadt rofdjur. Sålunda dödas årligen *räfvar*, *hermeliner* och *roffåglar* i tusental, *lodjur*, *uttrar* och *mårdar* i hundratal, *björnar*, *vargar* och *järfvar* i tiotal.

Skärgårdens fiskare äro äfven ifriga skyttar. De jaga *sjöfågel* och *själar*. Den farliga och besvärliga själ-jakten idkas mest af österbottningarne och karelarne. Sjä-larne jagas vintertiden på den yttersta hafsisen.

Landtbefolkningen inbesparar mycket utgifter genom *hemslöjden*. I nästan alla delar af landet tillvärkas i hemmen de vanligaste möblerna, husgeråden och värktygen. Hvardagskläderna och sängkläderna äro i de flesta gårdar från början till slut hemma gjordt arbete. Fiskarena och deras familjer knyta själfva sina nät och bygga själfva sina båtar. Skickligast i hemslöjder äro invånarne i Satakunta och södra Österbotten. De grekisk-katolska karelarne hafva nästan ingen hemslöjd.

I några trakter idkas hemslöjden så flitigt, att tillverkningarna kunna säljas på marknader eller skickas till utlandet.

Bärgruset är i Finland af ringa betydighet. Ur två små *järngrufvor* brytes nu för tiden järnmalm. Det mesta inhemska järnet vinnes ur *sjömalmen*, hvilken fortfar att bilda sig i en mängd sjöar och åar, isynnerhet i Karelen, Savolaks och norra delen af Tavastland. *Kopparmalm* brytes i Pitkäranta grufvor nordost om Ladoga. Där erhålles äfven *tenn* och *silfver*. *Guld* vaskas ur gruset vid Ivalo älf och dess bifloder nedanför Porttikoski.

Några bärgarter brytas och bearbetas i vissa delar af landet. I Åbo och Ekenäs skärgårdar brytes och brännes *kalk*. I Ruskeala norr om Ladoga och i Jynkkä nära Kuopio vinnes *marmor*. Vuokatti gifver *täljsten*, och på flere orter brytes en till kvarnstenar lämplig *kvartsit*. *Kvarter* och *fältspat* för fabrikation af porslin och glas erhållas mest i trakterna norr om Ladoga. I Ekenäs skärgård, på Hangöudd, omkring Helsingfors och omkring Sordavala finnas stora stenbrott, där *granit* och *grönstenar* brytas för tillverkning af pelare, grafvårdar och trappor, samt för beredning af tukad sten till gatläggning. Rund gatsten uppsamlas i stor mängd i skärgården och utföres till Petersburg. *Leran* i låglandet begagnas på många ställen till tegelslagning.

De råämnen, som landet har att bjuda på, bearbetas i fabrikerna till värdefulla varor. Forsarnes kraft drifver billigt fabrikernas maskiner. Men många fabriker drivas med ånga och behöfva ved eller utländska stenkol till bränsle. Skogens timmer förvandlas i *sågvärken* till plankor, bräder, syllar, battens och virke af många andra former. I *tjärdalarne* och *tjärugnarne* i Österbotten brännes tjära af unga tallar. I närheten af järnbruken brännes veden till kol uti *milorna*. Många forsar drifva stora *trämassfabriker*, i hvilka träet slipas sönder

till trämassa. I *cellulosafabrikerna* tillvärkas af trä cellulosa. Trämassan, cellulosan och lumpen äro de ämnen, af hvilka man i *pappersbruken* gör papper och papp.

Dessutom finnas fabriker för tillverkning af kimrök, tändstickor, trådrullar, träull, möbler, åkdon, båtar och hus, alt af det virke våra skogar gifva.

Bärgsbrukets alster bearbetas i en mängd andra fabriker och bruk. Ur järnmalmen utsmältes tackjärn i *masugnarne*. I *järnbruken* och *valsvärken* förvandlas tackjärnet till smidjärn. Den finska malmen förslår icke för dessa olika bruks behof. Mycken järnmalm inhämtas därför från Sverige till bruken i Egentliga Finland och Nyland. De nordligare bruken hafva tillgång till sjömalm.

Järnet begagnas sedan i de *mekaniska värkstäderna* och *gjuterierna* för tillverkning af mångahanda nyttiga ting, såsom ångbåtar, ångpannor, maskiner, jordbruksredskap, verktyg och husgeråd.

Jorden och bärigen gifva äfven råämnen för *glasbruken*, *fajansfabrikerna*, *stenhuggerierna* och *torfströfabrikerna*.

Textilindustrin är tillverkningen af spånader och väfnader. Till denna industri gifver jordbruket i vårt land lin och hampa. Dock finnes i landet blott ett enda stort *linnespinneri* och *-väfveri*, nämligen i Tammerfors. Men till oss införes mycket bomull från de varma länderna för att bearbetas i *bomullsspinnerierna* och *-väfverierna*. Stora sådana fabriker finnas i Tammerfors, Åbo och Vasa samt Forssa bruk vid stranden af Loimijoki. De inhemska fåren gifva icke tillräckligt ull till *yllespinnerierna* och *-väfverierna* och *trikotfabrikerna*, utan mycket ull måste inhämtas från England. De största yllefabrikerna finnas i Tammerfors och nära Åbo.

Jordbruket gifver äfven sysselsättning åt *kvarnarne*. De talrika *ölbryggerierna* och *brännvinsbrännerierna* behöfva säd och potatis till sina tillverkningar. Men landet frambringar ej ens tillräckligt säd till bröd åt alla sina barn. Därför måste mycket spannmål införas från utlandet för att förvandlas till öl och brännvin, och den spannmålen få de betala, som dricka.

Boskapsskötseln gifver mjölken till våra hundratal *mejerier*. De bereda smör för många miljoner mark om året. Dessutom gifver den ull till yllefabrikerna och hudar till *garfverierna* och de stora *läderfabrikerna*. Men

icke på långt när tillräckligt. Stora massor hudar införas från utlandet, ända från Sydamerika. De största läderfabrikerna finnas i Uleåborg och Raumo.

Dessa äro Finlands förnämsta industrier. Men dessutom finnas många andra, som inbringa mycket penningar och äro till nytta för landet.

Finlands främsta *industristad* är Helsingfors, därefter i betydelse stå Tammerfors och Åbo. Det förnämsta *industriområdet* på landsbygden är Tammela omkring öfre loppet af Loimijoki. Städerna Björneborg och Kotka utgöra medelpunkter för två andra betydande industriområden.

Genom *handeln* skaffar hvar och en åt sig det, som han icke själf kan tillvärka eller skörda. Genom handeln skaffar folket åt sig sådana saker, som Finland icke frambringar alls eller icke i tillräcklig mängd. I gengäld kunna vi gifva åt utlänningarne sådana saker, som Finland har öfverflöd på. Så uppkommer *utrikes-handeln*. Den består af *införsel* och *utförsel*. Finland inför utländska varor för ungefär 140 miljoner mark om året och utför varor för nästan lika mycket. Det som införes i största mängd, är råg och hvet; det mesta hemtas från Ryssland, men äfven från Tyskland kommer en stor del.

Därefter är Finland i största behof af kaffe. Det tages mest från Tyskland, ehuru kaffebusken icke växer där. Vidare hämtas från Tyskland socker, tyger, hudar, viner, färger, frukter, kryddor och mycket annat. Därför är Tyskland det land, från hvilket införseln till Finland är störst.

Från Ryssland införes utom råg- och hvetemjöl mycket kött, ägg, socker, tobak, tyger m. m. Äfven från England införes en myckenhet varor, såsom tyger, tråd, garn, stenkol till fabrikerna och ångbåtarne, maskiner, mångahanda metallarbeten samt bomull, som engelsmännen köpt i Amerika och Indien.

Från Sverige införes järn och järnmalm, maskiner och mejeriredskap m. m., från Belgien cikoria, från Frankrike konjak och viner, från Spanien och Portugal vin och salt, från Amerika bomull och från Java råsocker.

Finlands förnämsta utförsvara är *virket*, isynnerhet bräder. Trävarorna uppköpas mest af engelsmännen, men mycket sändes äfven till Frankrike och Spanien. Därefter utföres mest *smör*. Det föres till Danmark och England, men danskarne skicka äfven vårt smör vidare till England. Dock är icke England det land, som köper

mest af våra varor. Ryssland behöfver allehanda industrialster samt smör och ved, som alt i stor mängd skickas från vårt land.

Äfven till många andra land utföras finska varor.

Införseln och utförseln ske till största delen sjölödes. Därför ligga alla landets mera betydande *handelsstäder* vid kusterna. Helsingfors, Åbo och Viborg äro våra förnämsta handelsstäder. Helsingfors har den största införseln, Viborg den största utförseln.

Samfärdseln.

Vår långa kust, vår vida skärgård och våra otaliga insjöar locka till *sjöfart*.

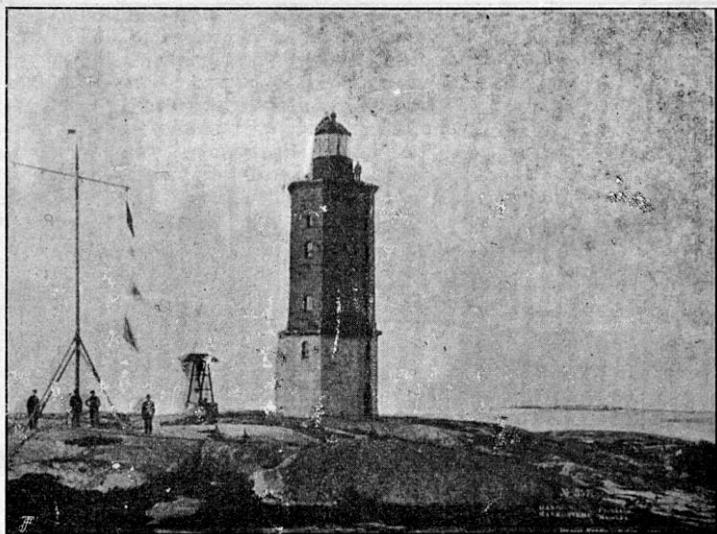
Finnarne äro skickliga båtbyggare, isynnerhet österbottningarne och ålänningarne. Fordom bygdes årligen många stora skepp på Bottenvikens stränder. Nu, när ångmaskinen gör bättre tjänst än seglen och järnfartygen bli starkare än träfartyg, byggas blott få skepp och briggas i vårt land, men många ångbåtar på de mekaniska verkstäderna.

Finland har en stor handelsflotta. Utom af de otaliga småbåtarna, skutorna, sumparne och ångsluparne består den af nära 2000 större fartyg, af hvilka en niondedel är ångfartyg. Större delen af handelsflottan äges af befolkningen på Åland och i Egentliga Finland. Men den stad, som har den största handelsflottan, är Raumo.

Finlands kuster äro mycket rika på goda hamnar. Men farvattnet är farligt för sjömännen. Landhöjningen danar ständigt nya försåt för de farande kölarne. Därför måste farlederna noga utprikas och oupphörligt noga undersökas på nytt, och båkar och fyrar måste byggas på utklipporna. Fyrarnes ljus vägleder skeppen i mörkaste natt. Längst ute i hafvet af alla Finlands fyrar står *Bogskärs fyr* på en ensam klippa i Östersjön. Dessutom måste säkra vägvisare finnas, beredda att när som helst, äfven i det svåraste oväder, ila fartygen till hjälp och lotsa dem fram i blindskärens virrvarr. Alla dessa viktiga värf skötas af *lotsvärket*.

De finska handelsfartygen resa på alla haf och besöka alla världsdelar. Många blifva borta år efter år för att forsla varor mellan främmande hamnar. Dessutom skötes största delen af utförseln och införseln i Finland af våra egna fartyg. Lifligast är Finlands sjöfart på Ryssland, därefter på England, Tyskland och Sverige. Till dessa länder och flere andra, som finnas i västra delen af Europa, göra många stora finska ångfartyg regelbundna

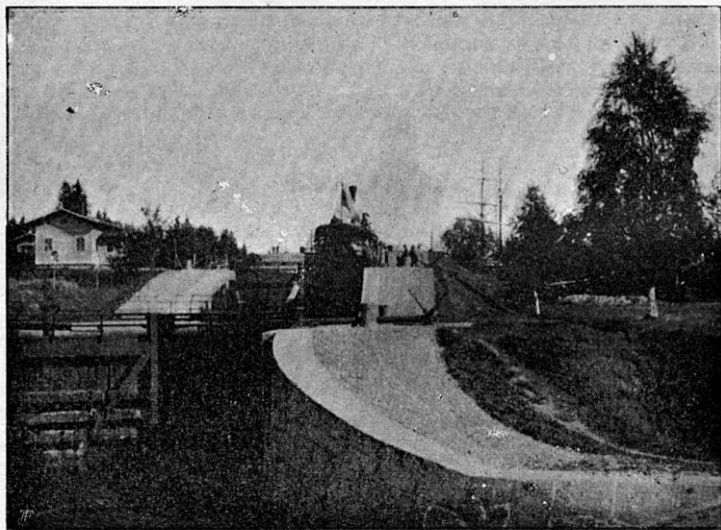
turer, ända bort till Spanien och Portugal. Af alla Finlands städer har Helsingfors den största sjöfarten.

Hangö udds fyr.

Äfven på de inre vattnen är sjöfarten ganska liflig. På de flesta större insjöar och på åtskilliga korta flodsträckor gå små ångbåtar, som föra landtmannavaror och utländskt mjöl eller bogsera stockflottor och pråmar. På längre sträckor äro floderna ofarbara för ångbåtar, emedan deras lopp störes af de talrika forsarne. Men finnarne äro vana att med sina smala, smidiga båtar styra utför forsarne och att med starka armar staka båtarne uppför dem. De kunna därför på många älfvar föra sina varor till hafvet. Genom *forsrensningar* förbättras dessa vattenvägar. Uleå, Kemi och Torneå älfvar hafva stor trafik. Men Kumo och Kymmene älfvar samt Vuoksen hafva altför våldsamma forsar. Vuoksens stora insjösystem har blifvit förenadt med hafvet genom *Saima kanal*. Den sträcker sig från Saimen till Viborg. Den

är 59 kilometer lång och har 28 slussar. Den är Finlands största kanal.

Juustila slussar i Saima kanal.

Många andra kanaler hafva blifvit gräfda där sunden mellan sjöarne varit grunda. Förbi forsande ställen har man bygt *slussar*. Sådana äro trappor på fartygens vägar. Med kanalernas och slussarnes tillhjälp kunna fartyg komma från Finska viken ända upp till Pielisjärvi och Idensalmi. Äfven de andra större insjösystemen har man förbättrat genom kanaler och slussar.

Från Hangöudd till Lappland och från Bottenhafvet till Ladoga är Finland genomdraget af *landsvägar*. De gå från stad till stad och från kyrkoby till kyrkoby.

Ännu mer gynnas samfärdseln af *järnvägarne*. De förena insjösystemen med hafvet och städerna med hvarandra.

Den längsta linjen går från *Helsingfors* genom *Tavastehus*, *Tammerfors* och *Gamla Karleby* till *Uleåborg*. Från denna bana utgå följande 8 grenar:

Till *Borgå* från *Kervo* station.

Till *Ekenäs* och *Hangö* från *Hyvinge* station (*Hangöbanan*).

Till *Lahtis*, *Viborg* och *S:t Petersburg* från *Riihimäki* station (*Petersburgsbanan*).

Till *Åbo* från *Toijala* station.

Till *Björneborg* från *Tammerfors*.

Till *Jyväskylä* och *Suolahti* hamn vid *Keitele* från *Haapamäki* station.

Till *Vasa* från *Östermyra* station.

Till *Jakobstad* från *Bennäs* station.

Från *Petersburgsbanan* utgå följande 4 grenar:

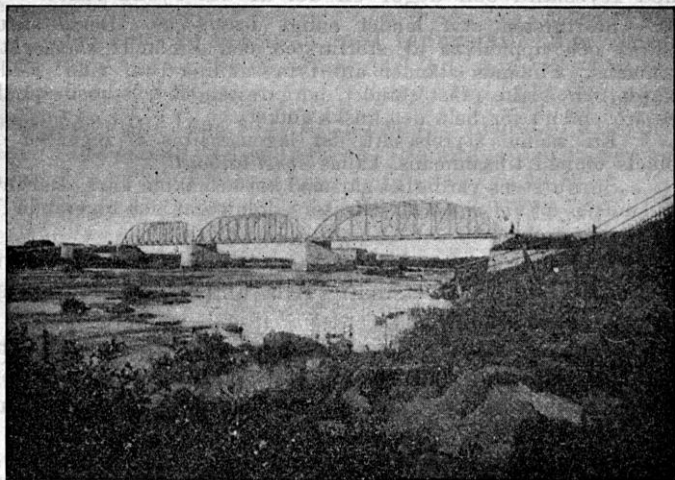
Till *Kotka* från *Kouvola* station.

Till *S:t Michel* och *Kuopio* från *Kouvola* station (*Savolaksbanan*).

Till *Villmanstrand* från *Simola* station.

Till *Sordavala* och *Joensuu* från *Viborg* (*Karelska banan*).

Från denna linje utgrenar sig vid *S:t Andree* station en järnväg till *Imatra* och *Saimen*.

Järnvägsbro öfver *Kalajoki*.

Från *Åbo* går en järnväg till *Karis* station på *Hangöbanan*. Genom tre inrättningar kunna landets invånare snabbt och bekvämt meddela sig med hvarandra på långt håll: *posten*, *telegraf*en och *telefon*en.

Postvärdet befordrar bref, tidningar, paket, penningar och annat öfver hela landet ända till *Utsjoki*. Nära 600 postkontor

och poststationer finnas. Ingen stuga är så undangömd, att ej posten når fram till den. Posten begagnar alla fortskaffningsmedel: järnväg, ångbåt, segelbåt, roddbåt, skjuts och fotvandrare.

*Telegraf*en äges af ryska regeringen. Alla städer och en mängd landsorter hafva telegrafstationer. Den nordligaste finnes i Torneå. I Sverige och Norge gå telegrafrådarne mycket längre mot norden, ända till Ishafvet.

*Telefon*en låter oss samtala med våra landsmän på långa afstand. Den har blifvit allmän både i städerna och på landet, i hemmen och på affärskontoren, i handelsbodarne och i hotellen. I telefonen kan man höra en människas röst från Helsingfors ända till Idensalmi.

Det finska samhällets inrättning.

Finland är ett storfurstendöme. Rysslands kejsare är Finlands storfurste. Därigenom är Finland förenadt med Ryssland och utgör en del af det ryska riket.

Storfursten styr landet enligt dess *lagar*. Dessa stiftas, ändras och upphäffas af storfursten och Finlands *ständer* tillsammans. Finlands ständer äro fyra samlingar af män: ridderskapet och adeln, prästeståndet, borgareståndet och bondeståndet. De äro ombud för hela det finska folket.

Ett sådant styrelsesätt, där lagen stiftas af regenten och folkets ombud tillsammans, kallas *konstitutionellt*.

Storfurstens värdighet går med kejsarmakten i arf. Därför är Finland en *ärfelig monarki*. (Kejsare, konungar och regerande furstar kallas *monarker*.)

Storfursten styr landet med tillhjälp af *senaten* och utser alla högre ämbetsmän. Alla ämbetsmän måste vara finska medborgare.

Senaten består af tjuguen män. Den är delad i två departement. *Justitiedepartementet* är landets högsta domstol. *Ekonomiedepartementet* handhafver styrelsen i monarkens namn.

Generalguvernören är senatens ordförande och öfverbefälhafvare för militären.

Ministerstatssekreteraren är bosatt i S:t Petersburg för att kunna framföra ständernas, senatens och generalguvernörens ärenden till monarken och för att mottaga och till Finland sända monarkens befallningar och beslut.

Ständerna sammankallas af monarken till *landtdag* i Helsingfors åtminstone hvart femte år, men nu för tiden hvart tredje.

Finlands *grundlagar* bestämma sättet för landets styrelse. De äro: Regeringsformen af 1772, Förenings- och säkerhetsakten af 1789 och Landtdagsordningen af 1869 samt delar af Värnepliktslagen och af Reglementet för senaten.

Lagarne gälla lika för alla Finlands medborgare. De skydda hvarje medborgares lif, ära, frihet och egendom. Hvar och en har rättighet att förvärfva jord. Hvar och en har rättighet att drifva hvilket hederligt näringsfång han vill. Hvar och en har rättighet att fritt uttala sin åsikt på allmänna möten. Men tryckfrihet och full religionsfrihet finnas icke.

Rätt skipas i städerna af *rådhusrätterna*, på landet af *häradsrätterna*.

För detta ändamål är landet indeladt i *domsagor*. Hvarje domsaga har en domare, som kallas *häradshöfding*. Domsagan är delad i *tingslag*. Rättskipningen äger rum på *ting*, som hållas två gånger om året i hvarje tingslag under medvärkan af en *nämd*. Nämde männen väljas af tingslagets befolkning. Dessutom finnas särskilda *ügodelningsrätter*, som slita tvister mellan jordägarne om deras egendoms gränser.

Den som är missnöjd med rådhusrätts eller häradsrätts dom, kan söka ändring däri hos *hofrätt*. Tre hofrätter finnas i Finland: *Åbo hofrätt*, *Vasa hofrätt* och *Viborgs hofrätt*. Den som är missnöjd med hofrätts dom, kan draga saken till monarken. Senatens justitiedepartement dömer då i monarkens namn.

Senaten sköter landets styrelse med tillhjälp af *öfverstyrelserna* och *guvernörerna*.

Öfverstyrelserna handhafva hvar sin särskilda gren af förvaltningen.

Finland är deladt i åtta *län*: *Nylands län*, *Åbo och Björneborgs län*, *Tavastehus län*, *Viborgs län*, *Sankt Michels län*, *Kuopio län*, *Vasa län* och *Uleåborgs län*.

Hvarje län styres af en *guvernör*.

Hvarje län är indeladt i flere *härad*. Häradets ämbetsmän äro *kronofogden*, *häradsskrifvaren* och *länsmännen*. Städernas förvaltning sker genom ämbetsvärk, som kallas *magistrater*. Deras chefer äro *borgmästarne*.

Hvarje län omfattar talrika *kommuner*. Kommunerna äro af två slag, *stadskommuner* och *landskommuner*. Kommunerna styra sig själfva.

I de minsta städerna sammankomma invånarne till *rådhusstämma* för att besluta om stadens angelägenheter. I öfriga städer välja de *stadsfullmäktige*, som besluta i rådhusstämmans ställe. Landskommunernas angelägenheter afgöras af kommunens invä-

nare på *kommunalstämma*. Där väljes äfven en *kommunalnämnd* till att förvalta kommunen.

Hvarje finsk man är skyldig att värna landet mot fiender. Vid 21 års ålder blir han värnepliktig och fortfar att vara det till dess han fyllt 40. De värnepliktige utgöra den finska *hären*. Den består af tre klasser: de aktiva trupperna, reserven och landtvärnet.

Under de tre första åren måste den värnepliktige deltaga i de aktiva truppers eller reservens årliga öfningar. Från 26 års ålder räknas han till landtvärnet. Till de aktiva trupperna tagas genom lottning så många värnepliktige som behöfvas. De hållas i krigstjänst tre hela år. Därefter befrias de från öfningar och räknas till reserven. Alla öfriga värnepliktige öfvas i reserven tre somrar en månad hvarje sommar. Landtvärnet uppbådas endast, då fienden inträngt i landet.

Från öfningarne i krigsycket äro läkarne, lärarne och sjömännen i fredstid befriade. Prästerna äro icke värnepliktige, icke håller de lytta, de sjuka och de, hvilka försörja en familj. För dem, som genomgått högre skolor, förkortas öfningstiden.

Den finska härens styrka är i fredstid 9200 man, men i krigstid kan den ökas till mera än 100000 man. Alla dess officerare måste vara finska medborgare.

De aktiva trupperna indelas 9 *skarpskyttebataljoner* och ett *dragonregemente*. Skarpskyttebataljonerna äro *finska gardet* i Helsingfors och åtta *länbataljoner*, enhvar i ett läns hufvudstad. Dragonregementet är förlagdt i Villmanstrand.

Till det ryska rikets försvar har kejsaren förlagt *rysk militär* på flere orter i landet. Den mesta finnes i Viborg och Helsingfors. Med rysk militär äro Finlands *fästningar* besatta. Den ryska *krigsflottan* har en station i Helsingfors.

Finlands län.

1. Nylands län.

Läge, gränser, ytform, vatten, klimat, växtvärld, djurvärld och folkstammar: se kartan och boken!

Största delen af länet hör till landskapet Nyland. Nordöstra hörnet hör till Tavastland. Hela länet tillhör Borgå stift. Det är det minsta af länen. Det omfattar blott en trettiondedel af landets yta. Men det är tätare befolkadt än något annat län.

Invånarne lifnära sig med jordbruk, fiske, industri och handel. Talrika herregårdar finnas.

Gamla berömda herresäten äro *Rilaks* i Bromarf, *Fagervik* i Ingå, *Svartå* och *Gerknäs* vid Lojosjön, *Svedja* och *Sjundby* i Sjundeå, *Träskända* i Esbo, *Frugård* i Mäntsälä, *Sarflaks* i Pärnå samt *Anjala* vid Kymmene älf.

Jorden odlas omsorgsfullt med moderna jordbruksmaskiner, och utländska boskapsraser ses allmänt vid herrgårdarne. I västra Nyland begagnas oxar till dragare.

Skärgårdsborna idka fiske. Hvilka fiskar fås mest i skärgården? Hvilken stor fisk fångas i Kymmene älf? Allmogen är medelmåttigt slöjdkunnig. I Borgåtrakten tillvärkas dock till försäljning goda väfnader och halmarbeten, i Orimattila kvarnstenar, i Pellinge båtar. Industrin är betydande. Talrika tegelbruk finnas i länet. *Kuonsuomäki* järngrufva är den enda grufva, som ännu begagnas.

Flere järnbruk finnas, de flesta i länets västra del. De största äro *Fiskars*, *Högfors*, *Aminnefors* vid Svartåns mynning och *Billnäs*. Ehuru länet har knapt förråd af skog, äro många sågverk i gång. Vid Kymmene älf finnas träsliperier. Det största är *Kuusankoski*. Om industrin i städerna talas längre fram.

Samfärdseln är liflig. Hvilka järnvägar stryka genom länet? En stor mängd ångbåtar göra turer mellan städerna och vika in i skärgårdens vinklar och vrår. Telefontrådar förena alla delar af länet med hvarandra.

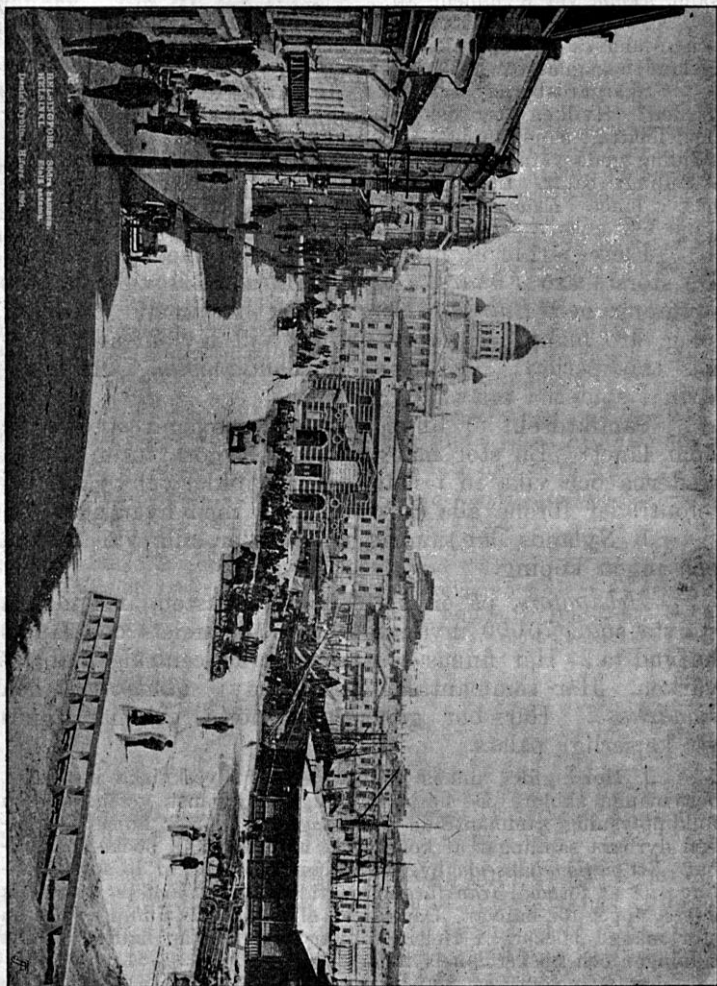
I Nylands län finnas fem städer, alla vid kusten, och ingen köping.

Helsingfors, på en halfö midt på kusten, är Finlands största stad (70000 invånare). Den är landets och länets hufvudstad. Här finnas senaten och de centrala ämbetsvärken. Här sammanträda ständerna i *ständarhuset* och *riddarhuset*. Här bor generalguvernören och här finnes ett kejsorligt palats.

I Helsingfors finnas universitetet, polytekniska institutet, och många skolor. De flesta föreningar för konst, vetenskap och folkupplysning sammanträda i Helsingfors. Därför finnas här äfven dyrbara samlingar af konstverk, naturföremål, böcker och annat. Ett *nationalmuseum* bygges för uppställande af de stora samlingarna af föremål från förgångna tider. *Folkbiblioteket* står hela dagen öppet för enhvar. Där finnas alla Finlands tidningar och en stor mängd böcker. I Helsingfors tryckas mer än hälften af alla tidningar och böcker i hela landet.

Helsingfors är landets förnämsta industristad. De mekaniska verkstäderna, sockerbruket, porslinsfabrikerna, ölbryggerierna, tobaksfabrikerna, ångsnickerierna och as-

faltfabrikerna äro de förnämsta industriella inrättningarna.

Helsingfors har den största ångbåtsflottan i Finland. Dess väldiga ångare gå ända till Amerika. Helsingfors

är landets förnämsta handelsstad och har den största införseln af varor från främmande länder. Mest införes stenkol, mjöl, säd, socker, järn, maskiner, kaffe och vin.

Sjöfarten gynnas af fyra goda hamnar och en hamnjärnväg samt lastplatsen *Sörnäs* utanför staden.

Helsingfors är Finlands vackraste stad. Nikolaikyrkan, nya kyrkan, den ryska Uspenskikyrkan och brandvärkets hus höja sina ståtliga torn öfver husmassorna. Tolf torg, sju planterade öppna platser, sex parker och de tvärs igenom staden gående planterade Esplanaderna gifva staden luft och ljus. Många palatslika byggnader omgifva de öppna platserna och resa sig vid gatorna. Præktigast är Senatstorget, omgifvet af Nikolaikyrkan, senatspalatset och universitetspalatset och prydt med Alexander II:s staty. Den ståtligaste gatan är Esplanadgatan, hvars rad af palats med sina otaliga fönster blickar ned på Runebergssoden i Esplanaderna.

Staden är om kvällarne rikt upplyst och spårvagnar ila genom gatorna i olika riktningar. Spårvägarne leda ut till förstäderna *Tölö* och *Sörnäs*. Längre borta ligga andra förstäder ända till den en half mil aflägsna *Gammelstaden* vid Vanda ås utlopp. Ån bildar där ett vattenfall, som drifver Helsingfors stads vattenledning.

Utanför Helsingfors ligger fästningen *Sveaborg* (1 000 inv.) på tolf holmar.

Skärgården omkring Helsingfors är naturskön och mycket bebyggd. Öfveralt framskymta stadsbornas villor mellan holmarnes klippor och strandskogar. En mängd ångslupar gå flitigt från bryggan till bryggan.

Väster om Helsingfors ligga städerna *Ekenäs* och *Hangö*.

Ekenäs (2000 inv.) är en liten gammal stad vid Pojovikens mynning. Den har en stor ångkvarn och garfverier. I dess närhet finnes ett seminarium för folkskolelärarinnor.

Hangö (3500 inv.) är Finlands vinterhamn, belägen på Hangö udd. Hamnen hålles öppen af isbrytaren *Murtaja*. Den har en liflig sjöfart och stor utförsel af smör, strömming och trådrullar. Vintertid är äfven införseln till Hangö betydlig. Landets största stenhuggerier finnas här. Hangö badanstalt är den finaste och mest besökta i Finland.

Öster om Helsingfors ligga *Borgå* och *Lovisa*.

Borgå (4400 inv.) vid *Borgå* ås utlopp är biskops-säte. Johan Ludvig Runeberg bodde här till sin död. Hans graf, hans af staden vårdade hem och hans staty ära hans minne. Folkhögskola. Från *Borgå* utföres mycket hafre.

Lovisa (2000 inv.) vid en vik nära *Kymmene* älf har en badanstalt. Stadens sjöfart är ganska liflig.

I *Esbo* finnes Mellersta Nylands folkhögskola. *Västankvarn* landtmanna- och husmoderskola ligger i *Ingå*.

På minnesmärken från forna tider är Nylands län rikt. Många ärevärdiga *gråstenskyrkor* stå kvar från den katolska tiden, såsom *Borgå domkyrka*. *Lojo kyrka* är bekant för sina medeltida vägg- och takmålningar. Af medeltida borgar är *Raseborg* ännu någorlunda bibehållen. Fästningarna *Gustafsvärn* vid *Hangö* och *Svartholm* utanför *Lovisa* äro ruiner från den svenska tiden.

2. Åbo och Björneborgs län.

Läge, gränser, ytform, vatten, klimat, växtvärld, djurvärld och människor: se kartan och boken!

Länets södra del omfattar landskapen Åland och Egentliga Finland. Den större norra delen hör till landskapet Satakunta. Hela länet lyder under Åbo stift. Det är näst Nylands län det tätast befolkade af länen.

Invånarne lifnära sig med jordbruk, fiske, sjöfart, industri och handel. Talrika herregårdar finnas i Egentliga Finland.

Berömda herresäten äro *Aminne*, *Viurila*, *Vuorentaka* och *Runa gård* vid Salovikens norra strand, *Kvidja* i Pargas, *Kankas* i Masku, *Lemsjöho'm* nordväst om Rimito, *Saaris* vid Virmofjärden, *Kumo gård* vid Kumo älf och *Kastelholm* på Åland.

Jordbruket bedrifves omsorgsfullt med moderna maskiner och boskapsrasen förbättras genom införande af utländska kreatur. Åkrarne äro både vidsträckt och utmärkt i länets släta delar, isynnerhet kring *Loimijoki* och Kumo älf. Äfven präktiga vida ängar finnas kring älven. Mejerirörelsen är betydlig. Hvete odlas allmänt. Hvitbetor har man i senare tid begynt odla. Trägårdar finnas vid nästan hvarje gård, utom i norra delen. Dragoxar användas allmänt.

Skärgårdsborna äro duktiga fiskare och jägare. Hvad jaga skärgårdsborna? Hvilken fisk fås mest i hafvet?

För hvilken fisk har Kumo älf blifvit berömd? Ålänningarne och nylänningarne äro duktiga båtbyggare och djärfva sjömän. Nästan hvar och en af dem äger åtminstone del i ett segelfartyg. De äga en tredjedel af hela den finska handelsflottan. Deras barker och briggar göra långresor på alla haf. *Lemland* i Ålands skärgård är den landskommun, som äger den största handelsflottan.

Åbo läns invånare äro ganska skickliga i slöjd och handtvärk.

I trakterna kring Åbo, Nystad och Björneborg väfvas bomullstygger. I Nystadstrakten tillvärkas träkärl och möbler, som till och med utskeppas till Köpenhamn. Af leran i södra Satakunta formas kärl. I Kankaanpää förfärdigas kastmaskiner, i Lavia ullkardor, i Kauvatsa halmarbeten.

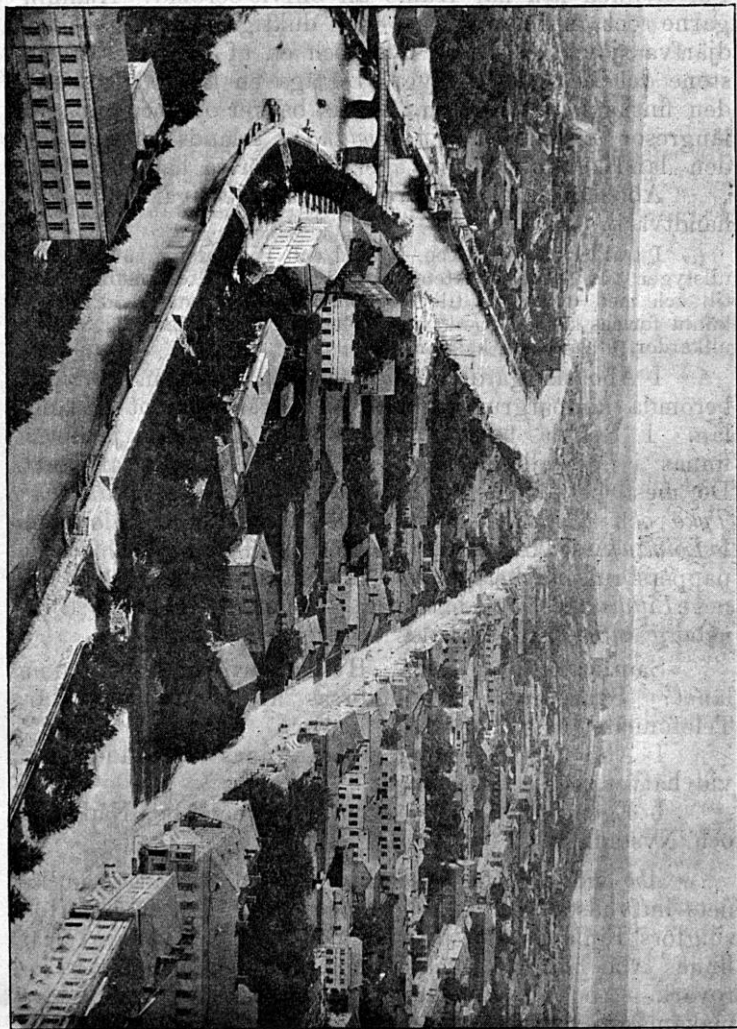
I Åbo skärgård brännes mycket kalksten. *Orijärvi* berömda koppargrufva finnes vid gränsen mot Nylands län. I Säskylä huggas kvarnstenar. Många järnbruk finnas i de sydligaste och nordligaste delarne af länet. De mest betydande äro *Dalsbruk* på Kimito, *Matildedal*, *Tykö* och *Kirjakkala* utmed östra stranden af Saloviken. I *Loimijoki* socken finnes en stor spikfabrik. *Kyröskoski* pappersbruk är beläget vid Ikalisstråten. Nära Åbo finnes *Littois* stora klädesfabrik. I trakten omkring Björneborg blomstrar Finlands största sågindustri.

Samfärdseln är liflig. Hvilka järnvägar gå genom länet? Skärgården genomkorsas af talrika ångbåtar. Telefonnätet är vidsträkt.

I Åbo och Björneborgs län finnas sex städer, alla vid hafvet, och två köpingar.

I Egentliga Finland ligga städerna Åbo, Nådendal och Nystad.

Åbo vid Aura å, landets forna hufvudstad, är nu länets hufvudstad och ärkebiskopens säte. Det är näst Helsingfors Finlands största stad med 35 000 invånare. Här finnas Åbo hofrätt, Hushållningssällskapet och många lärovärk. Åbo är en betydande industristad med stora mekaniska värkstäder och skeppsvarf, bomullsspinneri, trikotfabrik, sockerbruk och andra fabriker. Näst Helsingfors är Åbo landets förnämsta handelsstad. Den införer spannmål, järn och stenkol och utför mycket trä-

varor och hafre. Åbo aktiebank finnes här. Äfven i anseende till sjöfarten är Åbo den andra staden i landet.

Staden ligger utsträckt i en dal mellan branta bärg. Observatoriibärg^{et} är förvandladt till en härlig park. Den märkvärdigaste byggnaden är den åldriga *domkyrkan*. Nedanför domkyrkan utbreder sig ett planteradt torg, prydt med Per Brahes och Porthans statyer.

Vid åns mynning står *Åbo slott*, den älsta byggnad i landet. Det inrymmer ett historiskt museum. Utanför slottet är stadens yttre hamn belägen med väldiga upplag af trävaror och talrika skepp och lastångare. Ön *Runsala* vid hamnen är rik på ek och öfversållad med villor. Nära staden finnes äfven *Kuppis* park, berömd för sin hälsokälla. Ute i skärgården ligger *Sjählö* sjukhus för obotligt sinnessjuka.

Nådendal (640 inv.) är beläget vid ett sund 1 1/2 mil väster om Åbo. Staden är gammal, men är nu den minsta i Finland. Dess badanstalt är mycket besökt.

Nystad (4000 inv.) har en god hamn, ganska stor handelsflotta och en slip, på hvilken fartyg repareras. Härifrån utgår en telegrafkabel längs hafsbottnen till Sverige.

Raumo (4000 inv.) är en gammal stad med den största handelsflotta af alla Finlands städer. Stort garfveri. Stadens handel är tämligen betydlig och sjöfarten på Tyskland är liflig. Folkskolelärareseminarium.

Björneborg (11000 inv.) vid Kumo älfs delta är en af Finlands större handelsstäder. Utförseln af trävaror och hafre är anseelig. Spannmål och stenkol införas. Sjöfarten är därför liflig. Fartygen lossa och lasta utanför älvens mynning vid *Räfsö*.

På Åland ligger Mariehamn.

Mariehamn (750 inv.) är en liten ung stad på en landtunga på södra delen af fasta Åland. Dess sjöfart är ganska stor, isynnerhet på Sverige. Dess badinrättning besökes mycket af främlingar.

Köpingarne i Åbo och Björneborgs län äro *Salo* vid inre ändan af Saloviken och *Ikalis* vid Kyrösjärvi.

Folkhögskolor finnas i *Pargas*, i *Hvittis* och på *Åland*.

Åbo och Björneborgs län har talrika historiska minnen. Genom Egentliga Finland infördes kristendomen i landet och det berättas att de första finnarne döptes i *Kuppis källa*. Många gråstenskyrkor från den katolska tiden vittna om bildningens ålder. *Nousis* kyrka är den älsta i landet och var Finlands första dom-

kyrka. *Nådendal* har ännu sin klosterkyrka kvar. På *Kustö* finnas ruiner af Åbobiskoparnes borg. Genom Egentliga Finland kommo äfven svensk lag och rätt in i landet. Därom vittna *Abo slott* och *Kastelholms* slottsruin på Åland. Nära Kastelholm finnas ruinerna af den ryska fästningen *Bomarsund*.

3. Tavastehus län.

Läge, gränser, ytbildning, vattendrag, klimat, växt- och djurvärld samt människor: se kartan och boken!

Större delen af länet tillhör landskapet Tavastland. Nordvästra delen hör till Satakunta. Hela länet lyder under Borgå stift.

Invånarne bygga gärna sina gårdar tillsammans i stora byar.

En af de största är *Jämsä* kyrkoby nära Päijänne på en bördig slätt. Den har liflig ångbåtsrörelse och utskeppar mycket smör.

De förnämsta näringarna äro jordbruk, boskapskötsel, skogsafvärkning och industri. Jordbruket bedrivs dock ej med nödig omsorg, ehuru landets förnämsta landtbruksinstitut, *Mustiala*, är beläget här, i Tammela socken. Många herregårdar hafva funnits, men de flesta ägas nu af allmogemän.

Hatanpää vid Pyhäjärvi, *Liukiala* kungsgård i Kangasala, *Laukko* gamla herresäte i Vesilaks, *Kojo* och *Jokkis* gods i Tammela samt *Haga* och *Vanantaka* i Janakkala äro namnkunniga egendomar.

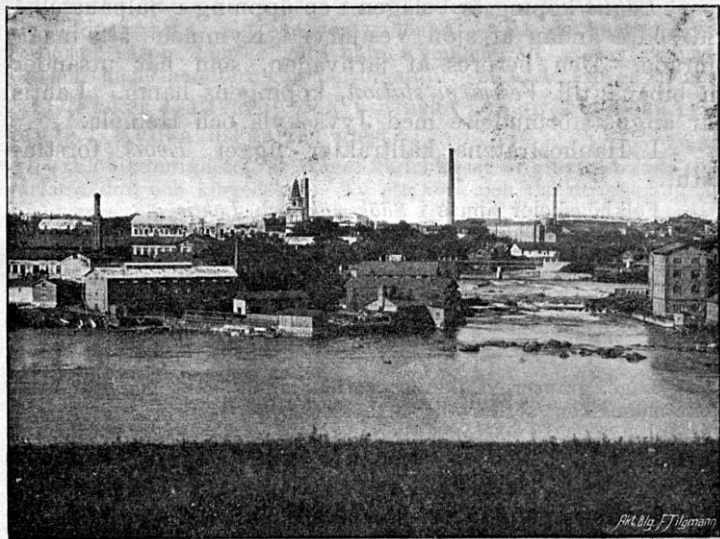
Linet odlas mycket på låglandet för att säljas till Tammerfors. Svedjebruk bedrivs ännu på höglandet till skada för skogen. Boskapsskötseln och smörberedningen drivas med större omsorg.

I slöjder och handtvärk äro invånarne föga skickliga. I Tuulois och dess grannsocknar tillverkas dock goda åkdon, i Pälkäne och Sahalaks idkas linspånad och i Jämsä stenhuggeri.

Industrin är betydlig. Tammerfors är näst Helsingfors Finlands största fabriksstad. Stora fabriker finnas äfven på landsbygden. Sådana äro *Nokia* pappersbruk vid Nokia ström med träsliperi, cellulosafabrik, pappfabrik och takfiltfabrik, *Valkiäkoski* pappersbruk vid forsen med samma namn med träsliperi och cellulosafabrik, *Tervakoski* pappersbruk i Janakkala, *Forssa* bomullsspinneri och *Viksbergs* bomullsväfveri vid Loimijoki i Tam-

mela socken, *Notsjö* glasbruk i Urdiala och *Tornator* trådrullefabrik i Hollola.

Landsvägarna äro mycket backiga. Men samfärdseln gynnas af sjöarne. Ångbåtar gå på *Vesijärvi* och *Päijänne*, på vatten mellan *Tavastehus*, *Tammerfors* och *Längelmävesi* (*Länkipohja*) samt från *Tammerfors* till *Ruovesi*. *Vesijärvi* och *Kalkis* kanaler öppna vägen till *Päijänne*. *Valkiakoski* kanal leder upp till *Längelmävesistråten*. *Lembois* kanal gör ångbåtsfärd möjlig mellan *Tavastehus* och *Tammerfors*. *Murole* kanal förenar *Näsijävi* med *Ruovesi*. Hvilka järnvägar leda genom länet?

Tammerfors.

Länet har två städer och en köping.

Tavastehus (5300 inv.) nedanför *Hattelmala*-åsen vid *Vånåstråten* är länets hufvudstad.

Mellan *Tavastehus* och *Helsingfors* bygdes *Finlands* första järnväg. I närheten af *Tavastehus* finnes *Parola malm* med militärläger samt den natursköna egendomen *Karlberg* med storartad park vid det branta *Aulangobärget*.

Tammerfors (25000 inv.) på åsen mellan *Näsijärvi* och *Pyhäjärvi* är till storleken den tredje staden i *Fin-*

land. Här finnas de största fabriker i landet. De drifvas till en del af den vattenrika forsen. De förnämsta äro bomullsspinneriet och väfveriet, linnespinneriet och väfveriet, tre ullspinnerier och en klädesfabrik, den mekaniska värkstaden och pappersbruket.

Tammerfors ligger på västra sidan om forsen, förstaden *Skyttylä* på östra sidan. Stadens omgifningar är vackra. Norr om staden ligger *engelska parken*, väster om staden reser sig *Pyyrikkü äs*, en del af Kangasalaåsen.

Lahtis köping är belägen i en öppning i Salpausselkä vid södra ändan af sjön Vesijärvi i Kymmene älfs insjöområde. Den beröres af järnvägen, som här utsänder en bibana till *Vesijärvi station*, köpingens hamn. *Lahtis* har ångbåtsförbindelse med Jyväskylä och Heinola.

I Hauhosträtens källtrakter ligger *Evois* forstinstitut.

Folkhögskolor finnas i *Sääksmäki* och *Lahtis*.

Länets förnämsta historiska minnesmärken äro det gamla *Kronoborgs slott* vid Tavastehus och *Hattula kyrka* med sina vägg- och takmålningar. Båda stå kvar från den katolska tiden.

4. Viborgs län.

Läge, gränser, ytbildning, vatten, klimat, växt- och djurvärld, samt människor: se kartan och boken!

Största delen af länet hör till landskapet Karelen. Det sydvästra hörnet hör till Nyland, det nordvästra hörnet till Tavastland, och trakten omkring Saimen tillhör Savolaks. Hela länet lyder under Nyslotts stift. Det är ett medelstort län. Invånarne bygga helst sina boningar tillsammans i stora byar.

Några af dem äro större än våra småstäder. En tiondedel af befolkningen tillhör den grekisk-katolska kyrkan. Folkbildningen står lågt, isynnerhet hos den grekisk-katolska befolkningen.

Invånarne lifnära sig förnämligast med jordbruk, handel och industri. Jordbruket står dock lågt, ehuru *Kronoborgs landtbruksinstitut* finnes i länet. Skörden förslår icke för länets behof.

Bohvene och hampa odlas ganska mycket. Svedjebruket är ännu allmänt. Ännu mera försummad är boskapsskötseln. Men

de karelska hästarne äro berömda. Fyrhjuliga vagnar äro allmänt i bruk.

Viborgs län har en lång tid varit den mark, där svenskar och ryssar krigat mot hvarandra. Därför hafva invånarne i forna tider vant sig vid att blifva plundrade och att lefva blott för dagen. Sedermera blef länet en del af Ryssland. Ryska herrar fingo stora egendomar, *donationsgods*, i Viborgs län. Godsens bönder fingo ej flytta bort; de måste arbeta för sina främmande herrar och fingo ej behålla mycket af arbetets lön. Därigenom blefvo de likgiltiga och lata, och brydde sig ej om att förbättra jorden. Däraf kommer det att jordbruket ännu försummas af allmogen. Men finska staten har inköpt donationsgodsen och låter bönderna för billigt pris få sin egendom tillbaka. — På de finska herregårdarne, såsom *Sippola* gård nära Kymmene älf, skötas jordbruket och mejerihandteringen omsorgsfullt. Men de äro ej många.

Fisket i älfvarne och i Finska viken är ganska gifvande. Hvilka fiskar fås mest?

Slöjdkunnigheten är ringa. Skickligast är allmogen i att tillverka äkdon och körredskap. Ty att köra och flacka omkring är invånarnes käraste sysselsättning. I den närbelägna stora staden S:t Petersburg köpes alt, som karelarne kunna föra dit, och där få de för billigt pris alt hvad de önska sig. Därför hafva länets invånare vant sig att forsla foror mellan S:t Petersburg och aflägsna delar af Finland. Under dessa resor blefvo deras hemman försummade. Men numera, då järnbantågen och ångbåtarne forsla varorna billigare och snabbare, betalas fororna altför dåligt, så att karelarens reslust minskas.

Befolkningen omkring Ladoga har stor håg för handel. Karelarne göra höst och vinter långa resor i landet för att uppköpa landtmannavaror, hvilka de sedan sälja i S:t Petersburg. De fattigare färdas omkring och sälja järngrytor och porslinskärl samt uppköpa lump, som de sedan afyttra till pappersbruken i Finland och Ryssland. Kustborna, isynnerhet på Björkö, göra sina handelsfärder till sjös och äro så ifriga med sina Petersburgsresor att *Björkö sund* är en af Finlands lifligaste hamnar.

Ehuru länet är rikt på nyttiga stenarter, såsom marmor, kalksten, granit, fältspat och kvarts, bedrifves endast ringa stenbrytning.

Välämäki järngrufva i Impilaks begagnas. Viktigare är *Pitkäranta* koppar- och tennbrott med stora fabriker vid Ladogas nordöstra strand. Några små järnbruk finnas, men länets förnämsta industrier äro sågningen och papperstillverkningen. Vid Kymmene älfs mynningar

finnas inom detta län 16 ångsågar och några omkring Viborgska viken. Stora träsliperier, cellulosafabriker och pappersbruk äro *Kymmene bruk* vid Kuusankoski med särskild järnväg från Kouvola, *Ingerois* vid Kymmene älf och *Enso* träsliperi vid Vuoksen.

Andra betydliga fabriker äro *Karhula* mekaniska verkstad nära Kotka och *Pero* spikfabrik nära Viborg.

Samfärdseln gynnas genom *Saima kanal* och järnvägarne. Hvilka järnvägar draga genom länet?

Viborgs län har sex städer, nämligen tre vid hafvet, en vid Saimen och två vid Ladoga, och därtill två köpingar vid Ladoga.

I Karelen finnas städerna Viborg, Kexholm och Sordavala.

Viborg (23000 inv.) på de halföar, som skilja Suomenveden pohja från Viborgska viken, är länets hufvudstad och säte för Viborgs hofrätt. Till storleken är den Finlands fjärde stad. Dess handel är mycket betydande. Utförseln är större än i någon annan af Finlands städer, ty Viborg är genom Saima kanal hamn för Vuoksens hela insjösystem. Trävaror, ved, videbark och fisk äro de förnämsta utförsvarorna. Staden har näst Helsingfors och Åbo den största sjöfarten af landets städer. I den starkt befästade yttre hamnen, *Trängsund*, ser man hela sommaren talrika stora fartyg af olika nationer ligga och lasta. Industrin är mindre betydande.

I Viborg finnas åtskilliga läroverk och föreningar för vetenskap och konst. Rörelsen i staden är liflig och flere språk ljuda på gatorna och torgen. Ty i Viborg bo icke allenast finska och svenska talande finnar, utan äfven många ryssar och tyskar samt judar, och staden besökes mycket af andra utlänningar. Landets grekiska katoliker hafva här en biskop.

Viborg är en af Finlands älsta städer. Kyrkor från den katolska tiden och lämningar af gamla fästningsverk vittna om dess ålder. Midt i staden står *Viborgs slott* på en holme. Öster om staden finnes den *nya fästningen*. Den är en af de starkaste fästningar i ryska riket. Viborgs omgifningar äro vackra och rika på täcka villor. Nordväst om staden ligger herregården *Monrepos*, hvars park är vida berömd för sin skönhet.

Kexholm (1200 inv.) på en holme i Vuoksens norra mynning är en liten gammal stad, som drifver handel

på S:t Petersburg. Dess uråldriga fästning är öfvergifven.

Sordavala (1400 inv.) vid en af Ladogas nordligaste vikar är en liflig handelsstad med stor hästmarknad. Staden har ganska stor sjöfart på Petersburg. Öster om staden ligger *Kymölä* seminarium för folkskolelärare och lärarinnor. Omgifningarna äro utmärkt vackra. Ladogas nordligaste vik *Kirjavalaks*, är för sin skönhet berömd öfver hela landet.

I Savolaks ligger staden Villmanstrand.

Villmanstrand (1200 inv.) är en liten täkt belägen stad vid Saimens strand en half mil väster om Lauritsala. Den har liflig ångbåtsfart såsom ändpunkt för järnvägen.

Badanstalten är mycket besökt af petersburgare. Kejsaren har här en boning, emedan invid staden finnes på Salpausselkä en malm på hvilken hvarje sommar krigsöfningar hållas. Fordom var Villmanstrand fästning. Vallarne finnas ännu i behåll.

I Nyland finnas städerna Fredrikshamn och Kotka.

Fredrikshamn (3000 inv.) vid viken Vekelahti, har medelmåttig handel. I staden finnes *kadettkåren*, den skola, i hvilken de finska officerarne utbildas.

Kotka (5000 inv.) är beläget på en ö utanför Kymmene älfs östligaste mynning. Kotka är en ny stad, som hastigt växer. Den har mycket stor sågindustri och glasbruk samt den största utförseln af bräder och snickarearbeten. Dess hamn besökes af nästan lika många utländska fartyg som Viborgs.

Sundet utanför staden är det historiskt berömda *Svensksund*. Nära Kotka finnes vid en af Kymmene älfs mynningsgrenar den kejsrerliga villan *Langenkoski*.

Köpingarne i Viborgs län kallas handelsbyar. Allmogen benämner dem äfven med det ryska ordet *pogosti*. De äro *Kronoborg* och *Lahdenpohja*.

Folkhögskolor finnas i *Vederlaks* och *Nykyrka*.

Emedan Viborgs län ständigt varit en gränstrakt, har dess historia varit mycket orolig. Därom vittna de talrika ruinerna af fästningar. Utom de redan omtalade finnas här *Kymmene* fäste norr om Kotka. Om Rysslands närhet erinra klostren *Valamo* och *Konevits* på öar i Ladoga.

5. Sankt Michels län.

Läge, gränser, ytform, vatten, klimat, växt- och djurvärld samt människor: se kartan och boken!

Största delen af länet tillhör landskapet Savolaks. Endast trakterna väster om Puula och Mäntyharjustråten höra till Tavastland. Länet lyder under Nyslotts stift. Invånarne bygga sina boningar på höjderna och på sjöarnes stränder. Där uppe rödja de äfven sina åkrar och bränna sina svedar för att undgå dalarnes frost. Jordbruket står lågt. Höjdernas karga, steniga jord är svår att bearbeta och gifver ringa lön.

Svedjebruket är därför allmänt. När svedarne lämnat två eller tre skördar, få de växa igen till betesmarker och öfvertäckas snart med en ungskog af björk och al. På grof barrskog är länet fattigt i följd af stockhuggning och svedjande. I senare tid har allmogen allt mera börjat uttorka och odla dalarnes mossar. Först göras de till åkrar. Sedan en skörd blifvit tagen, igensås de till ängar och gifva såsom sådana riklig äring. Därför och för svedjandets skull lönar sig boskapskötseln bättre än åkerbruket.

Äfven i detta län uppfödas utmärkta hästar. Kor och får hållas i myckenhet. Hampa odlas allmänt i S:t Michels län.

Stora herregårdar finnas icke i länet, utom *Järvikylä* i Jorois.

Fisket i de talrika insjöarne lönar sig bra. Isynnerhet fås mycket mujkor och gös. Folket tillbringar en stor del af sommarn på vattnet och är kunnigt i båtbyggnad.

Äfven i andra slöjder och handtvärk äro länets inbyggare skickliga. Kvinnorna spinna och väfva både lin och ull och tillvärka sina egna och karlarnes arbetskläder. Männen göra nästan alla husgeråd, möbler och värktyg för eget behof och tillvärka smörkärll, gungstolar och pinnstolar till försäljning. *Kerimäki* är känt för sina korgarbeten, *Rantusalmi* för sina lädervantar och börsar.

På värdefulla stenar och malmer är länet fattigt. *Sjömalm* finnes dock i många insjöar och upptages för järnbrukens behof. Två järnbruk finnas, nämligen *Oravi*

vid Haukivesi och *Haapakoski* i Pieksämäki socken. Åtskilliga sågar äro i gång. För öfrigt är länets industri obetydlig.

Samfärdseln är liflig på Päijänne och Saimavattnen. På dessa vatten ser man talrika ångbåtar, som vika in på de månggreniga farlederna, ofta bogserande väldiga stockflottar eller långa rader af lastade pråmar (lodjor). Landsvägarne äro dåliga och mycket backiga. Men vintervägarne gå gent och jämt öfver de frusna fjärdarna. Hvilken järnväg går genom länet?

Tre städer finnas i S:t Michels län. Alla äro små och ligga vid insjöar.

I Savolaks finnas S:t Michel och Nyslott.

Sankt Michel (2800 inv.) vid Saimens nordvästligaste ände är länets hufvudstad. Nära staden finnes ett ganska stort garfveri.

Nyslott (1700 inv.) ligger på en holme i det strida sundet *Kyrössalmi*. Genom detta sund måste alla farkoster passera, hvilka gå mellan Saimen och de nordligare trakterna. Sjöfarten är därför liflig. Stadens läge är ovanligt vackert. På en klippa midt i sundet står det gamla fästet *Olofsborg*, ännu väl bibehållet.

I Tavastland finnes staden Heinola.

Heinola (1400 inv.) ligger i länets sydvästra hörn vid *Jyrönö ström*, som är en del af Kymmene älf. Här finnes en badanstalt.

Folkhögskola finnes i *Jorois*.

Äfven S:t Michels län har en tid varit gränsland mellan Sverige och Ryssland. *Olofsborg* blef bygd till gränsens försvar. Öfriga minnesmärken från förflutna tider finnas ej många. *Haapaniemi* gård i Rantasalmi socken har ffordom varit Finlands krigsskola.

6. Kuopio län.

Läge, gränser, ytform, vatten, klimat, växt- och djurvärld, samt människor: se kartan och boken!

Kuopio län består af tre landskapsdelar. Den östra hälften är en del af Karelen. Rautalampistråten bildar Tavastlands gräns. Resten af länet tillhör Savolaks. Västra delen af länet lyder under Kuopio stift, den kareliska delen föres till Nyslotts stift.

Gamla herregods finnas icke. Gårdarne stå lika som i St Michels län på höjderna eller ock vid sjöstränderna, där god lerbild finnes. Endast i östra delen af Karelen äro de sammanhopade till folkrika byar.

I samma trakter tillhöra närmare 9000 personer den grekisk-katolska kyrkan. De äro okunnigare än Finlands öfriga invånare. Mycket få af dem kunna läsa.

Invånarne bo mest i spridda gårdar. Deras förnämsta näringsfång är jordbruket.

I västra hälften af länet skötas åkrarne ganska omsorgsfullt. Svedjande och kärrodling bedrifvas allmänt och gifva i länets norra och östra delar större afkastning än åkrarna. Under vanliga år förslår skörden knapt för länets behof. Ofta tvingar frosten en stor del af befolkningen att äta nödbrod. Bohvete odlas ganska allmänt.

Boskapsskötseln lämpar sig bättre för detta län. Svedjemarkerna äro utmärkta beteshagar och riklig höäring vinnes från flodstränderna och kärrängarna. Mycket smör beredes här för utförsel, och slaktboskap och hästar försäljas till St Petersburg.

Ännu finnas i länets norra och östra delar vidsträckt timmerskogar. Deras afkastning är en af invånarnes förnämsta inkomstkällor. I Karelen och Tavastland finnas stora sågverk, i hvilka stocken sågas till plankor och bräder. Villebrådet i skogen är rikligt, så att jakten på ekorrar och skogsfågel gifver allmogen god förtjänst under vintern. Björnar fällas årligen i östra delen af länet.

I husliga slöjder är befolkningen föga kunnig. Kvinnorna spinna, väfva och sy alla arbetskläder. Men männen äro håglösa och tillbringa gärna vintern i lätja i stället för att öka sina inkomster genom slöjd. Libelits socken har dock blifvit känd för tillverkning af dugliga åkdon.

Kuopio län har ett större antal inhysingar än något af de andra länen. De bo hos bonden och hafva själfva ingen egendom. För maten arbeta de litet på hemmanets jord. Men den nytta de göra är obetydlig. Dess mera tära de på bondens inkomster, och under nödår stryka de omkring eller dö af svält och sjukdom.

Nyttiga stenarter finnas ganska rikligt, men användas föga. Däremot upphäfvast en stor mängd sjömalin. Kuopio läns sjöar äro de malmrikaste i Finland. Därför äro järn- och sågindustrierna länets förnämsta industrier. Af järnvärken äro *Värtsilä* nära Jänisjoki, *Mölkö* i Ilomants socken vid Koitajoki, *Varkaus* vid Kallavesistråttens västra mynning, *Strömsdal* vid Nilsjästråten samt *Karttula* vid Rautalampistråten de förnämsta. De största sågarne finnas i närheten af Joensuu.

Kuopio läns handel är riktad mot Viborgs län och S:t Petersburg. Dit föra alla ångbåtsleder och järnvägar. Hvilka järnvägar finnas i länet? Genom kanaler och slussar har *Pielis älf* blifvit gjord farbar, så att ångbåtar kunna från hafvet gå ända till Nurmes köping vid norra ändan af *Pielisjärvi*.

Kallavesistråten har öppnats genom flere kanaler, nämligen *Taipale* kanal mellan *Haukivesi* och *Unnukka*, *Konnus* kanal mellan *Unnukka* och *Kallavesi*, *Ahkionlaks* kanal mellan *Kallavesi* och *Onkivesi* samt *Nerkko* kanal mellan denna sjö och *Porovesi*.

Kuopio län har tre städer och en köping, alla belägna vid insjöar.

I Savolaks ligga Kuopio och Idensalmi.

Kuopio (10000 inv.) vid södra foten af *Puijo* på stranden af *Kallavesi* är länets hufvudstad och sätet för biskopen i Kuopio stift. Staden har stor införsel. Sjöfarten är liflig; dagligen gå ångbåtar till alla de vattenleder, som öppna sig från *Kallavesi*.

Väinölänniemi är stadens utomordentligt vackra park. *Fagerås* stora vårdanstalt för sinnessjuka finnes nordväst om staden.

Idensalmi (1200 inv.) är den yngsta af landets städer. Den är belägen vid *Porovesi*.

I Karelen ligga Joensuu stad och Nurmes köping.

Joensuu (3200 inv.) vid *Pielis älf*s mynning är en ganska liflig handelsstad. Af alla städer vid Vuoksens insjösystem äger Joensuu den största handelsflottan.

Folkhögskolor finnas i *Maaninka* och *Kontiolaks*.

7. Vasa län.

Läge, gränser, ytförm, vatten, klimat, växt- och djurvärld samt människor: se kartan och boken.

Flodlandet tillhör landskapet Österbotten. Kumo älf's insjöområde inom Vasa län hör till Satakunta, Kymene älf's område inom länet är en del af Tavastland. Flodlandet lyder under Åbo stift, Sjölandet under Borgå stift.

Vasa läns invånare äro tavaster och vid kusten österbottningar. I Sjölandet sysselsätta de sig med svedjebruk och boskapskötsel samt med skogshygge och jakt likasom

invånarne i Kuopio län. Ännu finnas där vidsträckt timmerskogar. I kustlandet är jordbruket den förnämsta näringen. Det bedrifves med omsorg.

Nutida jordbruksmaskiner användas ganska allmänt. Utmed floderna utbreda sig mycket vidsträckt åkrar, isynnerhet i landskapets södra del. Den berömda Vasarågen försäljes till utsäde i det öfriga Finland och utlandet. Invånarne äro äfven skickliga i kärrodling. Vid flodernas nedre lopp finnas stora sankar ängar, hvilka gifva ett rikligt boskapsfoder. De hafva dock i senare tid blifvit svårt härjade af ängsmasken.

Torfmossarne i Flodlandets inre delar torrläggas och förvandlas till utmärkta åkerfält, som gifva arbete och näring åt många tusental människor. Därför tillväxer folkmängden i dessa trakter snabbare än i någon annan af landets bygder. I skärgården idkas ett lönande strömmingsfiske och själskytte.

Betydliga herregårdar finnas icke i Vasa län. Men bönderna, som äro förmögna och i Flodlandet skickliga i byggnadskonsten, uppföra åt sig ståtliga byggnader. I Sjölandet ligga gårdarne mest på kullarne och vid sjöstränderna ensamma eller i små byar. I Flodlandet äro de anlagda längs flodstränderna och bilda mångenstädes långsträckt byar utmed landsvägen, så att man kan färdas tiotal kilometer genom samma bygd och räknar ända till 200 gårdar efter hvarandra.

Invånarne i Vasa läns flodland äro skickligare i allehanda slöjder än Finlands öfriga invånare.

Kustborna äro duktiga skeppsbyggare och hafva fordom byggt våra största och bästa fartyg. Nu har skeppsbyggeriet nästan upphört, emedan järnfartyg med ångmaskiner äro bättre än träfregatter och träbriggas. Men sin skicklighet i allt hvad till timmermannens yrke hörer hafva de bibehållit. Dessutom äro Flodlandets inbyggare skickliga smeder, snickare och svarfvere. I Lappo, Storkyrö och Lillkyrö tillvärkas gjutgods och bleckkärl, i Vetiltrakten kvarnstenar. Garfverier finnas på många orter.

Skogarna i Flodlandet äro dåliga, emedan virket för länge sedan blifvit användt till gårdsbyggnad och till försäljning. Dock brännes ännu mycket tjära i det inre af Österbotten.

Däremot är fabriksindustrin i Vasa län obetydlig. Några små järnbruk finnas i länets södra delar.

Koskensaari bruk ligger nära Jyväskylä samt *Östermyra* och *Orisberg* nära Kyrö älfv krökning.

Ansenligare äro *Mänttä* pappersbruk vid södra ändan af Keurusselkä och *Grönviks* glasbruk norr om Vasa. I sydöstra hörnet af länet finnas några större sågverk. Endast Vasa stad har flere betydande fabriker.

I kusttrakten är samfärdseln liflig.

Kustborna äro af gammalt vana att göra långa sjöresor och besöka främmande länder. Nu, när Vasa läns segelflotta har minskats, begifva sig österbottningarna ut till andra trakter på arbetsförtjänst. Många tusen fara ända till Amerika, Afrika och Australien. Utvandrarne lyckas ofta förtjäna bra och skicka då penningar hem till de sina. Vanligtvis komma de sedan själfva hem, när de hunnit samla ett kapital eller blifvit gamla. I följd af emigrationen (utvandringen) har stundom mångt hemman blifvit öde och arbetskraft saknats i hembygden. Men snart växa nya vrbetare upp i de bortflyttades ställe. De hemkomna utvandrarne hämta med sig nyttiga kunskaper, med hvilka de gagna sin hembygd.

I det inre af Vasa län gå landsvägar mest längs vattendragen och leda till någon hamnstad. Hvilka järnvägar finnas i länet?

Vasa län har sju städer. Alla ligga vid kusten, utom en. Alla ligga i Österbotten utom en. Denna ena är Jyväskylä.

Vasa (12000 inv.) ligger vid en grund vik nära Kvarken. Staden är länets hufvudstad och säte för Vasa hofrätt. Många skolor finnas här. Ett stort bomullsmanufakturverk med spinneri, väfveri och färgeri är det förnämsta industriella verket. Dessutom finnas här en ångkvarn, en tvålfabrik och några mindre fabriker. Betydligare är handeln. Vasa inför från utlandet mycket spannmål och utför Vasaråg, tjära, ladugårdsalster och en stor massa hafre. Staden har en ansenlig handelsflotta. Sjöfarten är liflig. De större fartygen stanna i uthamnarne vid *Vasklot* och *Brändö*.

Vasa är en vacker stad med trädgårdar vid hvarje gård och breda planterade esplanader. En half mil sydost om staden ligger *Gamla Vasa*. Det var stadens plats till dess den 1852 förstördes genom en eldsvåda. Den flyttades då till sin nuvarande plats och erhöll namnet Nikolaistad. Det nya namnet begagnas dock endast i skrifter till eller från regeringen.

Söder om Vasa finnas två städer.

Kaskö (830 inv.) är en liten fiskarestad på enö utanför Närpesåns mynning. Stadens hamn är den bästa i Österbotten.

Kristinestad (2700 inv.) på fastlandet söder om Kaskö är en handelsstad, som utskeppar hafre och andra landtmannavaror.

Norr om Vasa finnas tre städer.

Nykarleby (1100 inv.) är en liten handelsstad vid Lappo & nära mynningen. Här finnes ett seminarium för folkskolelärare.

Jakobstad (2300 inv.) vid en god hamn norr om Nykarleby är en handelsstad med en stor tobaksfabrik och en cikoriefabrik.

Gamla Karleby (2400 inv.) vid en grund vik nordost om Jakobstad är en handelsstad. Dess uthamn, *Yks-pila*, ligger väster om staden.

I Satakuntadeln af Vasa län finnes ingen stad.

Jyväskylä (2600 inv.) är beläget vid Jyväsjärvi, som genom ett sund är förenad med Päijänne. Här finnes ett stort seminarium för folkskolornas lärare och lärarinnor samt några andra lärovärk. I närheten af staden ligga flere fabriker. Ångbåtstrafiken till Lahtis är liflig.

Folkhögskolor finnas i *Kronoby* och *Laukas*.

I Vasa län hafva talrika drabbingar blifvit utkämpade under 1808 års krig. Slagfälten äro länets förnämsta historiska minnesmärken: *Jutas*, *Oravais*, *Lappo*, *Ruona bro*, *Salmis*, *Alavo*. Af *Korsholms* slott vid Gamla Vasa finnes numera nästan ingenting kvar.

8. Uleåborgs län.

Läge, gränser, ytform, klimat, växt- och djurvärld samt människor: se kartan och boken!

Uleåborgs län består af tre landskap. Den norra hälften utgör landskapet Lappland. Utmed Torneå och Muonio älfvar ligger den del af det svenska landskapet Västerbotten, som tillfallit Finland. Resten af länet tillhör Österbotten. Hela länet lyder under Kuopio stift. Länet omfattar nära hälften af Finland, men endast en tiondedel af landets befolkning. Det är så glest bebodt att på två kvadratkilometer komma endast tre invånare. Befolkningen utgöres af kväner och lappar. Dess förnämsta näringar äro boskapsskötsel, skogshandtering, jakt

och fiske. Jordbruk bedrifves ända till Enare lappmark, men lönar sig ej för frostens skull. Kornet är det förnämsta sädesslaget. Brödet blandas ofta äfven under goda år med sådor eller bark. Endast utmed kusten och vid flodernas nedersta lopp är odlingen allmän och landet någorlunda tätt bebygdt. Kvänerna bygga gärna tillsammans i byar vid flodernas och sjöarnes stränder.

Boskapsskötseln gynnas af de vidsträktade naturliga ängarne. Hvilken äng är mest beryktad för sin storlek? Mest hålles nötboskap, och smöret har i senare tid blifvit en betydande utförsvara äfven i detta nordliga län. I Lappland finnas nästan inga hästar, men både kvänerna och lapparne äga renar.

Uleåborgs län har de vidsträktaste skogarne i Finland. Hela länet betäckes af en skog, i hvilken mossarne och kärren bilda vida öppna fläckar, ängarne och åkrarne vid älfstränderna obetydliga öppningar. De högre bergen resa sig som öar ur skogshafvet. En stor myckenhet stock afvärkas därför och flottas ned utför älfvarne. Dessutom bränna invånarne mycket tjära. Afven jakten är lönande, ty skogen är här rikare på fågel samt ekorrar och andra pälsdjur än i landets sydligare delar. Björnen förekommer ganska allmänt och järfven är en farlig fiende till renen. Om vintern göra äfven vargarne ofta stor skada åt renhjordarne.

Hafvet, älfvarne och insjöarne äro mycket fiskrika. Hvilken fisk fångas i patorna i älfvarnes forsar?

I slöjder äro kvänerna mindre skickliga. Dock tillvärka de utmärkta skidor och pieksor. I Sotkamo beredas fårskinn och i Kalajoki förfärdigas bleckkärl och gutgods.

Ehuru malmer och nyttiga stenarter finnas i Kuusamo och Lappland, har bäragsbruket ringa betydelse i detta län, emedan de stora afstånden och bristen på järnvägar göra forslingen af de tunga varorna altför dyr. Endast guldvaskningen kring *Kultala* vid Ivalo älf fortgår hvarje sommar.

Äfven industrin är i detta län obetydlig, utom sågindustrin. Vid älfvarnes mynningar finnas många stora ångsågar, hvilka tillvärka varor för flere miljoner mark om året. I *Kalajoki* finnes en mekanisk verkstad. För öfrigt finnas större fabriker blott i ett par af städerna.

Länet är fattigt på landsvägar. Om sommarn begagnas älfvarne och sjöarne såsom vägar. Befolkningen är mycket skicklig i att styra båtarna utför forsarne och att staka dem uppför de

strida vattendragen. Vid *Kajana* äro slussar anlagda förbi tvänne forsar, *Koivukoski* och *Ämmäkoski*. Om vintern slår isen broar öfver kärren, och då färdas karavaner af foror, förspända med renar till de stora marknaderna i de lapska kyrkobyrarne och i de nordligaste städerna. Hvilken järnväg finnes i länet?

Uleåborgs län har fem städer. Alla ligga vid kusten, utom en. Alla ligga i *Österbotten*, utom en.

Uleåborg (14000 inv.) vid *Uleå* älfs mynning är länets hufvudstad. Flere lärovärk finnas i staden. Den är norra *Finlands* förnämsta industri- och handelsstad. Landets största läderfabrik, en mekanisk verkstad, kvarnar och sågverk gifva sysselsättning åt talrika arbetare. Sjöfarten är ganska liflig. Fartygen lasta och lossa i uthamnen *Toppila sund* nordväst om staden. Införseln af spannmål och hudar är anseelig. Tjära och läder utföras i större mängd än från någon annan af landets städer.

Staden ligger vid stranden af den högljudda *Merikoski*, öfver hvilken en körbro och en järnvägsbro leda norrut. Vid islossningen hotar forsen ofta staden med ödeläggelse. Af det forna slottet *Uleåborg* finnas blott obetydliga ruiner kvar.

Brahestad (3300 inv.) vid en god hamn mellan *Sii-kajoki* och *Pyhäjoki* har haft en betydande handelsflotta och en stor handel. Nu har staden obetydlig rörelse. Här finnes ett handelsinstitut, ett seminarium för folkskolelärarinnor och en anseelig ångkvarn.

Kemi (800 inv.) är en liten handelsstad utanför *Kemi* älfs mynning. Den inför spannmål och utför mycket trävaror och lax.

Torneå (1400 inv.) ligger i *Västerbotten* på en halfö på västra sidan af *Torneå* älf. Staden handlar med spannmål, lax och lapska varor (renkött, renhudar m. m.).

Midt emot ligger den svenska staden *Haparanda*, alldeles lika stor som *Torneå*.

Kajana (1250 inv.) vid *Ämmäkoski* öster om *Uleå* träsk är en liten täkt belägen stad med stor vintermarknad.

På en holme i forsen stå ruinerna af det gamla fästet *Kajaneborg*.

Folkhögskola finnes i *Limingo*.

Längst i norr bo *lapparne*. Huru många äro de? Hvilka trakter bebo de? Huru se de ut? Hurudana äro

de till sinnelaget? Lapparne lifnära sig med renskötsel och fiske. De förmögnare äro *renherdar*.

En fattig herde äger blott några hundra renar, en rik äger flere tusen. Om vintern vilja renarne beta i skogen, där blåsten och kolden äro svagare och där snön ligger mindre packad, så att de lättare kunna krafsa sig ned till sin föda. Hvilken föda tycka renarne mest om? Då bo renlapparne nere i skogen. När det långa vintermörkret upphör, begifver renlappen sig på handelsresor till marknaderna. På våren, då snön smälter och kärren tina upp, gå renarne till fjälls för att komma på torrare mark. Då måste lappen flytta efter. Till sommarn gå renarne upp på de högsta blåsiga tundraerna för att undfly myggen. Så vandra de från tundra till tundra, och lapparne måste flytta efter för att vakta dem med sina kloka hundar och för att mjölka dem. Därför kunna renlapparne ej bo i timmerstugor, utan måste taga sitt hus med sig på vandringen. Renlappens hus är ett tält, som kallas kåta. Endast rika lappar, som hafva många tjänare, bo en del af året i kåtor, bygda af stockar och täkta med näfver och mossor. De selsätta sig då med fiske eller med att dricka kaffe, prata och sofva.

Renen gifva sina ägare nästan allt hvad de behöfva. Af renens hud göra de sig kläder, af hornen skedar, kammar och andra redskap. Renens kött, mjölk och ost äro deras förnämsta föda. Renen drager dem själfva och deras lass öfver snöfälten, och för renar och renvaror få de penningar till kaffe, tobak, salt och grannlåter.

De fattiga lapparne, som ej hafva tillräckligt många renar för sitt lufs uppehälle, öfverlämna dem att skötas af renherdar och blifva själfva *fiskarlappar*.

De bosätta sig vid en sjö eller en älf i en liten usel timmerstuga. Men där bo de ej hela året. Ty fisket är olika gifvande i olika vatten allt efter årstiden. Därför bygga de sig kåtor af stock på flere ställen och flytta från den ena till den andra. I slutet af vintern begifva de sig till Ishafvets kust för att deltaga i det stora norska torskfisket.

Finlands mynt.

1 mark = 100 penni. Af koppar äro 1-pennis, 5-pennis och 10-pennis slantar präglade. Af silfver äro 25-pennis och 50-pennis samt 1-marks och 2-marks slantar präglade. Tiomarks och tjugumarks mynten äro gjorda af guld.

Ingen är skyldig att i betalning mottaga mera kopparmynt än 2 mark eller mera silfvermynt än 10 mark. Guldmyntet är det

enda lagliga betalningsmedlet för större summor. Finlands bank är skyldig att inväxla alt koppar och silfvermynt mot guldmynt. Därför säger man att Finland har *guldmyntfot*.

Finlands bank utgifver äfven *sedlar*. Ingen behöfver mottaga sådana i stället för mynt. Men de mottagas dock af alla och användas som mynt, emedan banken när som helst inväxlar dem mot den summa i guld eller silfver, som står trykt på dem.

Finlands väg- och ytmått.

1 kilometer (km) = 1000 meter (m). 10 kilometer kallas en *metrisk mil*.

Den forna finska *versten* är = 3600 fot eller 1068 meter eller $1\frac{1}{15}$ kilometer.

På hafvet mätes väglängden i *sjömil* eller *knop*. 1 sjömil = 1853 meter eller $1\frac{6}{7}$ kilometer.

Land- och vattenytor mäter man med *ar* (a). Ett ar är en kvadrat, hvars sidor äro 10 meter långa. Således är

1 a = 100 kvadratmeter (kvm eller □ m). 100 a = 1 hektar (ha). 100 ha = 1 kvadratkilometer (kvkm).

Det gamla ytmåttet 1 *tunnland* var = 4938 kvm eller $49\frac{1}{3}$ ar.

Landets och länens arealer, folkmängd och folktäthet.

Län.	Areal i kvkm.	Folkmängd år 1894.	Folktäthet på 1 kvkm.
Nylands	11 872	258 834	21.8
Åbo och Björneborgs	24 171	413 351	17.1
Tavastehus	21 584	271 943	12.6
Viborgs	35 041	372 015	10.7
S:t Michels	22 840	183 811	8.0
Kuopio	42 730	297 120	7.0
Vasa	41 711	429 445	10.3
Uleåborgs	165 641	256 730	1.6
Hela landet	365 590	2 483 249	6.8
Med Ladoga	373 604		

RYSSLAND.

(5 milj. □ km.; 100 milj. inv.; 18 på □ km.)

Gränser och kustbildning. Europeiska Ryssland omfattar hela östra hälften af vår världsdel. Detta väldiga område är nästan 14 gånger så stort som Finland. Ryssland gränsar i N till Ishafvet, i W till Norge, Finland, Östersjön, Tyskland, Ungern och Rumänien, i S till Svarta hafvet, Kaukasien och Kaspiska hafvet samt i O till Asien. Landgränsen åt detta håll är dragen väster om Uralfloden, böjer sig åt NO och följer nordligare utmed Uralbärgen.

Landets kuster äro låga och sakna skärgård. Af enstaka öar är den folktoma dubbelön *Novája Semljá* långt ut i Ishafvet den största. Detta haf bildar västerut den tregreniga viken *Hvita hafvet* mellan halföarna *Kánin* och *Kóla*. Utanför *Riga vikens* mynning ligga *Dagö* och *Ösel*. I Svarta hafvet utskjuter den bördiga bärgkantade halfön *Krim* mellan *Odessa bukten* och *Asovskasjön*.

Ytförhållanden. Ryssland utgöres af ett vidsträckt flakt lågland, vanligen kalladt den *Östeuropeiska slätten*. Sydost om Finska vikens botten finnes dess högsta del, *Valdújhöjderna*, men deras högsta punkt befinner sig endast 360 m öfver hafvet. Därifrån rinna flere floder öfver den svagt sluttande marken till skilda haf. Breda jämna landryggar bilda flerstädes mellan flodområdena vattendelare. Emedan de äro täkta af skogar och odlade marker, framträda de icke alls såsom bärg. — Vid den stora slättens utkanter finnas tre bärgskedjor: i söder *Kaukasus*, som dock räknas till Asien, i sydväst förgreningar af *Karpatherna* och i nordost *Urál*, Europas längsta bärgskedja. Spetsiga toppar resa sig ej öfver Ural, utan endast rader af kammar och kullar, beväxta med barr- och löfskogar. Bärget är dessutom rikt på plátina, *) guld, silfver, koppar samt rara och därför dyra stenarter. I mellersta Ryssland finnas betydande stenkolslager.

*) Platina är den dyraste, tyngsta och mest eldfasta metall. Den står så väl mot elden, att man kan koka guld och järn i en skål af platina.

De inre vattnen. *Kaspiska hafvet* är jordens största insjö. Den ligger lägre än Medelhafvet, saknar aflopp och har därför saltigt vatten. Dit utfalla floderna *Ural* och *Volga*, kallad „*Rysslands stora moder*“. Floden är 3600 km lång och längre än alla andra rinnande vattendrag i Europa. Dess östra strand är låg och sumpig, dess västra hög och bärgig. På bärgsstranden äro flera tiotal städer och många hundratal byar belägna. Volgas största bifloder äro den krokiga *Kamá* från Ural och *Oká* från motsatt håll. Till Asovska sjön utrinne *Don* och till Svarta hafvet *Dnjepr*, som upptager talrika tillflöden från kärren väster om dess öfre lopp. Till Östersjön flyta *Weichsel* (veiksel) och *Niemen* i stora buker. I Riga viken utfaller *Düna* och i Finska viken *Naróva* från sjön *Peipus*. *Ilmén* står genom floden *Vólchov* samt *Onéga* genom *Svir* i förbindelse med Ladoga. Därifrån strömmar vattnet genom den 70 km långa, breda *Neva*-floden till Finska viken. Till Hvita hafvet utflyta *Dviná*, bildad af två källfloder, och *Petschóra* från Ural. — Nästan alla ryska floder kunna befaras med ångfartyg. Segelledernas längd ökas genom kanaler, hvilka förbinda flodernas öfre lopp.

Klimat, växt- och djurvärld. Den Östeuropeiska slättens fastlandsklimat utmärker sig genom ovanligt långa stränga vintrar med ringa nederbörd och korta heta somrar. Utmed Ishafskusten, där vintern räcker ända till 9 månader, utbreda sig vida trälösa kärrmarker med talrika mycket små sjöar. Dessa bottenfrusna ödemarker kallas *tundror*. Inga människoboningar finnas där. Öfver de vida fälten, — täkta af renlaf, hvitmossa och enstaka dvärgbjörkar — ströfva vildrenen, räfven och lemmeln. Miljoner mygg göra tundran obeboelig.

Söder om tundrornas, ungefär 100 km breda bälte, sträcka sig väldiga skogar och sumpmarker ända till mellersta Volga och mellersta Dnjepr. I N bestå skogarna af tall, gran och lärkträd och i S af björk, ek och lind. Barrskogarna äro rika på pälsbärande djur såsom björn, varg, hermelin m. fl.

Mellersta Rysslands mark upptages af bördig åkerjord. I den feta svarta jorden odlas råg, hvete, bo-

hvete, lin, hampa, tobak, gurkväxter, hvitbetor, lök, m. m. Skogar förekomma endast utmed flodstränderna. I de regnfattiga trakterna söder om 50:de breddgraden utbreda sig trälösa stepper: vid Kaspiska hafvet saltstepp, vid Svarta hafvet grässtepp. Under våren prunkar denna i en färgrik fager blomsterskrud, men sommarsolen bringar det höga gräset att torka, och under vintern ligger steppen inyrd af snö. Steppgräset utgör föda för talrika hjordar af får och halvvilda hästar; äfven kamelen hålles såsom husdjur. Såsom objudna gäster infinna sig tidtals tallösa svärmar af gräshoppor. På steppen är det naturligtvis brist på ved. De förmögna i städerna elda med små klabbar af ek- eller lindträ, de medellösa på landsbygden med torf eller bohvete-grynsskal. — I sydvästra Ryssland samt på sydslutningarna af Krimiska bergen odlas mycket vindrufvor.

Inbyggare. Af Rysslands befolkning, 100 milj., hör flertalet eller ungefär 85 miljoner till den *slaviska folkstammen*. Till denna räknas *ryssarna*, spridda öfver hela landet, men tätast hopade på jordbruksområdet i mellersta delen, samt *polackarna* i W. Kring Volgas stora krökning äro flera *finska stammar* bosatta; *mordvinerna* vid nedre Oka äro de talrikaste. Till samma stam höra *esterna* S om Finska viken och *samojederna* O om Hvita hafvet. I trakten kring Riga viken finnas *tyskar* och ett fåtal *svenskar* på öarna. *Judar* förekomma allmänt, *rumäner* bo i W och *tatärer* längst i SO.

Ryssarne äro ett lifligt och ganska väl begåfvadt folk. De äro förnöjsamma och tålmodiga. Sång, dans och musik älska de mycket. Den ryske bondens älsklingsdryck är sjudande té, drukket på bit. Gärna förtär han surkål, lök och gurkor. I sin stuga, uppförd af rundbilade stockar, håller han det ej särdeles snygt. Bonden har icke egen jord, utan denna tillhör hela byalaget gemensamt. Hvert femtonde år fördelas fälten så att hvarje husbonde erhåller en lott att sköta. Skiftesbruket är vanligen mycket enkelt, $\frac{1}{3}$ upptages af höstråg, $\frac{1}{3}$ af bohvete och hafre och den sista $\frac{1}{3}$ ligger i träd och är under sommaren betesmark för boskapen. — Allmogens bokliga kunskaper äro ganska obetydliga. En orsak till att folkbildningen ännu ej nått samma höjd som i västra Europa är, att de ryska bönderna ända till år 1861 voro lifegna. De fingo ej flytta från godset utan såldes med detta. Lifegenskapen upphäfdes af kejsaren Alexander II, som därför af sitt tacksamma folk kallades „Befriaren“.

Religion. Ryssarna tillhöra den grekisk-katolska kyrkan; prästerskapet är talrikt och klostren många. Tyskarna äro lutheraner och polackarna katoliker. Tatarerna äro anhängare af profeten Muhammeds lära. — Folkbildningen på landsbygden står i allmänhet lågt, emedan icke tillräckligt många skolor finnas. I städerna däremot förekomma många läroverk, och för den vetenskapliga bildningens spridande värka 8 universitet.

Hufvudnäringarna äro *jordbruk* och *boskapsskötsel*. I Ryssland skördas under goda år så mycket råg och hvete, att det utgör mer än $\frac{1}{3}$ af hela Europas årsskörd. Utom mjöl utföras stora mängder af lin, hampa och tobak. Hästafvel bedrifves i största skala på stepperna. Hornboskapen lämnar sin ägare kött, talg och läder. (Nötköttet kostar på många ställen i Ryssland blott 25 p. per kilo). Fårafveln har också gått framåt. — I mellersta delen af Ural idkas ett lönande *bärgsbruk*; malmer, ädelstenar och salt upptagas ur grufvor. Skogarna lämna tillfälle till *jakt* och floderna till *fiske*. I Volga fångas vintertid ur isvaken stör, hvars läckra rom, kaviar, är en dyr handelsartikel.

Ryssarna hafva medfödd fallenhet för *handel*. I alla byar finnes köpmän, hvilka hålla till salu té, socker, bomullstyger, läder, tobak, o. s. v. Till Tyskland sänder Ryssland mest säd. Sina egna industrialster försäljer*) Ryssland företrädesvis till Asien. Till Finland sändes socker, konfekt, ljus, tvål, läder m. m. Järnvägar, kanaler och talrika segelbara floder underlätta varuutbytet. Som exempel på huru långa sträckor transporten sjöledes kan ske, må nämnas, att ångbåtar med last af petroleum och stora skutor, fyllda med frukt och fisk, från Volgas mynning med ångbåt bogseras ända till Petersburg. Där huggas skutorna sönder till ved, emedan det ej lönar sig att släpa dem tillbaka den långa vägen.

Styrelse. Ryssland styres af en enväldig *kejsare* (tsar), hvars befallningar äro folkets lag. I spetsen för olika förvaltningsgrenar och områden stå ministrarna i Petersburg och guvernörerna i de 60 guvernementen

*) *Mynt*: 1 rubel = 100 kopek = ungf. 2 mk 60 p.

(länen). Dessa benämnas enhvar efter sin hufvudstad.
— Riket har en mycket stor här och stark krigsflotta.

Städer. Emedan jordbruket sysselsätter flertalet af befolkningen, har Ryssland jämförelsevis få stora städer. Ryssland är sedan gammalt indeladt i följande provinser:

Östersjöprovinserna *Ingermanland, Estland, Livland och Kurland* äro belägna vid Ladoga, Finska viken och Riga viken. — *S:t Petersburg*, grundadt 1703 af tsar Peter den store, på öar och på Nevas stränder, är rikets hufvudstad och en af de ståtligaste städer i världen. Talrika palats (t. ex. Vinterpalatset) och stora kyrkor (t. ex. Isakskyrkan) vid breda gator. Boningsort för många utlänningar. Konstsamlingar, ett universitet och flere andra undervisningsanstalter. Rikets förnämsta fabriksort. Öfver 1 miljon inv.

Kronstadt, befäst krigshamn på en ö utanför Nevas mynning. — *Reval*, gammal handelsstad midt emot Helsingfors på Finska vikens södra strand.

Riga vid Dünas mynning en af rikets förnämsta sjöhandelsstäder; mest tysk befolkning.

Storryssland kallas hela området från Ishafvet till mellersta loppet af floden Don.

Moskva i hjärtat af landet, rikets gamla hufvudstad. Betraktas af ryssarna som en helig stad. Har flere hundra kyrkor, bland dem en, i hvilken kejsaren krönes. Medelpunkt för den inre handeln och ett stort järnvägsnät. 850 000 inv.

Den midtersta delen af staden heter *Kreml*. Den består af en massa palats, kyrkor, kloster, kasärner, domstolar m. m. Alt detta är omgifvet med en ringmur och torn, så att Kreml bildar en stad för sig i staden Moskva.

Nischnij Nówgorod vid Volga, känt för sina stora årsmarknader, dit äfven köpmän från Asien infinna sig för att köpa och sälja.

Archángelsk vid Dvina utskeppar skogsprodukter, säd och lin.

Lillryssland, ett trekantigt område kring mellersta loppet af Dnjepr. — *Kieff* vid nämnda flod, gammal stad, flere kloster, dit rättrogna ryssar samlas för att fasta och bedja. Universitet.

Poltáva, fältslag mellan ryssar och svenskar 1709.

Västryssland omfattar landet från Düna i N till

Dnjestr i S. Mellersta delen upptages af skogrika, obodda kärrmarker.

Vilna vid en biflod till Njemen, handelsstad med öfvervägande judisk befolkning.

Polen utgör det utomordentligt bördiga slättlandet kring mellersta Weichsel. — *Várschau* vid samma flod, fordom hufvudstad i konungariket Polen. Universitet. Liflig handel. $\frac{1}{2}$ milj. inv.

Kreml i Moskva.

Sydryssland utgör stepplandet vid Svarta hafvet. Steppernas invånare utgöras af de som skickliga rytare kända kosackerna. — *Odëssa*, största handelsplatsen vid Svarta hafvet, utskeppar säd.

Östryssland kring nedre Volga. — *Kasán*, nära Volgas stora krökning, utgångspunkt för handeln på Sibirien, talrik tatarisk befolkning.

Astrakán vid Volgas mynning omgifves af stora fruktträdgårdar och vingårdar. Ångbåtsförbindelse med Asien. Stora fiskerier och fiskhandel.

I Asien äger Ryssland ett område, som är 3 gånger så stort som besittningarna i Europa.

SKANDINAVISKA HALFÖN.

Läge och kuster. Den långsträktade Skandinaviska halfön, mer än dubbelt så stor som vårt land, är belägen väster om Finland. Den omgifves i N af Norra Ishafvet, i W af Atlanten och Nordsjön, i S af de två breda sunden *Skagerack* och *Kattegatt* samt innanhafvet Östersjön och i O af nämnda haf och dess förlängning norrut Bottniska viken. I NO sammanhänger halfön genom den finska sjöplatån med östeuropeiska låglandet.

Skandinaviens östra kust är låg och föga inskuren. Endast utanför Stockholm utbreder sig en vacker skärgård. Enstaka ligga två öar: det långa *Öland* och det för sitt milda luftstreck kända *Gottland*, kalladt „Östersjöns pärla“. Den västra söndersmulade kusten är kran-sad af klippor och skär samt höga fjäll, mellan hvilka finnas djupt inträngande smala vikar, kallade fjordar. Den längsta af dem, *Sognefjorden*, förgrenar sig mer än 200 km inåt land. Mera öppna ligga *Kristiania fjord*, *Trondhjems-fjord* och den vida *Västfjorden*, begränsad af de kala *Lofoten* öarnas långa rad.

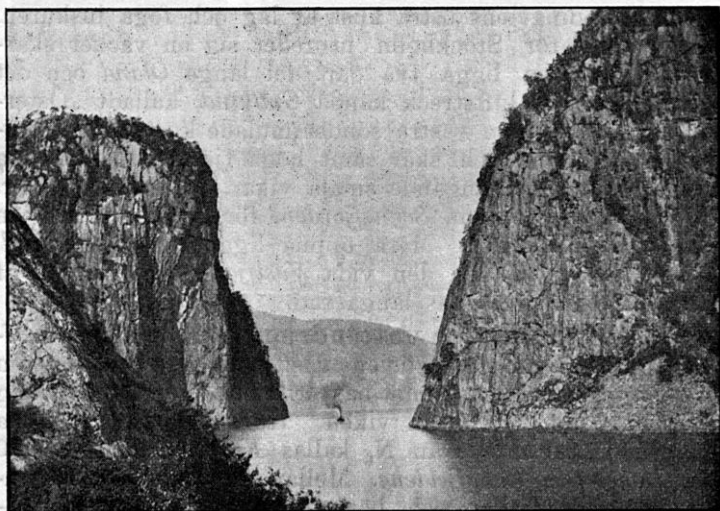
Ytbildning och vattendrag. Skandinaviska halfön uppfylles till större delen af en väldig bärgmassa, som i W stupar brant ned mot hafvet, men i O bildar en lång sluttning mot Bottniska viken. Hufvuddelarna af detta bärgland, räknadt från N, kallas *Kölen* (medelhöjd 900 m) *Dovre* och *Langfjeldene*. Mellan de oregelbundet sam-mangyttrade fjällen och bärgstopparna utbreda sig väldiga snö- och isfält, *glacierer* eller *skridisar*, hvilkas isvatten ger upphof åt talrika fjällbäckar, sjöar och brusande älfvar.

På våren händer det stundom, att snön ger sig af utför bärgväggarna, bildande så stora bollar, att de göra skada åt gårdarna nere i dalarna. Men än mer farligt är det, då efter lång-varigt regn stora jordstycken uppe på fjället lossna och glida utför bärgets sidor. Det har händt, att sådana fjällskred rykt med sig stora stenar, trän, hästar, kor och människor samt begrafvat alt detta på dalbottnarna.

Af Skandinaviens många fjäll är *Galdhöpiggen* (2 500 m) det högsta. Det höjer sin alltid snöhöljda topp bland en grupp andra höga bärg, jättefjällen kallade, i när-

heten af Sognefjordens innersta del. Något lägre är *Snöhättan* på Dovre.

Från Köleu förgrena sig åt SO inåt Sverige talrika lägre bärg och skogrika åsar, mellan hvilka vattnet i dalarna samlat sig till långsträktasjöar och älfvar, uppfyllda af vattenfall och forsar. De viktigaste äro *Muonioälf* (redan omta'd i kapitlet om Finland), som utfaller i Torneå-älf, *Ångermanälfven* med en bred, segelbar mynning och den tugreniga *Dalälfven*, hvars östra gren genomflyter den vackra sjön *Siljan*.

Suledalsporten vid bottnet af Stavanger fjord.

Åt S rinner *Glommen* till Skagerack, och åt samma håll genom „finnskogarna“ *Klarälfven*, hvilken utfaller i *Vänern*.

Denna sjö befinner sig inom ett område, som man plägar kalla det *Mellansvenska låglandet*. Det utmärker sig genom vida bördiga slätter, hvilka här och där afbrytas af smärre skogklädda höjder och låga sandåsar. Här finnes äfven den långsträktasjön *Vättern* och den af tusen holmar fullströdda fagra *Mälaren*. Alla

dessa sjöar stå i förbindelse med hafven. Vänerns utlopp utgöres af *Göla-älf*, som utför *Trollhättans vattenfall* banar sig väg till Kattegatt, Vätterns åter af *Motala ström*. Söder om Vättern ligger det *Småländska höglandet*, uppfyllt af sjöar, mossar, skogar och magra marker. Längst åt S finner halfön sin afslutning i den träfatiga bördiga *Skånska slätten*.

Klimat. Ett lands klimat är beroende af landets läge i förhållande till ekvatorn, dess höjd öfver hafsytan samt dess läge nära till eller långt ifrån ett stort världshaf. Emedan Atlanten befinner sig utanför Skandinaviska halföns västkust, har denna ett s. k. kust- eller hafsklimat med blida vintrar (isfria hamnar) och svala regniga somrar. *Golfströmmen*, en ström med ljumt vatten, stryker utmed Norges kuster åt NO och uppvärmer luften. Då denna afkyles af de höga snötäkta fjällen, samla sig luftens små vattenpartiklar till moln och nedfalla som tunga regndroppar. Så uthållande är nederbörden, att det på somliga ställen vid norska västkusten faller regn under 200 dagar af årets 365.

Den större och ostliga delen af Skandinavien utestänges genom Kölen från hafvets inflytande och har därför varmare somrar och kallare vintrar liksom det inre af Finland.

I S är klimatet betydligt mildare, och Öresund tillfrysar sällan, Östersjön aldrig.

Växter och djur äro i hufvudsak desamma som i vårt land. Ek förekommer dock vida allmännare; därjämte trifves i sydligaste Sverige bokträet. Granen har invandrat från Finland. I skogarna påträffas rådjur och på några få ställen hjortar. Invid Norges kuster fångas sjöfåglar*), hvalar, hummer (ett slags stora kräftor) och ofantliga massor af sill och torsk. De inre vattnen äro rika på „fjällfisk“ och lax.

Befolkningen, af germanisk härkomst, omfattar tvänne nära besläktade folk. Till utseende och seder

*) De ställen där sjöfåglar (t. ex. allor och äjdrar) häcka i tusental kallas „fågelbärg“. Sådana finnas många på vägen till Nordkap.

likna de hvarandra fullständigt, språken skilja dem något åt. *Svenskarna* äro 5 milj. och *norrmännen* 2 milj. I nordligaste delen af halfön vistas ett par tusen *finnar* och *lappar*. Efter dessa sistnämnda har denna del fått sitt namn *Lappland* likasom tvänne andra stora områden i södra Sverige efter de två svenska stammarna svear och göter blifvit kallade *Svealand* och *Götaland*.

Svenskarna och *norrmännen* äro lutheraner. Folkbildningen står högt. I alla församlingar finnas folkskolor, och i Sverige ett par tiotal folkhögskolor. Den högre bildningen befordras genom allmänna läroverk och fem högskolor (3 kallas universitet) i städerna.

Stater. Skandinaviska halfön är fördelad mellan *konungariket Sverige* och *konungariket Norge*, men de båda rikena hafva en gemensam konung. I Sverige stiftas lagarna af riksdagen i Stockholm och i Norge af stortinget i Kristiania.

SVERIGE

($1\frac{1}{5}$ gång Finland, 5 milj. inv. 11 på □ km.)

omfattar den större och östra delen af Skandinavien. Det inrymmer 24 provinser eller historiska landskap. För förvaltningen är landet deladt i 24 län (Stockholms stad icke inberäknad) samt 12 biskopsstift. — Riket styres af konungen, biträdd af statsråd. Lagarna stiftas och skatterna bestämmas af *riksdagen*, hvilken består af första och andra kammaren. Efter lagarna måste äfven konungen rätta sig. Man säger därför, att han har en „inskränkt makt“.

Näringarna. Akerbruk i förening med boskapsskötsel är det svenska folkets förnämsta näringsgren. Därför äro ock de bördigaste sädestrakterna i mellersta och södra Sverige de tätast befolkade bygderna. Götaland lämnar ungefär $\frac{2}{3}$ af hela rikets skörd. De odlade växterna äro desamma som i Finland. I Småland och andra mindre fruktbara trakter har boskapsskötseln sedan urminnes tider utgjort hufvudnäringen. På de flesta större gods står numera mejerihandteringen högt, och mycket smör utföres till England. — Skogsbruket

utgör Norrlands hufvudnäringskälla; intet land utför så mycket trävaror som Sverige. Bäragsbruket lämnar dugligt järn och koppar. Något zink, silfver och stenkol upptages äfven. — Viktigare än jakten är fisket. Vid Östersjökusten fångas strömming och vid västkusten sill.

Invid vattenfall och i närheten af de största städerna hafva under de sista årtiondena anlagts flere fabriker såsom mekaniska värkstäder, bomullsspinnier, (bet-) sockerbruk, tändsticksfabriker och pappersbruk. I mindre fruktbara näjder idkar allmogen hemslöjd.

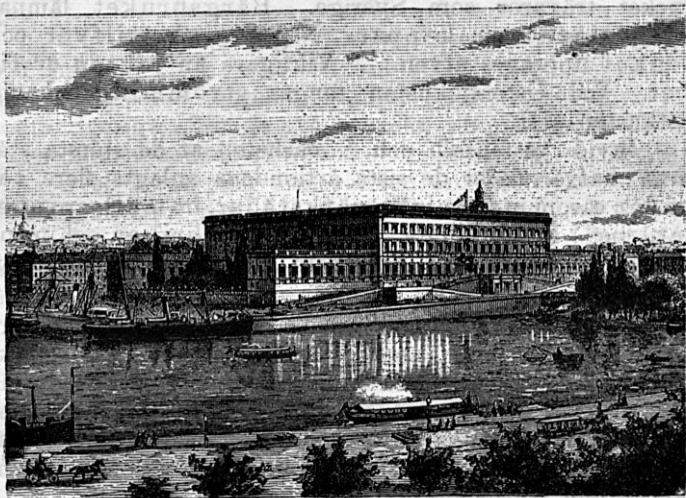
Handeln är liflig. Svenska ångbåtar och segelfartyg utföra trävaror, smör, järn, papper, hafre, fisk, tändstickor m. m. och inhämta säd, stenkol, bomull och kolonialvaror. Samfärdseln i det inre befordras genom långa järnvägslinjer och kanaler. Den viktigaste är *Göta-kanal*, som förbinder Östersjön, Vättern, Väneren och Kattegat.

Städerna äro ungefär 3 gånger så många som i Finland, men de flesta äro ganska små.

I **Svealand**: *Stockholm*, vackert beläget kring Mälarens utlopp i Saltsjön. Rikets hufvudstad, där konungen bor i sitt vackra slott och där riksdagen årligen sammanträder. Liflig handel och fabriksindustri. Många undervisningsanstalter och lärda samfund. 250 000 inv. Af stadens märkligare byggnader kunna framhållas Riddarholmskyrkan med konungagrafvarna och Nationalmuseum, innehållande taflor, skulpturverk och fornsaker. — *Uppsala*, gammal stad norr om Mälaren, med rikets förnämsta universitet och största domkyrka.

I närheten *Dannemora* berömda järngrufvor. — *Eskilstuna* vid en å, som infaller i Mälaren, tillverkningsort för knifvar, saxar, lås, gevär m. m.

I **Götaland**: *Norrköping* vid Motala ström. Framstående fabriksort (kläden, bomullstyger, järnvaror). — *Göteborg* vid Göta-älfs utlopp i Kattegatt. Rikets andra stad, utför järn och trävaror till England. — *Malmö* vid Öresund, slutpunkt i söder för landets järnvägsnät, utskeppar säd.

Kungliga slottet i Stockholm.

Ett stycke åt nordost från Malmö ligger på slätten universitetsstaden *Lund*. — *Karlskrona* vid Östersjön, krigshamn med skeppsvarf och dockor. — *Jönköping* vid Vättern, stora tändsticksfabriker.

I **Norrland**: *Gefle* vid Bottenhafvet, stark utförsel af järnmalm och trävaror. — *Sundsvall* på samma breddgrad som Kristinestad har storartade sågverk.

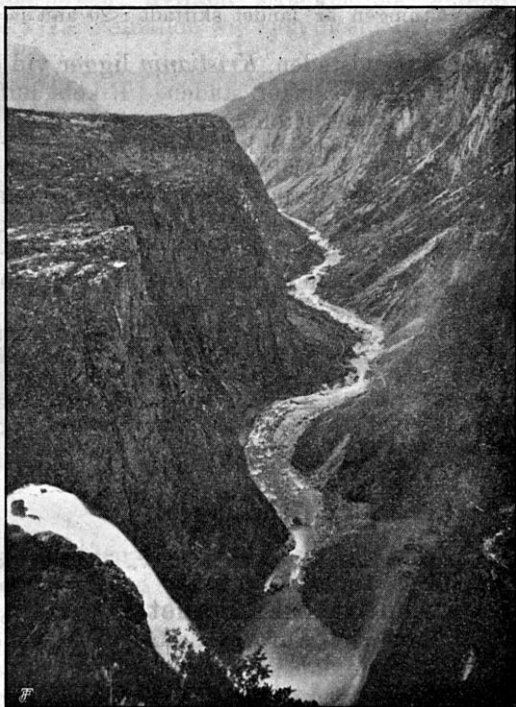
NORGE

är till sin ytvidd något mindre än Finland och ännu gle-sare befolkadt än vårt land (6 mot 7 på \square km), 2 milj. inv.

Näringarna. Norge är ett så bärgigt land, att folket kan bygga och bo endast kring fjordarna och i dalarna. Boskapsskötsel idkas därför mer än jordbruk, isynnerhet hållas mycket får, kor och getter Till högsommaren drifves boskapen upp till betesmarkerna bland högfjällen („till sätern“), och säterjätten tillreder af mjölken ost och smör, som på hästryggen forslas ned

till hemmet i dalen. Skogsbruket är mångenstädes af betydelse, hvilket däremot ej är fallat med bäragsbruket. Rikare än Norges bärg är Norges haf. Utanför kusten idkas ett storartadt fiske.

Till Lofoten öarna samla sig årligen i februari flere tusental fiskare för att vänta på torsken, som nalkas kusten för att leka. I de små fiskarstugorna på klipporna är det trångt och

Vöringfors i Hardanger (Norge).

smutsigt, men alla vilja dock gärna vara med om fångsten. Fiskens ankomst bådass af en mängd sjöfågel, som följer stimmen åt. Nu skynda sig alla ut med näten. Under flere veckor vimlar h fvet af båtar. Af den fångade fisken torkas en del på stänger (stockfisk), en del saltas och torkas på strandhällarna (klippfisk) och en tredje del nedsaltas i tunnor (kabeljo).

Norrmännen äga flere hundra ångbåtar och flere tusen segelfartyg. Med dem inhämta och utföra de ej blott varor till och från Norge, utan föra frakter mellan hamnar i andra länder och världsdelar.

Indelning. Man delar Norge i 1) *Nordenfjeldske Norge* samt 2) *Västlandet* och 3) *Östlandet* på ömse sidor om Langfjeldene. Denna indelning är gjord efter trakternas läge i förhållande till fjällen.

För förvaltningen är landet skiftadt i 20 amt (= län) och 6 biskopsstift.

Städer. Hufvudstaden *Kristiania* ligger vid en fjord, som blifvit uppkallad efter staden. Rikets hufvudstad. Många ämbetsverk och skolor, universitet. 150 000 inv.

Kongsberg W om Kristiania, statens silfvergrufva. — *Stavanger* invid Västlandets kust idkar sjöfart och handlar med fisk.

Bergen, gammal handelsstad vid en vik af Nordsjön. Fiskarena från Nordlandet inhämta sill och torsk, som härifrån utskeppas. Ålderdomligt utseende. — *Trondhjem* vid den likabenämnda fjorden. Märklig domkyrka. Järnväg till Kristiania och Sundsvall.

Hammerfest på en ö vid kusten af Ishafvet, jordens nordligaste stad. Midsommartiden står solen mera än två månader öfver horisonten. —

Konungarikena Sverige och Norge äro jämte Österrike-Ungern de enda större stater i Europa, som icke äga några besittningar utom Europa.

DANMARK.

(Mindre än Vasa län, 2 $\frac{1}{3}$ milj. innev., 57 på □ km).

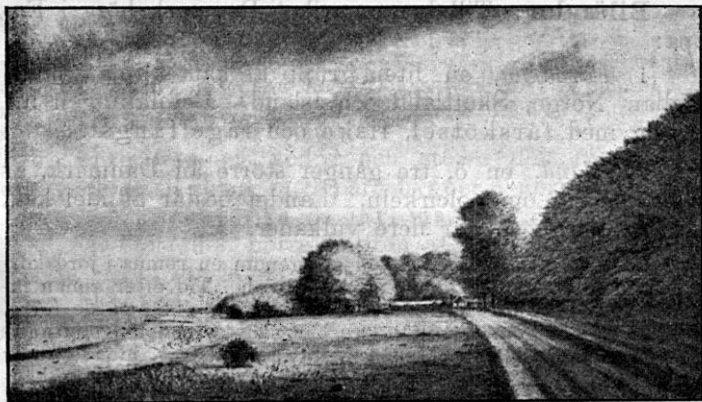
Läge och naturbeskaffenhet. Danmark, som utgör en del af mellersta Europa, består af norra delen af halfön *Jylland* samt de danska öarna. Af dessa äro *Sjælland* och *Fyen*, åtskilda genom sundet *Stora Bält*, de största. Längst borta i öster ligger det bärgiga *Børnholm*.

Danmark är ett flakt, skoglöst *lågland* utan betydligare höjder*). Öarna samt östra delen af *Jylland* bestå för det mesta af bördigt, väl odladt land. Städer, byar, gods och gårdar ligga nära hvarandra, omgifna af fro-

*) En kulle om 170 meters höjd kallas — Himmelsbärget.

diga åkrar, hvilka äro lika omsorgsfullt uppodlade som trädgårdarna i Finland. På några ställen finnas lumiga *bokskogar*; barrskog växer ej vild i Danmark.

Annorlunda ser västra Jylland ut: vida ljunghedar i midten och stora flygsandsfält utmed kusten. Vid vattenbrynet hafva vågen och vinden upptornat väldiga *klitter* eller *dyner*. Vattnet är där långgrundt. Grund är äfven *Limfjorden*, hvilken sträcker sig genom halföns norra del. De rinnande vattnen bestå af korta åar.

Bokskog vid Öresund.

Danmark har ett mildt kustklimat och en frodig växtlighet. Boken är det förnämsta skogsträet, därefter eken. Såsom bränsle användes stenkol och torf. Metaller saknas. Åkerbruket och husdjursskötseln bedrifvas med sådan framgång, att stora massor af säd, kreatur, smör, ost och ägg utskeppas (mest till England).

Inbyggarna höra till den Skandinaviska stammen; de tala samma språk som norrmännen [det kallas dock danska] och äro liksom de lutheraner. De danska bönderna hafva större kunskaper än allmogen i något annat land. Därtill hafva främst de många goda folkskolorna och folkhögskolorna bidragit. Danskarna äro ett god-

modigt, arbetsdugligt och sparsamt folk. — Riket styres af en konung, och riksdagen stiftar lagarna.

Städer. Hufvudstaden *Köpenhamn* ligger vid den viktiga handelsvägen Öresund. Frihamn. Många fabriker. Universitet och konstsamlingar. 350 000 inv.

Då det obetydliga Danmark har en så stor hufvudstad, har man sagt: „Danmark är en liten kropp med stort hufvud“.

Odense (= Odens-ö) på Fyen. — *Århus* vid Jyllands östkust. Alla öfriga städer äro mycket små.

Biländer: Till konungariket Danmark höra i Europa:

1) *Färöarna*, en liten grupp af kala klippor, midt emellan Norge, Skottland och Island. Befolkningen lifnär sig med fårskötsel, fiske och fågelfångst.

2) *Island*, en ö, tre gånger större än Danmark, är belägen söder om polcirkeln. Landet består af idel kala skoglösa bärg och har flere vulkaner.

En vulkan uppstår sålunda att genom en remna i jordskorpan framväller en glödande stenart, lava. Tid efter annan inträffar åter utbrott. Nya massor af lava hopa sig på de förra, bildande småningom en alt högre bärgskägla med långsluttande sidor. Vulkanerna kallas äfven „eldsprutande bärg“, men detta är icke rätt, ty eld och lågor bryta aldrig fram från toppen af kägla, men väl framstötas glödande sand och stenar samt vattenångor i tjocka moln.

På Island finnas äfven heta källor; från en af dem, *Geysir*, uppkastas kokhett vatten ända till 30 meters höjd.

En stor del af den väldiga ön upptages af snöfält och skridisar. Endast vid sydkusten, där klimatet genom Golfströmmen hålles mildt, förekomma frodiga ängsmarker. Invånarena, (70 000) härstammande från norska vikingar, lifnära sig genom boskapsskötsel (får och hästar) samt fiske och fågelfångst. Potatis och grönsaker odlas, ej säd. Gårdarna ligga långt från hvarandra, och boningshusen äro till en del inbäddade i jorden. På timmer och ved råder brist. Man tillvaratager därför drifveden, som Golfströmmen hämtar till kusten. Samfärdseln sker för det mesta till häst.

BRITISKA ÖARNA.

(Mindre än Finland, 39 milj. inv., 120 på □ km.)

Läge och ytbildning. Emellan Atlanten, Nordsjön och Engelska kanalen ligga de två stora öarna *Storbritannien* och *Irland* samt flere smärre, dels i grupper (t. ex. Hebriderna) dels enstaka. Det förstnämnda ölandet har i öster en låg och jämn kust. Västra kusten är bärgig och af hafvet sönderskuren i branta uddar och djupa vikar. *Ebb* och *flod* göra att vattenståndet i dessa vikar och öfveralt vid kusten mycket växlar.

Med ebb (lågvattnen) och flod (högvatten) förstår man vattnets regelbundna fallande och stigande. Två gånger i dygnet inträffar ebb och två gånger flod. Denna företeelse är beroende af månens dragningskraft och jordens svängning på 24 timmar kring sin axel.

Storbritanniens södra och större del, *England*, är ett backigt lågland med bärgsbygder i norr och väster. Dessa äro särdeles rika på järnmalm och stenkol.

Skottland, den norra hälften af Storbritannien, är till största delen ett högland. Dess norra hälft upptages af vilda skoglösa bärgkammar och klippor, och dess södra af ett litet bördigt lågland, som stracker sig tvärs öfver ön. Irlands kusttrakter äro ock bärgiga, men midten upptages af vida torfmossar och sumpiga ängar. Irland kallas därför „den gröna ön“.

Sjöar och rinnande vatten. I bargstrakterna finnas smärre sjöar, men ä. flere äro de korta floderna. Till Englands östra kust utfalla i trattformiga mynningar *Thames* (täms) och *Humber* (hömbr) samt till den motsatta sidan *Severn* i *Bristol-kanalen*. Irlands hufvudflod är *Shannon* (sjännen). De ymniga regnen hålla floderna vattenrika och segelbara.

Klimat, växt- och djurvärld. De Britiska öarna hafva ett mildt och fuktigt hafsklimat. De ljumma hafsvindarna framkalla en så rik nederbörd, att det därstädes regnar ungefär 5 gånger så mycket som i Finland. England är ock känt för sina ihållande tunga dimmor. Den starka nederbörden gör att gräsväxten så godt som året om stor frodig. Snön töar hastigt upp, och hamnarna tillfrysas aldrig.

Skogarna äro på de flesta ställena uthuggna, och deras plats har intagits af städer eller odlade marker. De genomkorsas af vägar, kantade med planterade löfträn. I England odlas mest hvete, i Skottland hafre och på Irland potatis. Husdjuren äro desamma som hos oss, men raserna äro vida flere och bättre.

En engelsman.

Befolkningen. I forna tider inflyttade till England flere stammar med olika språk. De blandade sig om hvarandra och sålunda uppstod det engelska folket med ett språk med många låneord. Detta språk talas äfven af de flesta skottar och irländare.

Irländarena äro ganska lata, fattiga och okunniga, men kient är det ock bestämdt med det rika Englands fabriksarbetare. I städerna däremot finnas lägre och högre folkbildningsanstalter af alla slag. De flesta engelsmän och skottar höra till den reformerta läran, irländarena till den katolska.

Engelsmännen äro ett praktiskt folk. Genom sin företagsamhet och ihärdighet hafva de blifvit världens förnämsta handelsfolk. Deras flagga svajar på alla haf, och deras språk har blifvit det förnämsta världsspråket. Hafva de stundom visat sig egennyttiga, så besitta de ock många goda egenskaper såsom frihetskänsla och kärlek till sina lagar och seder. Engelsmännen tycka mycket om täflingslekar i det fria (sport) såsom ridd, kapprodd, bollspel m. m. och i dessa kroppsöfningar taga äfven de vuxna männen del. På fäderneärfda seder hålla de strängt; de sätta värde på ett godt hem. Söndagen får ej användas såsom en dag för nöjen eller arbete.

Näringarna äro högt utvecklade; detta betyder att det arbetas mycket och väl. Jordbruket och boskapskötseln bedrifvas med stor skicklighet. I England och på låglandet i södra Skottland ses öfveralt åkrar, ängar och parker omväxla med städer, byar och fabriksområden. Behofvet af lifsmedel i det tätt befolkade landet gör att mycket säd, smör, kött m. m. måste inhämtas.

Den ymniga tillgången på järn och stenkol har haft till följd, att bäragsbruket och industrin nått en utveckling, som öfverträffar den i alla andra länder. De

förnämsta slagen af fabriksvärksamheten utgöra: metallindustrin (alster: maskiner, järnvägsskenor, järnplåt, klensmide af stål o. s. v.) och väfnadsindustrin (alster: garn och tyger af bomull, lin och ull).

Englands handelsflotta är den största i världen (de flesta fartyg äro bygda af stålplåt), och likaså landets handel. Därtill hafva orsakerna varit Englands ypperliga läge och ständigt isfria hamnar, landets rikedom på naturprodukter och folkets idoghet. Engelska staten är ock sedan gammalt ägare af talrika välbelägna kolonier i alla världsdelar. Från dem inhämtas råämnen, t. ex.

Skeppsdockor*) i en engelsk stad.

bomull och ull samt kolonialvaror såsom kaffe, socker, kryddor, färgämnen m. m. Införseln af livsmedel är ock betydlig. Exportvarorna utgöras af stenkol och industrialster. — Samfärdseln i det inre befrämjas genom talrika järnvägar och kanaler.

*) En skeppsdocka är ett stort slutet rum, genom hvars portar fartygen intagas. Vattenståndet i dockan är oberoende af ebb och flod utanför densamma.

Englands myntenhet är 1 pund = 25 mark 25 penni

Författning. Det Britiska riket är ett konungarrike; f. n. står en drottning i spetsen för regeringen. Hon har dock icke mycket att befalla, ty det är ministrarna, som skola styra landet enligt de lagar, hvilka parlamentet (= riksdagen) stiftat. För förvaltningen är landet indeladt i grefskap.

Britiska riket är till ytvidd och invånareantal det största på jorden. Den ofantliga tillgången på naturprodukter och folkets stora förmögenhet har gjort det till det mäktigaste rike som någonsin funnits till. Riket, som naturligtvis utgör en af Europas viktigaste stormakter*), har en stor krigsflotta, men en mera liten landthär.

Städerna äro talrika och stora; de flesta äro fabriksorter.

England ensamt har 30 städer med öfver 100 000 inv. en-hvar. Fabriksvärksamheten ger åt de flesta samma prägel: höga skorstenar, af stenkolsröken svärtade hus, lastade godsvagnar och otaliga kommande och farande.

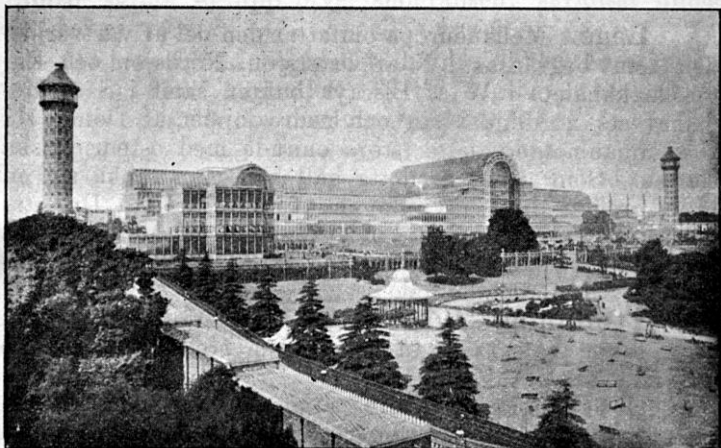
De förnämsta städerna äro

i **England med Wales** (oäls)**). *London* på båda stränderna om Thames utlopp. Jordens största stad med en befolkning på inemot 4 $\frac{1}{2}$ milj. London är rikets hufvudstad och hufvudorten för världshandeln. Den är så stor, att den i omfång är mer än 60 km och har mer än 20 000 gator och 600 kyrkor. För att snabt frambefordra de otaliga människomassor, hvilka dagligen röra sig ute, har man anlagt järnvägar på höga broar öfver hustaken samt tunnlar under Thames botten. Staden är delad i flere delar med hvar sitt namn. I en del hafva köpmännen sina butiker, i en annan ligga de flesta fabrikerna, i en tredje bo de rika och förnåma i ståtliga palats. I den älsta stadsdelen, där köpmännen hafva sina kontor, är människovimlet på gatorna så stort, att

*) Europas sex stormakter äro: Ryssland, England, Frankrike, Tyskland, Österrike-Ungern och Italien.

**) Wales kallas den halfö af England, som är belägen norr om Bristol-kanalen.

det ofta är svårt att komma fram. Stora muséer*) och bibliotek, ett af dem är det största i världen, 2 universitet. — Näst London är *Liverpool* (-pul) rikets förnämsta sjöhandelsstad. Liflig förbindelse med Amerika. $\frac{1}{2}$ milj. inv. — På östra kusten ligger *Hull*, som handlar med Finland. — Nordligare är *Newcastle* (njukäsl) beläget, förnämsta exportort för stenkol till utlandet. — *Bristol* idkar handel på länderna kring Medelhafvet. — Af stora fabriksorter inne i landet må nämnas *Manchester* (man-

Kristallpalatset i London.

tschester) bomullsfabriker, *Sheffield* (schäffild) stålvaror, och *Leeds* (lids) yllevor; de tre städerna ligga så att de bilda spetsarna af en triangel. Sydligare finnes *Birmingham* (börmingäm) med väldiga fabriker för mässings- och stålvaror (stålpenor och nålar).

I **Skottland** ligga de flesta städer på det fruktbara låglandet. *Edinburgh* (ädinbörå) hufvudstad, vackert belägen vid Forth-fjorden. Därifrån västerut ligger *Glas-*

*) Kristallpalatset, byggt af järn och glas, är ett museum, som innehåller alla slags samlingar.

gow (glässgå) fabriks- och handelsstad med 700 000 inv. (mer än dubbelt så många som i Edinburgh).

I **Irland**: *Dublin* (döbblin) vid ostkusten. Irlands hufvudstad.

Af Englands omfångsrika kolonier är det fruktbara Indien i Asien den viktigaste. Ensamt där finnas öfver 290 milj. människor. Det Britiska riket i sin helhet inrymmer nästan lika många invånare som hela Europa eller ungf. 355 milj.

MELLANEUROPA.

Läge. Mellaneuropa omfattar den del af vår världsdel, som begränsas i N af Östersjön, Nordsjön och Engelska kanalen, i W af Biscaya bukten samt i S af Medelhafvets nordliga vikar och nedre loppet af Donau. I O sammanhänger detta stora område med östeuropeiska slätten. Som gräns åt detta håll kan man tänka sig en linje, dragen från mynningen af Weichsel till Dnjestr utlopp i Svarta hafvet. Förgreningar af Mellaneuropa äro: åt N Jylländska halfön och åt S Pyreneiska, Apenninska- och Balkanhalfön.

Ytbildning. Efter markens beskaffenhet och olika höjd öfver hafsytan kan man indela Mellaneuropa i tre nufvuddelar:

1) det norra bågformiga *låglandet*, hvilket som en fortsättning af den östeuropeiska slätten sträcker sig till foten af Pyrenéerna;

2) innanför detta höjer sig i en något mindre båge från Lyon bukten bortåt Svarta hafvet, *Mellaneuropeiska höglandet*, omfattande Karpaterna, det tyska och franska höglandet; samt

3) *Alperna*, bestående af flerdubbla rader högfjäll från Genua bukten ända bortom Adriatiska hafvet.

1) Stora områden af låglandet utmed Östersjön, Nordsjön och Biscaya bukten utgöras af sandhedar, men ännu större sträckor bestå af bördiga, tätt befolkade fält. Vid kusterna finnas på flere ställen af vågorna och vinden sammanhopade dyner. Endast flodmynningarna bilda vikar, och långa låga landtungor omgärda grunda fjärdar vid Östersjöns kust.

2) *Karpaterna*, *Transsylvanska* bergen och *Balkanerna* bilda en, af Donau genombruten, fjällmassa i form af ett något oregelbundet frågetecken (2), omslutande den *Ungerska slätten* och den *Walachiska slätten*. Den förra delas af en skogig landhöjd — innanför Donaus stora krökning åt S — i en fruktbar, mindre, nordvästlig del, *Öfre ungerska slätten*, och en större sydostlig del, bestående af jämna gräsbeväxta stepper eller hedar. Den kallas den *Nedre ungerska slätten*. De malmrika *Karpaterna* hafva en ödslig fjällnatur med mörka granskogar. Deras toppar skjuta ej upp öfver snögränsen; skridisar finnas således ej.

Det sydtyska höglandet, hvilket bildar en stigande öfvergång från låglandet i N till Alperna i S, består i O af de berg, hvilka omsluta *Böhmens kitteldal*.

Floden Rhein omgifves af en annan stor grupp af berg: i söder det furuklädda *Schwarzwald* och *Vogeserna* samt i norr af de *Rheinska skifferbergen*.

Det franska höglandet stupar brant ned mot Rhône-dalen, men har en lång sluttning åt NW. De högsta delarna utgöras af de vilda *Cevennerna*, hvilka norrut stå i förbindelse med smärre högsätter.

Mellersta Frankrikes höjder och dalar påminna mycket om ytförhållandena i södra Finland, om man undantager att sjöar saknas och fälten äro vida bördigare och bättre odlade.

3) *Alperna* äro Europas högsta fjäll. De bestå dels af oregelbundet hopade massberg, dels af sammanhängande kammar, åtskilda genom längd-dalar eller afbrutna af mindre insänkningar, pass. Man brukar indela Alperna [ungf. 1000 km långa] i trenne hufvudsträckningar:

a) *Västalperna* från Medelhafvet till *Stora S:t Bernhards passet*, öster om *Mont Blanc* (mong blang). Denna topp, som obetydligt höjer sig öfver flere omgifvande massformiga fjäll, är 4800 m och är den högsta i vår världsdel. Från dess öfversta del sträcka sig nedåt dalarna 23 glacierer.

b) *Mellanalperna* från S:t Bernhard till *Brenner passet* rakt söder om Donaus krökning.

c) *Östalperna* från Brenner passet till Ungerska slät-

ten. Dessa sistnämnda alper äro mera utbredda och något längre än de öfriga sträckningarna.

Floder och sjöar. Markens sluttning gör att de flesta floder söka sig fram i nordvästlig riktning till hafven. Till Östersjön utflyta den S-formiga *Weichsel* och den af sandbankar besvärade *Oder*. Till Nordsjön utfalla: *Elbe*, en lång segelbar flod med vid mynning, *Weser* från *Thüringerwald* och den ståtliga *Rhein*, 1200 km lång. Dess källor bildas af isvattnet från *S:t Gotthard*

Mont Blanc.

(bland Mellanalperna). Floden rinner sedan åt NO och N till *Bodensjön*, utflyter från dess västra del, vänder tvärt af åt N, och strömmar med rask fart till dess den inkommer på låglandet, där den förgrenar sig i talrika mynningsarmar. Rheins största biflod från öster är *Main*. Hufvudflodens mynningsdelta genomskäres äfven af *Maas* och den korta vattenrika *Schelde*.

Till Engelska kanalen utfaller äfven den raskt strömmande *Seine* (sän) från franska höglandet.

Till Biscaya viken flyta Frankrikes hufvudflod *Loire* (loar) från Cevennerna och *Garonne* (garonn) från Pyreneerna.

Till Medelhafvet rinner *Rhône* (rån). Den tar sin början nära St Gotthard, genomflyter en af Alpernas betydligaste längddalar och utfaller i *Genèvesjön* (schenev), fortsätter därifrån åt W och S ut till hafvet. Rhône's största biflod är *Saône* (sån).

Till Svarta hafvet utrinne Europas näststörsta flod *Donau* (2300 km) från Schwarzwald. Till ungefär hälften af sitt lopp har den en östlig riktning, hvarefter den gör en stor båge åt S och utfaller i Svarta hafvet med flere mynningar mellan låga sumpiga stränder. Donau upptager många tillflöden, hvilka betydligt öka dess vattenmassa. De största äro *Drau* och *Save* från Östalperna och *Theiss* från Karpaterna.

Mellaneuropa är fattigt på sjöar; endast i alptrakterna finnas långsmala fjällsjöar och på kustlandet vid Östersjön annorlunda formade vattensamlingar, men dessa äro små och af ringa betydelse för samfärdseln. För att befordra denna hafva kanaler blifvit anlagda. Den viktigaste är den nya *Wilhelmskanalen* (c. 100 km), hvilken från trakten af Elbes mynning sträcker sig tvärs öfver Jylland till Östersjön. En mycket äldre konstgjord vattenväg är *Sydkanalen*, som förbinder Garonne med Medelhafvet.

Klimat. I öster råder fastlandsklimat med kalla snörika vintrar (frusna vatten) och varma somrar, i väster hafsklimat med ständigt öppet vatten, intet snötäcke, långa somrar. I Alptrakterna faller mycket regn och snö. På högfjällen ligga året om väldiga snö- och ismassor, sträckande sig som breda frusna floder nedåt dalarna. De röra sig långsamt framåt, hopande vid sina sidor stenar och grus. Skrid-isen smälter i dalen, bildar bäckar och fyller flodbäddarna med vatten.

Växt- och djurvärld. I norra delen af Mellaneuropa äro växterna i hufvudsak desamma som i södra Skandinavien. Barrskogar förekomma dock endast i bärgstrakter. På slättbygden trifvas bok och ek. Vid vägarna ses långa rader af högstammiga popplar.

Fruktträn (tyska äpplen) förekomma ymnigt, likaså kastanjer söderut. Vindrufvor odlas på back-

sluttningarna mot söder. En s. k. vingård påminner mycket om en odling af låga störbönor. Grönsaker och rotfrukter (t. ex. potäter och sockerbeter) äro allmänna. Sädesslagen odlas från N till S i följande ordning: råg och hafre, hvete och majs.

Med undantag af åsnan äro husdjuren desamma som hos oss. Hunden användes mycket som dragare af små lass. Af de vilda djuren må framhållas vildsvin, rådjur och hjortar i norra Tysklands jaktmarker, samt gemsen på högfjällen.

Stater. Mellaneuropa är fördeladt på 8 riken, nämligen 2 kejsardömen: *Tyska riket* och *Österrike-Ungern*. 2 republiker eller fristater: *Frankrike* och *Schweiz* samt 4 konungariket: *Danmark*, *Holland*, *Belgien* och *Rumänien*.

TYSKA RIKET.

(Nästan $1\frac{1}{2}$ gång så stort som Finland).

Tyska riket vanligen kalladt *Tyskland*, gränsar i NO till Ryssland, i SO till Österrike, i S till sistnämnda rike och Schweiz, i W till Frankrike, Belgien och Holland samt i N till Nordsjön, Danmark och Östersjön. Tyskland, beläget midt i Europa, är ett af naturen välloftadt och folkrikt land.

Inbyggare. Af rikets 50 milj. inbyggare äro ungf. 45 milj. *tyskar* och tillhöra den germaniska stammen. I de östra gränstrakterna bo *polackar*, i de norra *danskar* (i södra Jylland) och väster om Rhein ett fåtal *fransmän*. I städerna finnes en talrik *judisk* befolkning. De tätast befolkade näjderna äro Rheindalen och trakten öster om Thüringerwald. — Nordtyskarna äro lutheraner samt sydtyskarna och polackarna katoliker; de förra äro ungf. dubbelt så många som de senare. Folkupplysningen står mycket högt.

De tyska konstnärerna*) och vetenskapsmännen (t. ex. språkforskare, läkare m. fl.) och arbetarena på praktiska områden äro särdeles framstående. Landets täta befolkning gör att den enskilda medborgaren måste arbeta med stor flit och uthållighet för

*) De s. k. sköna konsterna äro byggnads-, bildhuggar-, målare-, skaldekonsten och musiken.

att slå sig ut i lifvet. Emedan likväl arbete och inkomster mångstädes tryta, flytta tyskar i stor mängd till andra länder och andra världsdelar.

Näringsgrenar. På slättbygden och i dalarna mellan bärgen idkas jordbruk. Den stora folkmängden nödvändiggör dock införsel af säd. Potäter, sockerbeter och grönsaker odlas allmänt, likaså i södra Tyskland humlen och vinrankan för beredning af öl och vin.

På marskländerna vid kusten och i bärgsbygderna hålles en förträfflig hornboskap, likaså hästar och får. — Genom *bärgsbruket* hämtas i dagen stenkol, salt, koppar, järn m. m. Dessa metaller bearbetas i talrika fabriker till hvarjehanda saker, afsedda för Tysklands och andra länders behof. Tillvärkningen af tyger, apoteksvaror, glasvaror, m. m. är ock betydlig.

Rikets handelsflotta är den tredje i ordningen af alla länders.

Tyskarne äro mycket skickliga köpmän, och deras handelsresande utbjuda och sprida varor nästan öfveralt på jorden. Mynt: 1 riksmark = 1 mark 25 penni.

Rikets styrelse och de skilda staterna. Tyska riket består af 25 stater och 1 s. k. riksländ. Rikets öfverhufvud är kejsaren. Den högste ämbetsmannen är rikskanslern. De gemensamma angelägenheterna (t. ex. förhållandet till andra riken, härväsendet och tullväsendet) afgöras af förbundsrådet och riksdagen, bestående af ombud från alla stater.

Dessas enskilda inre angelägenheter afgöras af de skilda staternas styrelser och landtdagar. Högste befälhafvaren öfver rikets stora här och flotta är kejsaren, som äger besluta om krig och fred.

De förnämsta staterna äro:

Konungariket Preussen.

(31 milj. inv.)

Denna stat är den största och viktigaste delen af hela riket. Preussens konung är tillika tysk kejsare. Han är bosatt i hufvudstaden *Berlin*, belägen på slätten i provinsen Brandenburg. Denna välbygda, prydliga stad, är den största i Europa näst London och Paris;

den har $1\frac{3}{5}$ milj. inv. Liflig handel och fabriksväksamhet. Stort universitet, många konstsamlingar och teatrar. — Närmast Berlin i storlek kommer *Breslau*, handelsstad vid den segelbara Oder.

Königsberg nära Östersjön, utskeppar trävaror och råg, stark fästning. — *Danzig*, betydande handelsstad och fästning vid Weichsel. — *Stettin* vid Oders mynning, importerar mjöl och virke. — *Magdeburg*, centralt beläget vid Elbe, betsockerfabriker. Öster om Rhein ligga de stora fabriksstäderna *Elberfeld*—*Barmen* och invid floden: *Düsseldorf* med en högskola för konstnärer samt *Köln*, fästning, ofantlig järnvägstrafik, domkyrka med ett 160 m. högt torn.

Konungariket Sachsen

är ett af Europas tätast befolkade land. På ett område, som är något större än Nylands län bo $3\frac{1}{2}$ milj. människor.*) De flesta lifnära sig genom jordbruk och industri. *Städer*: *Dresden*, vackert beläget vid Elbe, hufvudstad, berömd tafvelsamling. — *Leipzig* i nordvästra delen af landet, betydande årsmarknader, väldiga tryckerier för böcker och noter, berömdt universitet.

De sydtyska staterna äro:

Konungariket Bayern, Konungariket Württemberg och Storhertigdömet Baden.

Dessa tre länder, belägna mellan Rhein, Mellanalperna och de Böhmska bergen, genomflytas af Donau. Bayern har $5\frac{3}{5}$, Württemberg 2 och Baden $1\frac{3}{4}$ milj. inv. De två förstnämnda staternas hufvudstäder äro:

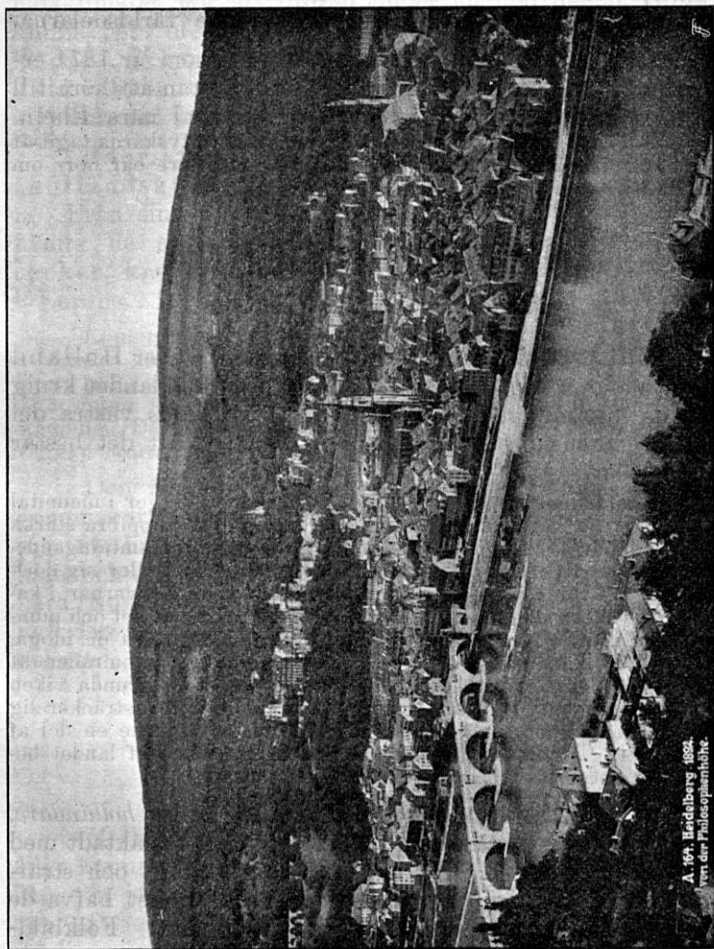
München vid Donaus biflod Isar. Stora konstsamlingar och palats. Världsbekanta ölbryggerier. — *Stuttgart* vid Rheins biflod Neckar, omgifvet af vinbärg. Liflig bokhandel.

Vid Neckar ligger den härligt belägna universitetsstaden *Heidelberg*.

Hamburg, Lübeck, Bremen. Dessa tre fria städer med områdena närmast omkring bilda tre stater.

*) Om Finland i förhållande till sin ytvidd hade en lika tät befolkning som Sachsen, så skulle här finnas 81 milj. invånare.

Hamburg, väl beläget ett stycke från Elbes utlopp, är den förnämsta sjöhandelsstaden på Europas fastland. Våldiga oceanångare förmedla förbindelsen med Amerika och andra trakter af jorden. Särdeles viktiga importvaror äro kaffe och petroleum; öfver $\frac{1}{2}$ milj. inv.

Heidelberg vid Neckar.

A. 164. Heidelberg 1892.
von der Pfalzoperntheater.

Lübeck nära en vik af Östersjön, ålderdomligt utseende. En hufvudort för exporten af manufakturvaror till Finland. Till storlek ungf. som Helsingfors.

Bremen vid floden Weser. För varor som dit inhämtas erläggas inga tullavgifter. Från Amerika hämtas bomull och tobak. Talrika ångbåtar öfverföra härifrån utvandrare (emigranter) till de främmande världsdelarna.

Rikslandet Elsass-Lothringen, som år 1871 eröfrades från Frankrike, är en del af riket utan att höra till någon särskild stat. — *Strassburg*, stor stad nära Rhein.

Biländer. Under de sista årtiondena hafva tyskarna tagit åt sig stora områden vid Afrikas kuster samt flere öar norr om Australien.

NEDERLÄNDERNA.

(Mindre än Vasa län, 5 milj. inv.)

Naturbeskaffenhet. Nederländerna eller Holland äro benämningarna på det låga skoglösa kustlandet kring Rheins mynningar vid Nordsjön. Detta lands västra del är så genomskuret af floder och kanaler, att det består af idel öar.

Emedan denna del ($\frac{1}{4}$ del af hela landet) ligger i medeltal 5 m. lägre än hafsytan, hafva invånarena nödgats uppföra starka fördämningar (vallar) för att hindra hafsvattnets framträngande. Det s. k. marsklandet innanför fördämningarna håller sig dock fuktigt, hvarför man med pumpvärk, drifna af väderkvarnar, i kanaler och stora diken uppsamlar det öfverflödiga vattnet och pumpar det tillbaka ut i hafvet. I kampen mot sjön hafva de idoga, kraftiga holländarena redan lyckats torrlägga stora områden af f. d. hafsbotten, och meningen är att af den stora grunda viken *Zuidersee* (söjderse) eröfra en god del. Utanför denna sträcker sig en rad af långsmala låga öar, hvilka fordom utgjorde en del af fastlandet. I motsats till den västra bördiga delen af landet består den östra ställvis af hedar och kärrmarker.

Befolkningen, som efter landet kallas *holländare*, är af germanisk stam och talar ett språk, besläktadt med tyska och svenska. De äro ett lungt, ärligt och sträfsamt folk. Genom sparsamhet och ordentlighet hafva de blifvit förmögna. Ytterst få tiggare finnas. Folkbildningen är allmän och god.

Näringarna. Med jordbruksarbeten är ungf. hälften af befolkningen sysselsatt. Trägårdsodlingen är så betydande, att Holland kan förse många länder med krukväxter och blomlökar (hyacinter m. fl.). På somliga ställen finnas växthus (orangerier) i hundradetal. De utmärkta holländska korna äro vida kända. Det milda hafsklimatet gör att djuren under en god del af vintern kunna beta ute; då äro de till skydd mot blåst och regn klädda i „kapprockar“. Stora mängder af smör, ost och kött utföras. Ute på Nordsjön fånga holländska fiskare sill och vid kusterna ostron (ätbara musslor).

Fabriksindustrin går ut på tillverkningen af „holländskt lärft“, segelduk, brännvin, lerpipor m. m. Från sina utländska besittningar, främst Java i Asien, hämta de sjövana holländarena hundratals skeppslaster socker, kaffe, tobak, kryddor o. s. v. och försälja dem i Europa. I stället köpa de säd, stenkol och malmer.

Konungariket Nederländerna har många städer. Flere likna hvarandra däri, att de äro genomskurna af kanaler, kantade med långa rader af lindar och pilar. Boningshusen, som vända gaflarna åt gatan, äro belagda med taktegel. Hvarje lördag hålles storstädning. Då dammas och putsas det invändigt, och husens ytterväggar skuras med tvål och borste.

Den förnämsta staden är *Amsterdam* nära Zuidersee, genomskuren af ett 100-tal kanaler. Marken är så sumpig, att husen äro uppförda på pålar. Liflig handel med kaffe och tobak. 450 000 inv. — I det vackert bygda *Haag* nära Nordsjön är konungafamiljen bosatt. — *Rotterdam* vid den breda mynningen af Maas är en ståtlig sjöhandelsstad.

BELGIEN.

(Något mindre än Holland).

Mellan Holland, Tyskland och Frankrike ligger det lilla konungariket Belgien. Landets korta kuststräcka är låg och jämn utan skärgård. Mellersta delen, genomfluten af Schelde och Maas, är backig och blir bärgig ju närmare man nalkas franska gränsen. Denna trakt, som

är utomordentligt rik på järnmalm och stenkol, utgör ett enda sammanhängande gruf- och fabriksområde.

Höga rökande skorstenar, hopar af kol och järnslag samt fullastade godståg möta blicken öfveralt. I värkstäderna dåna ånghammarens slag och järnsvarfvarnas surrande påminner främlingen om att han befinner sig i ett af jordens viktigaste industriland.

Befolkningen är i Belgien tätare än i något annat land i Europa. På ett område, som utgör $\frac{3}{4}$ delar af Vasa län bo mer än 6 milj. människor eller 215 på hvarje □ km. Folket omfattar två grupper: tyska *flamländare*, hvilka idka jordbruk på slättbygden, och franska *valloner*, hvilka arbeta i grufvor och fabriker i bärgstrakterna. Alla äro katoliker. Många munk- och nunneordnar finnas, hvilka underhålla skolor. Arbetarebefolkningen är dock fortfarande ganska okunnig. I Belgien har såsom nämdt industrin nått en storartad utveckling. De förnämsta varorna äro metallarbeten, tyger, mattor, spetsar, glas m. m.

Belgien styres af en konung, som tillika är konung öfver Kongostaten i Afrika.

Hufvudstaden *Bruxelles* (bryksäll) ligger midt i landet. Gamla kyrkor och nya palats. Industriort.

Anvers (angvers) på högra stranden af den segelbara Schelde, en af Europas största handelsplatser. — *Liege* (liesch) hufvudorten för tillverkningen af gevär.

SCHWEIZ.

(Lika stort som Vasa län, 3 milj. inv.).

Läge. Schweiz är ett litet land, men märkvärdigt genom sin härliga alpnatur och sin idoga befolkning. Det når ej fram till hafvet, utan omgifves af Tyskland, Österrike, Italien och Frankrike.

Ytbildning. Efter markens växlande beskaffenhet och olika höjd har man indelat landet i

1) *Schweiziska högslätten*, mellan Alperna och Rhein, genomflytes af *Aare* (ar), hvilken upptager vattnet från flere vackra långsmala alpsjöar.

2) *Jura*, gränsbärget mot Frankrike, består af flere parallella ryggar.

3) *Alperna*. Dessa Europas naturskönaste och mest omväxlande högfjäll omfatta massbärg och bärgryggar (medelhöjd 2 600 m), öfver hvilka hundratal snöhöljda toppar resa sig. Från fjällknuten *S:t Gotthard*, med ett farbart pass, förgrena sig flere bärgsträckor. En af dem är *Bernalperna* med flere höga toppar. Från *S:t Gotthard* strömmar *Rhône* västerut till *Genèvesjön* och *Rhein* åt O och N till *Bodensjön*.

Klimatet är till följd af landets höjd kallare än i andra lägre belägna trakter på samma breddgrader. Ofta blåsa starka vindar. På högfjällen råder en evig vinter, och luften är skarp, men ren och hälsobringande. Invånarne äro därför ganska kraftiga och friska.

Emedan en betydande skilnad äger rum mellan temperaturen på de högsta fjällen och i de lägsta dalarne, kan man indela Schweiz — liksom alla andra höga bärg i Mellanbärgen — i ofvann för hvarandra belägna växtregioner.

1) På kulturområdet under 1300 meters höjd växa löf- och barrträn mellan odlade fält och fruktträdgårdar. Den täta befolkningen är bosatt i städer och större byar.

2) Till 1900 meters höjd sträcker sig barrträsbältet. Inom detta odlas hvete, råg och potatis. De små byarnas invånare hålla en talrik hornboskap på sina frodiga ängar.

3) Mellan skogsregionen 1900 m och snögränsen 2800 m utbreder sig alpbetenas område, där alprosen blommar och den snabba gemen ströfvar omkring. Endast under somrarna vistas herdarna däruppe i sina små hyddor.

4). Högst uppe ligger den eviga snöns och isens område; det utgör $\frac{1}{20}$ af Schweiz*).

Befolkningen utgöres af tyska ($\frac{7}{10}$), franska och italienska talande schweizare. Något gemensamt schweiziskt tungomål finnes således ej. Mer än hälften äro protestanter, de öfriga katoliker. För folkbildningen är det utmärkt väl sörjdt. I alla större byar finnas folkskolor, och eleverna åtnjuta undervisning äfven i trädgårdsskötsel. Skolorna i städerna framhållas såsom mönsterlärovärk för andra folk.

*) Läraren uppmanas att låta sina elever upprita en bärgskedja och på denna afsätta de horisontala växtbältena med gränslinjer, hvilkas afstånd förhålla sig till hvarandra som talen 4300, 2800, 1900, 1300 och 800

Näringarna äro af långt flere slag, än man af det bärgiga landets natur kunde vänta. I dalarna odlas säd, men skörden hinner blott till för halfva befolkningen. Äpplen, päron och plommon erhållas ymnigt. På bärgens sydsluttningar triffes vinrankan. På de saftiga betesmarkerna bland högfjällen hålles frodig hornboskap, och „schweizer ost“ utföres i stora mängder. — Oaktadt landet saknar järn och stenkol, har en blomstrande industri uppstått på högslätten. I städernas fabriker tillverkas bomulls- och sidentyger, maskiner, ur och smycken m. m. Allmogen är kunnig i träslöjd och halmflätning.

Schweiz har goda landsvägar och många järnvägar. Flere af dessa gå genom tunnlar (gångar) i bärgen; den längsta tunneln (15 km) är sprängd genom S:t Gotthard. På sjöarna färdas talrika ångbåtar; floderna äro ej på längre sträckor segelbara. Om sommaren råder lif och rörelse i det lilla Schweiz. Från långt aflägsna länder tillströmma resande (turister) för att få klättra bland bärgen och beundra de vackra utsikterna. Då förtjåna de schweiziska värdshusvärdarne, köpmännen och vägvisarna mycket pengar.

Styrelse. Republiken Schweiz utgör ett förbund af 25 små stater, *kantoner*, enhvar med sin skilda lagstiftande församling. De gemensamma angelägenheterna afgöras af förbunds-församlingen i hufvudstaden Bern, och besluten värkställas af förbundsrådet.

Inom detta råd väljes republikens president för ett år i sänder. Ingen stående här finnes i Schweiz, men landets alla söner äro öfvade i skjutvapnets bruk och således redo att försvara sig.

Städer. Hufvudstaden *Bern* är belägen på en hög landtunga, omsluten på tre sidor af floden Aare. Universitet. — *Zürich* vid norra ändan af en efter orten uppkallad sjö. Folkrikaste industriort. Polyteknikum och berömda skolor. Besökes mycket af främlingar under sommaren.

— *Basel* vid Rheins krökning åt norr. Utgör genom sitt läge porten för landets införsel och utförsel. En rik stad, känd för sina välgörenhetsinrättningar — *Genève* (schenev) vid Rhônes utflöde ur sjön med samma namn, förser en stor del af världen med ur. Samlingsplats för turister, hvilka ämna bese Mont Blanc. Universitet.

FRANKRIKE.

(1½ g. så stort som Finland, 38 milj. inv.)

Läge. Den västligaste delen af mellersta Europa mellan Medelhafvet, Pyreneerna, Biscaya bukten och Engelska kanalen upptages af Frankrike. I O skiljes landet genom Västalperna och Jura från Italien och Schweiz. Den nordöstra landgränsen går fram öfver floder och bärg; utanför densamma befinna sig Tyskland och Belgien. I söder resa sig Pyrenéerna som en mur mot Spanien. Frankrike intager sålunda ett särdeles gynnsamt läge, omgifvet af haf, som aldrig tillfrysar och delvis skyddadt af höga bärg.

Naturbeskaffenhet. Större delen af det bördiga och välodlade Frankrike är ett lågland, genomskuret af floder. Flodområdet med Maas, Seine, Loire och Garonne skiljes från Rhône och dess bifloder genom ett högland, hvars högsta delar bilda ett S af sammanhängande bärg. Ensamt för sig ligger den bärgiga halfön *Bretagne* (bretanj) med goda hamnar.

Klimatet vid Medelhafvet utmärker sig genom heta somrar och korta frostfria, regniga vintrar. I de öfriga delarna är klimatet mildt i den mån de ligga nära till Atlanten. På vilda skogar är det numera brist. I södern trifvas ypperligt olivträet och mulbärsträet och nästan öfver hela landet äpplen, päron och vindruffvor. Husdjuren äro desamma som i Tyskland.

Folket. Fransmännen höra till den romanska stammen. Deras språk, som utbildat sig från romarspråket, latinet, är välljudande. De äro flitiga och sparsamma människor, som högt älska sitt land och dess ära. De utvandra icke såsom tyskarna till främmande länder. Den katolska läran är allmänt rådande i hela landet. Folkbildningen är ganska god och går med stora steg framåt. Universiteten äro många, och de sköna konsterna äga talrika berömda utöfvare. Befolkningen på den bärgiga ön Corsica är känd för sin råhet och hämdlystnad; den talar italienska.

Näringarna. Tre fjärdedelar af landets yta är odlad mark och omkring hälften af landets befolkning lifnär sig af jordbruket. Mest odlas hvete („franskt bröd“). Af olivträets frukter prässas matolja och bomolja. Vinodlingen är större än annorstädes; äfven den fattiga delen af befolkningen använder till dagligt bruk billigt rödt vin eller äpplevin. Många olika slags viner utföras till andra länder. Järn och stenkol fås inom landet, men andra råämnen hämtas utifrån.

Industrin är landets andra hufvudnäring. De viktigaste alstren äro sidentyger, fina lärfter, modevaror, stålarbeten och porsliner. Fransmännen hafva god smak; därför blifva ock deras arbeten prydnade och hafva god åtgång både i Europa och Amerika. Af importvarorna må nämnas: säd, ull, trävaror, stenkol, bomull och kaffe; af exportvaror väfnader, vin och modesaker.

Den lifliga handeln befrämjas genom talrika järnvägslinjer och kanaler, hvilka förbinda hufvudflodernas öfre lopp. Mynt: 1 franc (frång) = 1 mark. Mått- och viktsystemet har Finland tagit efter det franska.

Silkesodlingen. Silkestjäriln lägger sina ägg på mulbärs-träets blad; där utvecklas de till små larver, hvilka äta glupskt af bladen. Efter någon tid kryper larven upp på en kvist och spinner omkring sig ett aflångt nystan af en tråd lika fin som spindelväf. Detta är silket. Innan larven, som sålunda förpuppat sig till en fjäril, hunnit bita hål på silkesnystanet (kokongen), afplockas detta och lägges i hett vatten. Då dödas djuret. Tråden löses och nystas upp tillsammans med flere andra lika fina trådar. Sålunda får man en tråd, som användes som sytråd eller färgas och väfves till lätta starka sidentyger.

Styrelsen. Frankrike var förr ett kejsardöme, men är sedan 1870 en *republik* eller *fristat*.

I spetsen för denna står en på 7 år vald president. Regeringen handhafves af ministrar, och lagarne stiftas af deputeradekammaren och senaten. Om flertalet af de folkvalda medlemmarna i deputeradekammaren ogilla ministrarnas åtgärder, måste dessa afgå från sina platser och lämna rum åt andra. Detta har mycket ofta skett, ty fransmännen hafva en ombytlig och liflig natur.

Landet har en äldre indelning i provinser och en yngre i departement. Frankrikes här och flotta äro mycket stora.

Städer: *Paris* kring mellersta loppet af Seine, är Frankrikes hufvudstad och näst London den största i

Europa. Vålbygd stad med vackra hus och parker. Världsberömdt universitet och dyrbara konstsamlingar. I Paris vistas ständigt tusental främlingar dels för att studera, dels för att roa sig. Klädedräkterna därstädes efterapas i alla länder, och lyxartiklarna från Paris äro de mest eftersökta. Staden omgifves af flere förstäder och starka befästningsvärk. 2 $\frac{1}{2}$ milj. inv.

Vid Seines mynning ligger den viktiga sjöhandelsstaden *Le Havre* (lö havr), inför bomull. — *Lille* (lill) invid belgiska gränsen. medelpunkt i ett stort väfnadsdistrikt.

Bordeaux (bårdå) vid Garonne känt för sin vinhandel. — *Marseille* (marsāj) vid Lion-bukten är landets förnämsta sjöhandelsstad. Den har samma betydelse för Frankrike som Hamburg för Tyskland. Redan för 2,500 år sedan fans en stad på dess plats. — Vid Saônes inflöde i Rhône ligger *Lyon* (liong), näst Paris landets största stad, ryktbara siden- och sammetsfabriker, 425 000 inv.

Biländer. I Afrika och i Asien hafva fransmännen förskaffat sig kolonier med en befolkning på inemot 35 milj. Kolonierna kosta dock landet mer än hvad de inbringa.

ÖSTERRIKE—UNGERN

(inemot 2 g. så stort som Finland, 42 milj. inv.)

Läge. Detta stora rike ligger kring mellersta Donau. Det gränsar i W till Schweiz och Tyskland, i N till Tyskland och Ryssland, i O till Ryssland och Rumänien samt i S till Balkanhalföns stater och Italien. Endast vid Adriatiska hafvet har riket en kuststräcka, för öfrigt är det en inlandsstat med oregelbundet dragna, öppna gränser.

Naturbeskaffenhet. Västra delen af riket utgör ett stort bärgland med samma naturförhållanden som grannlandet Schweiz. I den östra skiljer Karpaterna den Ungerska slätten från den Östeuropeiska. Den breda Donau med dess talrika tillflöden utgör ländernas gemensamma pulsåder. Längs denna flod har odlingen gått fram och spridt sig till aflägsna trakter. Bäragsbygderna äro rika på skogar samt slätterna på ängsmarker och åkerfält. Klimatet växlar efter höjdförhållandena, men har den allmänna prägel, som utmärker fastlandets klimat.

Invånarena bilda en brokig blandning af många folk med olika språk. I väster bo *tyskar*; de äro de mest bildade. Ungern innehafves af *magyarerna* (madjarer) fordom ett nomadfolk, numera bofasta jordbrukare. I Böhmen och rikets sydliga provinser finnas flera *slaviska* stammar (19 milj.) Till ett mindre antal förekomma *polacker*, *rumäner*, *italienare*, *judar*, *zigenare* m. fl. Mellan tyskar och slaver råder afundsjuka och oenighet; därför är riket svagt.

Ungersk slätt.

Folkupplysningen är god bland de protestantiska tyskarna, men klenare bland de romerskt katolska. Dessa äro $\frac{4}{5}$ af hela antalet. I de större städerna finnas talrika utmärkta bildningsanstalter.

Näringarna. Åkerbruket är hufvudnäring. Utom de vanliga nordeuropeiska sädesslagen odlas på slätterna och i dalarna majs, vidare tobak, sockerbeter och vin. Boskapsskötseln är alpinvånarens hufvudsysselsättning, och på steeperna vakta herdar till häst stora hjordar af får och hästar. På metaller och nyttiga stenarter är Österrike—Ungern ganska rikt. Ur grufvorna upphämtas järn- och kopparmalm, bly, zink,

stenkol, salt och blyerts. I Böhmen förekomma talrika hälsokällor med mineralvatten. — De förnämsta varor, som tillverkas i fabrikena äro: tyger, glas, socker, maskiner, öl m. m. Industrin står dock på långt när ej så högt som i Tyskland.

Styrelsen. Kejsardömet Österrike bildar jämte konungariket Ungern ett statsförbund med en gemensam regent, men de hafva skilda lagar och riksdagar.

Städer: i Österrike. Hufvudstaden *Wien* (vin) vid Donau. Liflig handel, vackert bygdt. Universitet. Inmot 1 $\frac{1}{2}$ milj. inv. — *Prag*, hufvudstaden i Böhmen, ålderdomligt utseende. — *Triest* vid Adriatiska hafvet är rikets förnämsta sjöhandelsstad. Liflig förbindelse med trakterna kring Medelhafvet.

Stad i Ungern: *Budapest* en dubbel stad på Donaus båda stränder. Ungef. $\frac{1}{2}$ milj. inv. — I det äldre, Buda, bo tyskar; Pest är yngre och ståtligare bygdt.

Österrike-Ungern äger inga utländska besittningar.

RUMÄNIEN.

(5 milj. inv.)

Konungariket Rumänien begränsas af nedre Donau, Pruth, Svarta hafvet och de Transsylvanska alperna. Hufvuddelen består af en stor fruktbar lågslätt, som alstrar mycket hvete, majs, vin, frukter och tobak. Endast trakten söder om Donaus mynning är steppartad och lämpar sig bättre för boskapsskötsel. Utom hästen användes äfven buffeln som dragare.

Befolkningen utgöres af rumäner, samt något judar och zigenare; de förstnämnda bekänna sig till den grekisk-katolska läran. Folkbildningen är klen. Hufvudstaden *Bukarest* ligger midt på slätten.

PYRENEISKA HALFÖN.

(Något större än $1\frac{1}{2}$ g. Finland).

Pyreneiska halfön är den västligaste och största af de tre sydeuropeiska halföarna. Den utgör en öde högslätt, med klippiga stränder, utan skärgård och sluttande åt W. Öfver högslätten höja sig fyra från O till W löpande bärgskedjor.

Pyreneerna utgöra gränsbärg mot Frankrike. De äro branta, svårtillgängliga fjäll med flere höga toppar. Glaciärer förekomma ej på sydsluttningarna. Västerut fortsättas *Pyreneerna* af de något lägre *Kantabriska* bergen. Längst i söder reser sig *Sierra-Nevada* (det snöklädda). Mellan bergen rinna flere oftast vattenfattiga floder till Atlanten. Dit utflyta *Duero*, *Tajo* (taho), *Guadiana* och *Guadalquivir*. Endast den sistnämnda, som från de „snöklädda“ bergen emottager tillflöden, är på en längre sträcka segelbar; de öfriga äro strida samt uppfyllda af klippor och sandbankar. Till Medelhafvet utfaller *Ebro*. Floden genomrinner ett steppartadt lågland, genom kanaler bevattnad af dess böljor. Detsamma gäller om *Guadalquivir*.

Klimat och växter. Nordkusten bevattnas af ymnigt regn. Skogarna bestå af trän, hvilka årligen fälla löf. På högslätten råder ett strängt fastlands klimat. Regn faller sällan. I stället för skogar och ängsmarker finnas där stepper, beväxta med örter, hvilka endast kunna tjäna fåren till näring. Vid Medelhafskusten inträffar regn under vinterhalfåret. Där trifvas de ständigt gröna löfträden ss. oliven, korkeken, lagern, palmer m. fl. De tvänne förstnämnda träslagen bilda präktiga skogar utmed *Guadianas* bågformiga lopp. Vinrankan är allmän. Den hetaste trakten i Spanien och på samma gång i hela Europa är *Andalusien*, låglandet kring *Guadalquivir*. Där trifvas bomullsbusken, sockerröret och kaktusväxten. — Åsnan och mulåsnan användas såsom husdjur.

Folkets näringskällor. Invånarena på den Pyreneiska halfön tillhöra liksom fransmännen den romaniska stammen. Efter de båda länderna Spanien och Portugal hafva de blifvit kallade *spanjorer* och *portugiser*.

De äro liksom sydlänningarna i allmänhet stolta, lifliga och begåfvade, men äfven kända för lättja, opålitlighet och okunnighet. Deras tycke för tjurfäktningar vittnar om ett rätt sinnelag*).

*) Tjurfäktningarna äro folkfester, vid hvilka åskådare förnjöjas åt att se utklädda och beväpnade ryttare reta och såravilda tjurar. Djuret dödas slutligen genom att en man sticker sitt svärd i dess nacke.

En god del af befolkningen kan icke ens läsa och skriva. Det talrika katolska prästerskapet har gjort föga för bildningens höjande.

Oaktadt $\frac{7}{8}$ af befolkningen lifnära sig genom jordbruk, står detta på en låg ståndpunkt. Boskapsskötseln är också stadd i tillbakagående. Med större framgång idkas vin- och biodling. Bärge är särdeles rika på järn, koppar, kvicksilfver och bly. Handtvärk, handel och sjöfart hafva förkofrats på senaste tider, men äro — om man undantager handeln med vin och salt — ej af betydelse för någon större del af Europa. De förnämsta exportvarorna äro vin, bly, sydfrukter, olivolja, kork, salt, m. m.

Den Pyreneiska halfön har sedan gammalt varit fördelad mellan *konungariket Spanien* (ungf. $\frac{4}{5}$ af halfön) och *konungariket Portugal* ($\frac{1}{5}$).

SPANIEN.

(18 milj. inv.)

Städer. Hufvudstaden *Madrid* är belägen nästan midt på den ofruktbara högslätten i en het trakt norr om Tajo. Det finnes ett ordstäf, som säger: „i Madrid är det 3 månader vinter och 9 månader hett som i en glödande ugn“. — Staden står genom järnvägar i förbindelse med de viktigaste hamnplatserna. Universitet. $\frac{1}{2}$ milj. inv. Vid Guadalquivir ligga *Sevilla* (sevilja) och *Córdova*. Det förra är en handelsstad (tobak), det senare känt för sina gamla, numera förfallna, praktbyggnader från den tid, då araberna innehade landet. Näjden kring Cordova är vacker och odlad. — *Cadiz*, 3000-årig stad, på en liten ö vid kusten, står i liflig handelsförbindelse med Finland (salt- och vinhandel). — *Málaga* vid kusten utskeppar vin, russin, fikon och apelsiner. — På den branta Medelhafsstranden ligger *Barcelona*, Spaniens förnämsta industri- och handelsstad.

Tätt invid Europas sydligaste udde höjer sig bärgfästet *Gibraltar*, hvilket engelsmännen innehafva. Sundet, som skiljer Europa och Asien åt, är endast 16 km bredt.

Af sina förra stora kolonier i Asien och Amerika äger Spanien blott något litet kvar.

PORTUGAL.

(5 milj. inv.)

Alla viktigare städer äro belägna vid hafskusten. *Lissabon*, rikets hufvudstad, har ett utmärkt läge vid *Tajos mynningsvik*. Hamnen är så rymlig, att alla fartyg i världen där på en gång kunde få plats. Mest inhämtas säd, bomull, fisk och socker. $\frac{1}{3}$ milj. inv. — *Oporto* vid *Dueros mynning* utskeppar vin, kork och koppar.

Portugal har besittningar i Afrika samt ett par städer och öar i Asien.

ITALIENSKA HALFÖN.

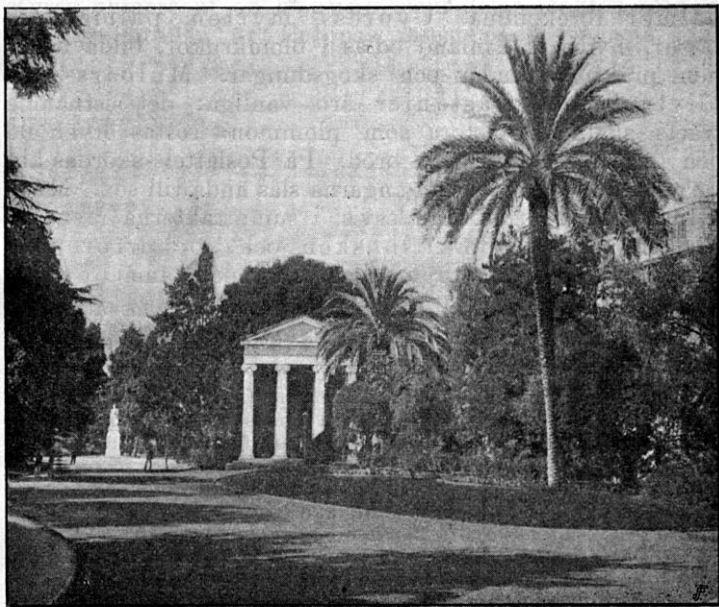
($\frac{2}{3}$ af Finland, 31 milj. inv., 108 på □ km).

Läge och kustbildning. Den Italienska eller Apenninska halfön omkransas i norr af Alperna samt skiljes genom dem från Frankrike i W, från Schweiz och Österrike i N och NO. Den nästan jämbreda halfön sträcker sig långt åt SO och förgrenar sig i tvänne mindre; den *Apuliska halfön* närmar sig den grekiska kusten och den *Kalabriskä* vänder sig mot Afrika. — Utanför de i allmänhet höga kusterna bildar Medelhafvet följande stora vikar och fjärdar. I N *Genuabukten*, i W *Tyrrhenska hafvet*, i S *Tarántoviken*, som utgör en nordlig bukt af *Joniska hafvet*, och i O *Adriatiska hafvet* med låga sumpiga stränder kring sin norra del.

Ytbeskaffenhet. Poslätten, som utgör Italiens fastlandsdel, ligger öppen åt O, hästskoformigt kringgårdad af Alperna och Apenninerna. Dessa sistnämnda bärg med sina talrika skogklädda förgreningar sträcka sig såsom halföns ryggrad i en stor båge ända ned till dess sydspets vid *Messina-sundet*. På andra sidan sundet dyka de åter upp och fylla *Sicilien*. Öfver den trekantiga öns östra strand reser sig den 3300 m höga långsluttande vulkanen *Etna*. Vid Neapelvikens strand befinner sig Italiens andra vulkan det mer än hälften lägre *Vesuvius*. Omkring detta bärg finnes vid hafvet en mindre slätt.

En större sådan utgör halfön *Apulien*, „klacken“ af den „italienska stöfveln“. Öarna Sardinien och Corsica äro bärgiga och skogklädda.

Floder och sjöar. Den enda större flod Italien äger är *Po*. Denna upprinner på Västalperna, upptager tillflöden från 8 långsmala vackra fjällsjöar i N och utrinne med flere mynningar genom ett sumpigt delta-land, som bildats genom flodens tillandningar. Emedan

Park med palmer i Neapel.

floden på sitt botten afsatt slam, har vattenytan höjt sig. Man har därför nödgats uppföra fördämningar för att skydda stränderna mot öfversvämningar. Af öfriga vattendrag kunna nämnas *Arno* och den historiskt minnesvärda „gula“ *Tiber*.

Klimat, växt- och djurvärld. Emedan Po-slätten genom bärge utestänges från hafvets inflytande, är klimatet där så beskaffadt som i södra Mellaneuropa.

På själfva halfön faller snö någon gång i de högsta bärgstrakterna, men nästan aldrig vid kusterna. Luften är under sommaren klar blå; sällan skymmes den strålande solen af moln. Endast under vinterhalfåret faller regn. De sumpiga kusttrakternas klimat framkallar svåra febersjukdomar.

Växtvärlden är rik. Vinrankan, mandel-, fikon-, citron- och apelsinträn ja till och med dadelpalmer förekomma. Cypress, myrten, palmer och lager, hvilka i Finland odlas i blomkrukor, bilda i Italien präktiga lundar och skogsdungar. Mulbärs- och olivträn samt kastanjer äro vanliga; det sistnämnda träets skalnötter (stora som plommon) rostas öfver eld och förtäras i stället för bröd. På Poslätten skördas åkarna tvänne gånger och ängarna slås ända till sex. Majs och hvete odlas företrädesvis, i sumptrakterna ris. På Sicilien trifvas bomullsbusken och sockerröret. — Af husdjuren kunna framhållas åsnor och tama bufflar.

Inbyggare. Italien bebos af *italienarena*, ättlingar till de gamla romarena. De tala ett välljudande språk, som utbildat sig från latinet.

Till sitt yttre skilja sig italienarne från nordboarna genom sin mörka hy, sitt svarta hår och sina svarta ögon. Landtbefolkningen är fattig och förnöjsam. Dess föda består af majs eller rostade kastanjer, macaroni (en mjölrätt), olivolja och vin utspädt med vatten. — Under de sista åren hafva öfver 200 000 italienare årligen utvandrat. Somliga draga världen kring som positivspelare; andra lifnära sig hemma genom tiggeri.

Den romerska-katolska läran är allena rådande. Alla katolikers andliga öfverhufvud, påfven, är bosatt i Rom. Honom underlyda hundradetals biskopar samt tusentals munkar och nunnor icke blott i Italien utan öfveralt, hvarest katoliker vistas. Folkets läskunnighet är flerstädes klen. Den vetenskapliga odlingen däremot befrämjas genom 21 universitet. I byggnadskonst, måleri och skulptur hafva italienarne förr varit utmärkta mästare.

Näringarna. Åkerbruk i förening med odling af sydfrukter, fikon, mandel och vindruffvor utgör den talrika befolkningens hufvudinkomstkälla. Boskapskötsel förekommer på bärgens sluttningar och fiske vid kusterna. Bärgsbruket sysselsätter icke många tusen människor; ön Elba lämnar bly och järn, Sicilien svafvel. En del af hafsalpernas förgreningar bestå

af ren hvit kalksten, marmor, af hvilket ämne skulptörerna uthugga bilder. Af industrivaror kunna nämnas sidentyger, glas, korallarbeten och halmhattar.

Handeln och samfärdseln underlättas genom järnvägslinjer, hvilka genom tunnlar i Alperna förbinda Italien med Frankrike, Schweiz och Österrike. Mest exporteras sidentyger, olivolja och vin.

Italien var förr styckadt i många smärre riken, men styres numera af en konung, som delar makten med en riksdag. Italien är Europas minsta och svagaste stormakt.

Gammalt torg (forum) i Rom.

Städerna äro många till antalet och folkrika. De äro så rikligt försedda med konstnärligt utförda kyrkor, palats och privatbostäder att man kan förlikna själfva städerna med jättestora muséer. De flesta vittna om en förgången storhet.

Rom på 11 kullar omkring Tibern är en af Europas äldsta och på historiska minnen rikaste städer. Där bo konungen och påfven. Den sistnämdes palats Vatika-

nen innehåller mer än 10 000 rum; många af dem äro fyllda med dyrbara taflor, skulpturvärk och handskrifter. S:t Peters kyrkan är den största af stadens 365 kyrkor.

Rom besökes mycket af resande, hvilka betrakta dess konstskatter och ruinerna från det Rom, som en gång var världens hufvudstad. 450 000 inv.

En motsats till det ålderdomliga allvarliga Rom bildar det moderna, glada *Neapel*, underskönt härligt beläget på strandslutningen vid foten af Vesuvius; öfver $\frac{1}{2}$ milj. inv.

Genua vid kusten, äfven prisadt för sitt läge, är Italiens förnämsta handelshamn. Sydost därom inne i landet ligger *Florens* (det blomstrande) vid Arno, fylldt af marmor palats och kyrkor med konstvärk.

Poslätts förnämsta stad är *Miláno*, knutpunkt för flere järnvägar. Sidenfabriker. Stor domkyrka af hvit marmor. — *Venedig*, på 117 holmar i Adriatiska hafvet, har icke sin like bland andra städer, ty alla hufvudgator utgöras af kanaler.

Man färdas längs dem i smala svarta tältbåtar, gondoler. På de större öarna finnas vanliga gator och torg. Det vackraste torget är S:t Marcus torget, vid hvilket höjer sig en marmorkyrka, äfven den uppkallad efter evangelisten Markus. Fordom var Venedig „Adrias drottning“, en viktig handelsstad; numera håller dess hamn på att grundas igen af slammet från flodmynningarna.

Palermo är Siciliens största stad.

Med stor uppoffring söker Italien värja några obetydliga besittningar, som det skaffat sig på Afrikas kust vid Röda hafvet.

BALKANHOLFÖN.

($1\frac{1}{4}$ g. Finland, 15 milj. inv.)

Läge och omfång*). Den ostligaste och till sin form mest oregelbundna af de tre sydeuropeiska halföarna är den, som efter Balkanbärgen fått sitt namn. Den omgifves af följande större och mindre vatten: Adriatiska, Joniska, Medel- och Egeiska samt Svarta hafvet. De två sistnämnda förenas genom sundet *Hellesporten*, *Marmara sjön* och *Bosporen*. Längst i S afsmalnar halfön

*) Man plägar utsträcka halföns gräns i N till Donau och Save.

i en mindre, skarpt afskild del, *Moréa*, som till följd af sin femflikiga form blifvit liknad vid ett lönnblad.

Kusterna äro söndrade genom långa vikar och bärguddar, utanför hvilka ögrupper och enstaka öar ligga kringströdda. Den största ön är den långa bärgiga *Kandia*, utanför Egeiska hafvets öppning. Den största ögruppen är *Cykladerna* (ringöarna). Vid västra kusten af halfön finnas 4 större och många smärre öar, kallade med ett gemensamt namn de *Joniska öarna*.

Naturbeskaffenhet. Balkanhalfön är ett högländ, öfver hvilket talrika bärgkammar sträcka sig i samma riktning, som den västra kusten. *Pindus* når fram mot *Korinthiska viken*. Balkanbärgens dubbla kammar sträcka sig däremot åt O mot Svarta hafvet. Kring nedre Donau och *Maritza*, som utfaller i Egeiska hafvet, finnas smärre slättländer. Öfriga floder äro mera små och icke segelbara.

Klimat, växt- och djurvärld. Donauslätten, öppen för kalla nordostliga vindar, har ett så strängt fastlandsklimat, att Donau flere månader om året plägar ligga frusen. Söder om Balkan och i kusttrakterna vidtager Medelhafsländernas milda luftstreck med regnlösa heta somrar och klar himmel; riklig dagghåller dock grönskan frisk.

Bärgens sluttningar äro klädda med skogar af ek, valnöt och kastanje. Slätterna, ehuru illa odlade, gifva rika skördar af hvete, majs, rosor och tobak. I södra delen af halfön trifvas sydfruktträna samt vinrankan (korinter) och bomullsbusken.

Får och getter hållas i stora hjordar i bärgstrakterna, likaså svin i ekseskogarna.

Inbyggare. Liksom Österrike-Ungern företer ock Balkanhalfön en brokig blandning af folk. Kring Donaus södra bifloder äro *slaver* bosatta; de höra liksom ryssarne till grekisk-katolska kyrkan. På Morea, kusterna och öarna finnas *greker*. De jämförelsevis fåtaliga *turkarne* innehafva kustlandet vid Marmara sjön. Deras religion är den muhammedanska. Folkbildningen står så lågt att tusentals fullvuxna icke kunna ens läsa, än mindre skriva.

Till lynne och lefnadssätt afvika turkarna betydligt från alla andra folk i Europa. De tro att människans öde är på förhand bestämdt. Därför vilja de helst lefva i ovärksamhet utan att bråka med arbeten af mångahanda slag. Turken har få vänner; den kristne misstror han och juden föraktar han. Hans fäder hafva redan sedan många århundraden varit bosatta i Europa, men allt fortsättningsvis betraktar han sig som en främling i denna världsdel. Hans seder t. ex. månggifftet öfverensstämmer ej heller med bruket hos oss.

Näringarna. Flertalet af halföns inbyggare vinna sin utkomst genom jordbruk, boskapsskötsel samt frukt- och vinodling. Endast grekerna syssla med handel, sjöfart och fiske. (Badsvamp upptages från hafsbotten genom dykning). Hemslöjden är mera utvecklad än fabriksindustrin. Af handelsvarorna kunna framhållas mattor, garn, färgadt läder och rosenolja.

Stater. Ännu i början af detta århundrade var den turkiska sultanen härskare öfver hela Balkanhalfön, men efter flere krig hafva delar däraf affallit och bildat skilda riken. Sedan år 1878 äro Balkanstaterna följande:

1). **Sultanatet Turkiet** omfattar den mellersta delen af halfön från Svarta hafvet till Adriatiska hafvet, ön Kreta och flere smärre öar i Egeiska hafvet. Sultanen regerar enväldigt öfver $5\frac{1}{2}$ milj. undersåtar på detta område; han är bosatt i *Konstantinopel* vid Bosporen. Denna stad är en af de vackrast belägna i hela världen. Liflig trafik längs sundet mellan Europa och Asien. Talrika moskéer (muhammedanska kyrkor); den största är Sofia-moskéen. 900 000 inv.

Den turkiska provinsen Bosnien förvaltas af Österrikiska staten.

Biländer. I Asien och Afrika finnas stora områden, hvilka räknas till Turkiet och hvilkas invånare i sultanen äga sitt högsta andliga öfverhufvud.

2) **Konungariket Grekland** utgöres af halföns sydliga del samt talrika öar (icke Kreta). *Atén* nära kusten, hufvudstad. Universitet. Har många gamla byggnader från forntiden.

3) **Furstendömet Bulgarien** utgöres af länderna på ömse sidor om Balkan. Fursten, som är sultanen troppliktig, bor i staden *Sofia*.

4) **Konungariket Serbien** är landet kring Donaus biflod Morava.

5) **Furstendömet Montenegro.** De „svarta bärgens land“ är ett litet rike sydväst om Serbien.

2. ASIEN.

Läge. Från ekvatorn till inemot 78° utbreder sig Asien, den största af världsdelarna. Det innesluter inom sina vida gränser de högsta bärgen, de djupaste låglanden, de största sjöarna och de längsta floderna. Med Europa bildar Asien ett sammanhängande fastland. Det ser ut på kartan som om Europa blott vore Asiens största halfö. I SW sammanhänger Asien genom det 120 km breda näset vid Sués med Afrika. I motsats till denna världsdel, men i likhet med Europa, är Asien försedt med många stora vikar och halföar.

Kustbildning. De största halföarna äro: i W *Mindre Asien*, i O *Kamtschátka* och *Koréa* samt i S *Bortre Indien*, *Främre Indien* och *Arabien*. Mellan halföarna utbreda sig öppna hafsvikar, eller s. k. innanhaf, begränsade af öar i långa bågar.

Norra Ishafvet bildar den långsmala *Objviken*, utanför hvilken hafvet mellan öarna *Nóvaja Semlja* och Asiens nordspets kallas *Kariska hafvet*. Söder om Ostkap och Berings sund utbreder sig *Berings haf*. Genom halfön Kamtschatka är det åtskildt från *Ochótska hafvet*. Innanför de Japanska öarna finnes *Japanska hafvet*, från hvilket man förbi Korea inkommer på *Gula hafvet* (med slamfärgadt vatten vid stränderna). Den del af Stora oceanen, som befinner sig mellan ögruppen *Filippinerna* och ön *Borneo* samt Östra indiska halfön kallas *Sydkinesiska hafvet*. Detta bildar *Siam viken* O om den långsträckt halfön *Malakka*.

Genom *Malakka sundet* går de stora handelsfartygens farled till *Bengaliska viken* och öfver denna förbi ön *Ceylon* till *Arabiska hafvet*. Detta bildar *Persiska viken* och *Röda hafvet*, hvilka skölja kusterna af *Arabien*. Från Röda hafvets innersta del kan man genom Sueskanalen insegla på Medelhafvet, hvars största ö i O är *Cypern*. Utanför *Mindre Asiens* västra kust finnes en stor skärgård.

Ytbildning. Betraktar man Asiens karta, finner man, att en linje, dragen från Ostkap åt sydväst, delar

det väldiga fastlandet i ett nordvästligt lågland och ett sydostligt högland. Detta senare synes tudeladt: den större delen O, den mindre W om höglandet *Pamir*.

1) *Mellanasiens högland* vidgar sig från Pamir österut samt begränsas i S af *Himalaya*. Öfver denna jordens väldigaste bärgskedja resa sig talrika snötäckta högfjäll. Af dem är *Gaurisankar*, 8 800 m, jordens högsta bärg. Norr om det bågformigt utsträckt *Himalaya* utbreder sig det ödsliga alplandet *Tibet*, genomdraget af bärgskammar, till *Kuenlun* i N. På andra sidan dessa nästan oöfverstigliga fjällryggar sträcker sig högsteppen *Gobi*, som i SW öfvergår i en vid sandöken. Nordranden för denna bildas af *Altai* och det höga *Tien-schan*. Från de östra delarna af Centralasiens högland förgrena sig högre bärg i alla riktningar mot kusterna.

2) *Västasiatiska höglandet* omfattar fyra hufvuddelar. Den största bildas af högslätten och ökenlandet *Irán*, omgifvet på alla sidor af randbärg, hvarför dess vatten saknar aflopp. Iran sammanhänger i NW med det vilda sönderklyftade *Armeniska höglandet*, öfver hvilket den gamla vulkanen *Ararat* höjer sig. Åtskildt genom tvänne korta floddalar från Armenien, sträcker sig öfver näset mellan Svarta och Kaspiska hafven den väldiga fjällkedjan *Kaukasus* med en mängd snöhöljda toppar och få farbara pass. Längst i W utfylles Mindre Asien af ett högland med stepp- eller ökennatur. Endast de västra sluttningarna mot Egeiska hafvet äro väl bevattnade och fruktbara. — Åfskildt för sig ligger jordens största halfö *Arabien*, en högplata med sandöknar, samt det trekantiga höglandet *Dekan* på Främre indiska halfön.

Låglanden upptaga ungefär $\frac{1}{3}$ af Asiens hela ytvidd. De största äro: det *Kinesiska låglandet* vid Gula hafvet, *Hindustan* vid foten af det tvärbranta *Himalaya*, *Mesopotamiska slätten* kring Euftrat och Tigris samt *Sibiriska låglandet*, som i W sammanhänger med den Östeuropeiska slätten och i SW med *Turan*. Detta namn bär stepplandet O om Kaspiska hafvet.

Floder och sjöar. Såsom någonting egendomligt för vattendragen i Asien kan framhållas förekomsten af floder, hvilka utfalla i sjöar utan förbindelse med världs-

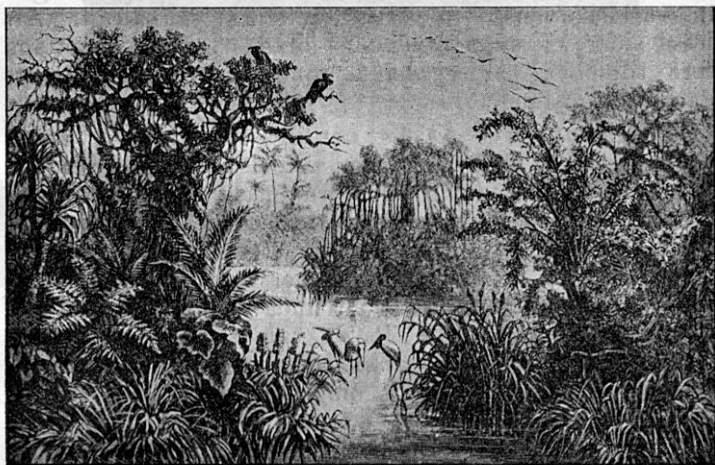
hafven samt „tvillingsfloder“. Med sådana förstår man floder, hvilkas källor ligga nära hvarandra och hvilkas mynningar förenas i ett gemensamt delta. Asiens floder kunna fördelas på följande 4 hufvudgrupper.

1) Till Ishafvet utflyta:

Obj (biflod *Irtisch*), *Jeniséj* och *Lená*, alla tre längre än *Volga*. Dessa vattenrika floder äro segelbara och befaras sommartiden af ångbåtar; till vintern tillfrysa de.

2) Till Stilla hafvet:

Amúr i stora bukter mot O och *Hoángo*, kallad „gula floden“, emedan dess vatten grumlats af stoft från

Indiskt landskap.

stepperna. *Jangtsekiang*, „blåa floden“, upprinner bland Tibets högfjäll och är den längsta och vattenrikaste i Asien. Den strida *Mékong* genomskär Bortre Indiens bäragsbygder och väldiga skogar.

3) Till Indiska hafvet:

Brahmaputra upprinner i Tibet, kringgår Himalaya och mötes med *Ganges* på Hindustans flodgenomskurna lågland. De bilda ett gemensamt delta („de hundra öarnas land“) genomdraget af talrika mynningsarmar. I

motsats till de två sistnämnda floderna har *Indus* ett stridt lopp mellan klipphöljda stränder. Den utrinne i Arabiska viken.

Västra Asiens största floder äro *Eufkrat* och *Tigris*, hvilka förenade utfalla i Persiska viken.

4) Vattendrag utan förbindelse med hafven:

Syr-Darjá utflyter i *Arálsjön*; dit infaller äfven *Amu-Darjá*. Från dess flodbädd emottaga talrika kanaler och stora diken vatten, hvarmed de befukta odlingsarna på den annars torra steppen. Den korta *Jordán* floden uttömmar sig i *Döda hafvet*. Detta likasom äfven *Kaspiska hafvet* saknar aflopp; vattenytorna ligga lägre än världshafvens, och vattnet är starkt salthaltigt. Att dessa sjöar ej stiga öfver sina bräddar, då de emottaga flere tillflöden och ej hafva aflopp, beror af vattnets starka afdunstande.

Klimat. Då Asiens nordligaste del blott är 12 grader aflägsen från nordpolen och den sydligaste udden befinner sig tätt invid ekvatorn, måste inom detta väldiga område stora olikheter med afseende å klimatet förekomma. Längst i N råder ett ytterst strängt polar-klimat. Vid Lenás mynning herskar ofta 50 graders vinterköld, och marken förblir ända till ett djup af 100 m året om bottenfrusen. På de vida högslätterna i Centralasien råder ett fastlandsklimat med brännheta somrar och iskalla vintrar. De omgifvande höga randbärgen hindra fuktiga hafsvindar att tränga fram. Bristen på nederbörd har därför förvandlat högslätterna till stepper och öknar. Detta åter gör att deras bebyggare nödgas föra ett kringirrande herdelif. På öarna och halföarna i S falla solens strålar nästan lodräta. Klimatet är därför tropiskt d. v. s. hett hela året om. De sydöstra kust-trakterna hafva tvänne årstider: en torr tid, då varma landvindar blåsa och en regntid, framkallad af fuktiga hafsvindar.

Hettan och fuktigheten i Indiens sumpmarker alstrar smittosamma sjukdomar t. ex. kolera och pest, hvilka farsoter ofta spridas till andra länder och andra världsdelar.

Växtvärld. Tundrorna, det stora norra skogsområdet med många slag af barr- och löfträn samt step-

perna likna motsvarande växtområden i Europa. Det tropiska kustområdet och övärlden har en stor rikedom på växter af alla möjliga slag, främst sådana, hvilka äro människorna till nytta och af dem odlas, kulturväxter. Af träna må nämnas palmerna (sago- och dadelpalmen) brödfruktträet och bananen; vidare bambu-

Förnäm kvinna från Ceylon.

röret, tébusken, kaffeträet, sockerröret samt bomullsbusken. Asien är ock kryddväxternas hemland; därifrån fyller Europa sitt behof af peppar, kanel, muskot, ingefära och kryddnejlikor.

Till vår världsdel hafva ock fordomdags från Asiens hög-

slätter inhämtats och utplanterats hvete, korn, hampa, apelsiner, gurkor, m. fl.

Djurvärlden. Asien är likaledes urhemmet för människornas flesta husdjur. Därifrån härstamma hästen, hornboskapen, fåret, åsnan, geten, kamelen, påfågeln och hönsen. Utom dessa hållas elefanten och zebran såsom husdjur i Indien. Af vilda djur i samma näjder kunna framhållas apor, tigrar, krokodiler, giftiga ormar m. fl. I det sibiriska skogsområdet förekomma björnar, vargar, bäfrar o. a. och floderna äro rika på fisk. (Guldfiskarna härstamma från Kina).

Befolkning. Man uppskattar Asiens befolkning till ungef. 830 miljoner eller något mer än hälften af jordens invånareantal. Den norra och östra delen innehafves af den *mongoliska rasens* folk, den södra af *indoeuropeiska* och den sydostligaste af ett mindre antal *malajer*.

Hedningar äro 685 milj., muhammedaner 130, kristna 10 och judar $1\frac{1}{2}$ milj. —

Mer än hälften af Asiens vida yta upptages af europeiska staters besittningar, det öfriga är fördeladt på inhemska riken, hvilkas herskare — såsom bruket alltid varit i Asien — regera enväldigt utan att fråga efter undersåtarnas önsknigar.

A. RYSKA BESITTNINGAR.

Omfång. Det område, som hör till det ryska riket, är $1\frac{1}{2}$ gång så stort som *hela* Europa, men har en glest spridd befolkning på blott 19 miljoner. Hufvuddelarna af ryska Asien äro Sibirien, Turán och Kaukasien.

1) *Sibirien* är jordens glesast befolkade land. I floddalarna, på bärgslutningarna i S och i städerna bo mest inflyttade ryssar. De äro ämbetsmän, militärer, industriidkare, köpmän eller straffångar. Af mongolisk börd finnas flere små kringströdda stammar, hvilka lifnära sig såsom fiskare, jägare eller herdar. Endast jakúterna kring mellersta Lena syssla med jordbruk och boskapsskötsel.

Sibiriens rikedomar bestå i skogar, i pälsdjur och i metaller. Ur grufvorna i Altaj upptages guld, silfver och järn.

År 1890 påbörjades byggandet af en järnväg, som skall förbinda Samara vid Wolga — öfver Omsk och Irkutsk — med Vladivostok vid Stilla hafvet. När denna 6400 km långa bana blifvit färdig, skola helt säkert handeln och industrin i norra Asien blomstra upp.

Städer: *Irkutsk* vid en biflod till Jenisej, Nordasiens största stad (40 000 inv.), handel på Kina.

— *Jakutsk* vid Lenas krökning, pälsvaruhandel. — *Vladivostok* utsänder fartyg på hval- och själfångst till Ishafvet.

2) *Turán* är steppområdet kring Aralsjön och dess två stora tillflöden. Fruktbara oaser omväxla där med grässtepper och sandöknar. Landtbefolkningen utgöres hufvudsakligen af kirgiser, hvilka med sina kupformade tält samt hjordar af hästar och får flytta omkring mellan betesmarkerna.

Stad. *Taschként* O om Syr. Stora siden- och bomullstygsfabriker. Karavanhandel. Lägerplats för rysk militär.

3) *Kaukasien* utfylles till största delen af *Kaukasus* „de tusen topparnas bärg“. Deras nordsluttningar äro vid Svarta hafvet fruktbara och vid Kaspiska hafvet steppartade. Uppe bland fjällen bo många små folkstammar, talande olika språk. De voro förr mycket krigiska, men blefvo kufvade af ryssarna.

Städer: *Tiflis*, midt i landet, handel med Persien. I trakten varma källor. — *Bakû* vid Svarta hafvet, stor export af petroleum från naftakällorna väster om staden.

Naftan (bärgoljan) framkväller ur borrhål i marken och uppsamlas i stora behållare. Efter att den blifvit renad i fabriken, kallas den petroleum och användes såsom lampolja. Affallet nyttjas såsom bränsle på ångbåtar och i värkstäder.

B. TURKISKA BESITTNINGAR.

Ehuru den turkiska regeringen i Konstantinopel icke tagit mycken befattning med provinserna i Asien, ej håller i dem lyckats upprätthålla ordning, räknas dock fortsättningsvis följande områden i sydvästra Asien såsom delar af det turkiska riket:

Mindre Asien, Armenien, Syrien, Tigris-Eufratländerna samt kusterna af Arabien.

Befolkningen utgöres företrädesvis af turkiska stammar, hvilka alla bekänna sig till Muhammeds lära. Endast judarna i Syriens kustland (f. d. Palästina) och

de kristna armenierna — af turkarna illa misshandlade — äro af annan religion.

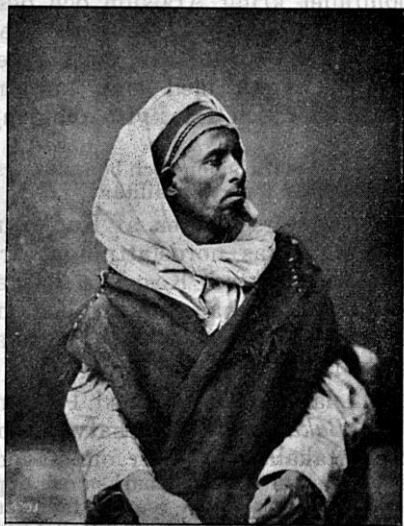
Mindre Asiens västkust har städer med en befolkning af europeisk härkomst (greker, fransmän). I dessas händer ligga sjöfarten och handeln varor: (russin, fikon, vindruffvor).

Arabien's befolkning består af ett mindre tal bofasta araber i städerna och ett flertal kringflyttande „ökens söner“, hvilka hålla hästar, kameler och får. De infödda i det turkiska Asien lifnära sig föredrödesvis genom boskapsskötsel och karavanhandel. Alster af deras handslöjd äro väfnader och vapen. Folkbildningen är dålig.

Städer:

i **Mindre Asien**: *Smyrna* vid västkusten, handlar med frukter.

i **Syrien**: *Damaskus* beläget på en oas, liflig handel och industri. — *Jerusalem*, historiskt minnesvärd plats med många kyrkor, vallfartsort för kristna.

Arab.

i **Arabien**: *Mekka* i en ödslig näjd nära Röda hafvet, inrymmer arabernas heliga tempel Kåba, dit årligen tusental rättrogna muhammedaner vallfärdas.

— *Medina*, norr om Mekka, omgifvet af palmlundar, profeten Muhammeds graf.

C. ENGELSKA BESITTNINGAR.

Englands besittningar i Indien omfatta nästan hela den västra halfön, hälften af den östra samt smärre ko-

lonier bland öarna. Detta stora, rika och folkuppfyllda område styres af en vice konung, som utnämnes af engelska regeringen. I Främre Indien finnas dock äfven furstendömen, hvilkas infödda herskare styra sina stater, men själfva äro beroende af engelsmännen. De inflyttade engelsmännen äro blott 150 000, under det att de inföddas antal uppgår till den väldiga summan af 282 miljoner. Hufvudfolket är *hinduerna*. De tillhöra den indo-europeiska rasen eller samma ras som flertalet europeiska folk. De flesta af dem bekänna sig till Brahmaläran.

Dess anhängare tro, att det finnes många gudar, men den högsta är Brahma, skaparen af jorden och människorna. I talrika tempel stå hans bildstoder, och tusental af präster eller brahminer utbreda hans lära och för rätta gudstjänsten. Ganges anses såsom en helig flod; att dricka dess vatten, att tvätta sig däri eller drunkna i dess böljor medför lycka och salighet. Hinduerna äro sedan gammalt delade i klasser eller kaster, hvilka äro strängt afsöndrade från hvarandra. Den högsta klassen är prästernas, därefter följer krigarens, handtvärkarens och böndernas. Sonen af en krigare får ej blifva präst, ej håller handtvärkarens son krigare.

Gata i Jerusalem.

Näringarna. Indien är utomordentligt rikt på naturprodukter. Både växt-, djur- och stenriket lämna nyttiga alster. Mest odlas ris, ett sädesslag, som triffes blott i vatten; detta aflades från fälten vid tiden för

sådden och skörden. Hvete odlas äfven, och flere hundra skeppslaster hvete liksom risgryn utföres till England. Viktiga kulturväxter äro vidare: bomullsbusken, kaffeträet, sockerröret, vallmo — hvaraf berusningsmedlet opium beredes — tébusken samt indigoväxten, som lämnar ett blått färgämne. — De viktigaste produkterna ur djurvärlden äro: silke, ull, elfenben, pärlor och koraller. — Ur bärigen upptagas stenkol, diamanter och järnmalmer.

Den inhemska industrin är mera obetydlig. Engelska fartyg inhämta fabriksvaror från England och utföra råämnena från Indien. Hela den yttre handeln befinner sig i engelsmännens händer, (från *Ceylon* hämtas kanel, kaffe, rubiner) likaså de långa järnvägar, hvilka förbinda de stora hamnstäderna med det inre af landet.

Städerna äro talrika och stora. Mer än 20 hafva en folk-mängd af öfver 100 000 inv.

I **Främre Indien:** *Kalkutta* i Ganges deltaländ, kalladt „Indiens London“, är hufvudstad för de engelska besittningarna och hufvudort för handeln. Universitet, inemot 1 milj. inv.

— *Benáres* vid Ganges, den förnämsta vallfartsorten för anhängarna af Brahmäläran. Talrika tempel och skolor. — *Bombay* på en liten ö vid den med goda hamnar försedda västkusten. Liflig ångbåtsförbindelse med Europa. 850 000 inv. — *Madrás* vid ostkusten, ungefär hälften så stor som *Bombay*.

I **Bortre Indien:** *Rangún* vid en flodmynning, utförsel af ris. — *Singapur* på en ö utanför halfön Malakka. I dess hamn vika många fartyg in, hvilka fara mellan Ostindien och Europa.

D. HOLÄNDSSKA BESITTNINGAR.

Af de talrika öar, hvilka bilda en brygga mellan Asien och Australien, äga holländarna de största eller de stora Sundaöarna *Súmatra*, *Java*, *Bórneo* och *Célebes*. De äro samtliga bärgiga och bära många vulkaner. Den bördigaste och tätast befolkade är *Java*, „Indiens pärla“. Ön ser ut som en väldig trädgård; de lägst belägna fälten frambringa ris, sockerrör och tobak. Högre uppligga kaffeträplanteringar och öfverst anläggningarna för tébusken.

Infödingarna på denna ö liksom på de andra äro malajer. Javanesarena, hvilka hafva ett vackert språk och egna böcker, skilja sig fördelaktigt från sina stamförvandter på Borneo, illa beryktade såsom sjöröfvare och människoätare. Hufvudstaden på Java är hamnstaden *Batavia*; där bor guvernören öfver det holländska Indien. Till detta hör äfven de *Små Sundaöarna* och *Molukkerna* eller *Kryddöarna*.

E. SPANSKA BESITTNINGAR.

Ögruppen *Filippinerna*, uppkallad efter en af Spaniens konungar, äges af spanjorerna. De hämta därifrån socker, tobak, kakao och hampa, hvilken efter hufvudstaden kallas Manila-hampa.

F. FRANSKA BESITTNINGAR.

Östra kusten af Bortre Indien upptages numera af franska kolonier och stater under Frankrikes skydd.

Inhemska välden.

Af det föregående framgår hurusom större delen af Asien äges och förvaltas af stater uti Europa. Européerna hafva genom sina högre kunskaper och sina bättre vapen tvungit det ena asiatiska folket efter det andra att underkasta sig. Det ges dock ännu några rätt betydande områden dit de ännu icke hunnit utsträcka sin makt och hvilka områden, fortsättningsvis på gammalt sätt styras af infödda regenter. De viktigaste själfständiga staterna äro *Persien*, *Kina* och *Japan*.

1). PERSIEN

omfattar hufvuddelen af Iran mellan Kaspiska hafvet och Persiska viken. Dess herskare, kallad sjah, förfogar oinskränkt öfver sina 8 miljoner undersåtars lif och egendom. Befolkningen utgöres dels af ättlingar af de forna perserna dels af blandade turkiska och arabiska nomadstammar. De förra bo i städerna och dessas närmaste omgifningar samt syssla med jordbruk, trädgårdsskötsel samt handel. De senare flytta omkring med hjordar af får, af hvilkas mjölk de bereda ett slags flytande smör.

Muhammedanismen är den förherrsande religionen. Folkbildningen står lågt. Af en bildad man fordras blott att han har en vacker handstil och kan i sitt tal inflicka granna verser. — De persiska städerna bestå till en stor del af ruiner och grushögar, mellan hvilka trånga smutsiga gator slingra sig fram.

I *Teheran* bor sjähen, *Ispahan* är den viktigaste industriorten (tillverkning af siden-, bomulls- och ylleverar samt läderarbeten) och öfver *Täbris* i landets nordvästra del går den viktigaste handelsvägen fram.

2). KINA.

Omfattning. Det väldiga kinesiska riket omfattar hela det inre och östra Asien mellan Himalaya, Pamir, Altai, Amurfloden och Stilla hafvet. Det består af 1) *Egentliga Kina* och *Ostturkestan* (ökenlandet mellan Kuenlun och Tianschan) samt 2) biländerna: a) *Mandschuriet*, b) *Mongoliet* och c) *Tibet*. Af dessa delar är *Egentliga Kina* vida viktigare än alla de andra tillsammantagna. Landet utmärker sig för sin fruktbarhet, sin ålderdomliga kultur och sin folktäthet, 350 milj. eller ungf. $\frac{1}{4}$ af jordens hela befolkning är därstädes bosatt.

Styrelse. Den oinskränkte herskaren öfver Kina — äfven kalladt „Midtens rike“ — är *kejsaren* i Peking.

Han låter sig kallas „Himmelens son“ och fordrar af sina undersåtar, att de visa honom gudomlig vördnad. Det heter, att han vill behandla sitt folk såsom en fader sina barn, men han är en mycket sträng och otillgänglig fader. Hans undersåtar få aldrig se honom och hans skrifvelser till provinserna, hvilka måste blindt åtlydas, emottagas under knäfall och andra vördnadsbetygelser af ämbetsmännen. Hans närmaste män äro ministrarna och guvernörerna i provinserna. Under dem lyda tusental af lägre ämbetsmän, kallade mandariner. Deras olika värdighet betecknas genom en röd, blå, gul eller hvit glasknapp midt på mössan. Tjänstemännen stiga i graderna efter att de aflagt många och svåra förhör (examina). Ohörsamma undersåtar straffas strängt. Om kejsaren påbjuder att en man skall döda sig själf, lyder denne, skär upp sin mage och dör på befallning.

Folket. I knappast något land arbetas det så tråget som i Kina. Kineserna äro vana därvid, ty så hafva deras fäder sedan urminnes tid gjort, och de måste göra det för att kunna lefva. *Jordbruket* är hufvudnäringen. Risodlingen intager en så framstående plats, att $\frac{1}{8}$ af all uppodlad mark upptages af risfält. Hvete och hirs

äro äfven allmänna sädesslag. För bevattningen af fälten är mycket gjordt. På bärgssluttningarna finnas väl underhållna téplanteringar. Hvarje familj underhåller därjämte omkring boningshuset en trädgård med utsökta frukter och köksväxter. De fattigaste sköta sina mullbänkar på simmande flottor på floderna eller högt uppe på bergen, dit de från dällderna burit upp mylla. Emedan de uppodlade fälten upptaga skogarnas forna plats, råder i egentliga Kina stor brist på virke och bränsle. I stället för ved brännes med största sparsamhet halm, hö eller trärötter, och vintertid skyddar man sig mot kölden, icke genom värmande brasor, utan genom att begagna två eller tre tjocka pälsjackor på de öfriga kläderna.

Ängar äro lika sällsynta som skogar. Marken har altför stort värde att invånarna skulle anse sig ha råd att uppföda hornboskap. De veta, att en äng, som gifver näring åt en ko, kan alstra säd nog för 12 människor. De sex djuren, hästen, oxen, svinet, hunden, fåret och hönan förekomma allmänt, ehuru de ej hållas i hjordar eller större skaror. Endast ankorna, hvilka själfva skaffa sig föda, hållas på floder och i dammar i flockar om 3 å 4 tusen. Ris, kött, grönsaker och té utgöra de vanligaste födoämnen. De fattiga nöja sig ock med gräshoppor och ormar; på de rikas bord framsättas rara fiskar och ätbara svalbon.

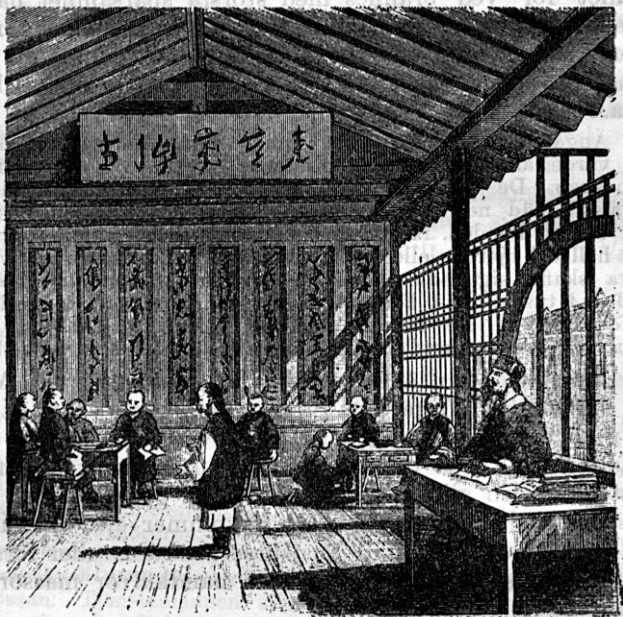
Handslöjden är äfven en viktig näringsgren. Med stor skicklighet förfärdiga kineserna porslinsarbeten, siden- och bomullstyg, papper, svart lackerade och målade askar och brickor m. m. Landet är nog rikt på stenkol och allehanda malmer, men grufdrift och fabriksvärksamhet i större skala förekommer ej. Den inre *handeln* är betydlig. Till kuststäderna bäres eller forslas i båtar längs kanalerna eller med handkärror massor af té och silke.

Religion och folkbildning. De högre klasserna hylla en sedelära, hvori hufvudregel är: „gör mot andra hvad du vill att de skola göra dig“. Allmogen omfattar Buddhas lära. För spridande af bokliga kunskaper göres mycket i Kina.

Oaktadt det kinesiska språket ej har bokstäfver (= ljudtecken), utan inemot 60 000 ordtecken, är läs- och skrifkunnigheten allmän. (Orden skrivas ej med penna och bläck, utan målas med pensel och tusch). Privatskolor finnas både i städerna och på

landsbygden. Konsten att trycka böcker var långt tidigare känd i Kina än i Europa, och Kina har en rik litteratur (= många böcker behandlande olika ämnen).

Hem och seder. Boningshusen' kännetecknas genom sina breda utåtsvängda tak, sina brokiga färger samt prydnader bestående af träsniderier och brokiga porslinsplattor. Boningsrummen inrymma ej många slags möbler, men äro i stället prydda med brokiga lampor, vaser och mattor. Sittande på en matta intager familjen sina måltider. Rätterna frambäras i små skålar och ätas icke med knif och gaffel utan med tvänne små runda pinnar af trä eller elfenben. De rika bära kläder af rött eller

En skolsal i Kina.

grönt sidentyg; solfjädern är allmänt i bruk. Kvinnorna bära sitt hår omsorgsfullt kammat och uppfäst hvaremot männen bära en lång hårfläta hängande ned på ryggen. I européernas ögon äro kineserna icke vackra. De hafva gulblek hy, platt näsa och sneda ögon, men de äro hvad som bättre är: ett ytterst aktningvärdt folk. Stor sparsamhet och måttlighet i förening med en beundransvärd flit och uthållighet i arbete äro deras utmär-

kande egenskaper. Emedan de hafva ytterst små behof, kunna de lefva billigt och utföra sitt arbete för en vida mindre dagspenning än andra.

Städer. Då Kina är ett tätt befolkadt land, råder ingen brist på stora städer, ja till och med sådana med inemot en miljon inbyggare. Längst i N ligger hufvudstaden *Peking*. I dess midt befinna sig kejsarens palats och parker, omgifna af en hög mur. — *Schang-hai*, söder om Jangtsekiangs mynning, är rikets förnämsta sjöhandelsstad och utskeppar silke och té. Längst i söder ligger *Kanton* med 1 1/2 milj. inv.

Denna stad var för 50 år sedan den enda, dit europeiska fartyg hade rätt att inlöpa, numera stå 22 hamnstäder öppna för dem.

De kinesiska lydlanden *Mandschuriet* och *Mongoliet* hafva en glest spridd urbefolkning, men under de sista tiderna hafva talrika kinesiska kolonister börjat bosätta sig där. De mongoliska stammarnas furstar ställa krigare till kejsarens i Peking förfogande och underhålla förbindelsen med regeringen genom gåfvor och gengåfvor. Skatter betala de ej.

Befolkningen i *Tibet* kallas tibetaner. De syssla mest med boskapsskötsel. I landet finnas otroligt många tempel och kloster. Präster och munkar utgöra nästan hälften af befolkningen.

Tibet är äfven i den mening en präststat, att den högsta prästen betraktas såsom en uppenbarelse af guden Buddha och styr landet genom sina underordnade. Böcker äro nog spridda, men detta är äfven fallet med osedlighet och råhet.

Kinesisk ämbetsman
(mandarin).

3). JAPAN.

Omfång och naturbeskaffenhet. Japanska riket omfattar fem*) större och tusentals mindre öar. De

*) Jesso, Nipon, Sikok, Kiusiu och Formosa.

äro i allmänhet af vulkanisk natur. Den mest bekanta bär den inemot 4000 m höga vulkanen *Fusijama* på ön *Nipon*, hvilken betraktas såsom ett heligt vallfartsberg. De fruktbara kusttrakterna genomskäras och bevattnas af talrika mindre vattendrag. Klimatet är betingadt af hafvets närhet. På de högre bergen faller mycket snö och på kusterna regn. Häftiga stormar rasa ofta. Växtvärlden är rik. Bergssluttningarna täckas af frodiga barrträn samt dungar af björk, ek och valnöt, och i dalgångarna odlas ymnigt ris, korn, té, socker och mulbärsträn.

Folket. Japanerna äro ett mongoliskt blandfolk. Af naturen väl begåfvade och käck, hafva de mycket låtit tala om sig, emedan de i sitt land infört och tillämpat européernas uppfinningar. Japan har sålunda järnvägar, ångbåtar (öfver 600), telegraflinjer, tidningar, banker, ett ordnadt postväsende, en nymodig krigsflotta af pansarfartyg och en väl beväpnad här. Kejsaren styr landet med biträde af ministrar, men en riksdag stiftar lagarna och bestämmer om skatterna.

Därigenom att japanerna tillgodogjort sig europeernas kunskaper och icke följt kinesernas exempel att lefva såsom sina förfäder, hafva de fått ett stort försprång i utveckling. I det sista kriget 1894 vunno de flere segrar öfver kineserna och togo af dem ön Formosa.

Invånarena äro 42 miljoner.

Hälften af befolkningen, sysselsätter sig med åkerbruk. Skogsbruk, fiske och husdjursskötsel samt industri äro äfven viktiga näringar. Industrin och utrikeshandeln tilltager med hvart år.

Städer: Hufvudstaden *Tokio* är belägen vid ostkusten af *Nipon*, 1 milj. inv. — Industristaden *Kioto* i det inre af ön.

Om halfön *Korea* hafva kineser och japaner tvistat.

3. AFRIKA.

Allmän öfversikt. Afrika är 3 gånger större än Europa. Det utmärker sig genom sin klumpiga gestalt, sina enformiga höjdförhållanden och sin starka hetta. Afrika saknar halföar, djupa vikar och stora ögrupper. Genom femte nordliga breddgraden, som skär Guinéabukten och Somalihalvön, delas världsdelen i tvänne ungefär lika stora delar. Den norra har sin största utsträckning i O—W och den södra i N—S. Kännetecknande för Afrika är vidare bristen på vatten i norra hälften och rikedomen på stora sötvattensjöar i östra delen kring ekvatorn.

Klimat. Afrika är den hetaste och osundaste af alla världsdelar. Genomdraget på midten af ekvatorn, ligga $\frac{4}{5}$ af dess massa inom heta zonen. Endast den nordligaste och sydligaste kuststräckan har ett sådant klimat som Europa. Eljes är luften hela året om mycket varm. Häftiga regnskurar, oftast åtföljda af åskväder, inträffa under den tid af året, då solen står högst på himmelen. Öfver de norra ökentrakterna blåser vanligen en torr landvind från NO. De få därför ofta årtal undvara regn. Efter den glödheta dagen följer där en kall, klar natt.

Växtvärld. Afrikas växtlif företer de största motsatser. Öknarna i N och S bilda gränser för olikartade växtområden. Där det regnar tillräckligt, utbreda sig väldiga urskogar, men då det i Afrika i allmänhet är tort, utveckla sig skogarna blott längs flodstränderna. Utanför skogsområdena ligga vida stepper och ängar med kraftigt, tätt gräs. (Det kan blifva så högt som två manslängder). Regntiden förvandlar fältet till ett böljande gräshaf under det att torkan bringar gräset att gulna och åstadkommer stora sprickor i den leriga marken.

Af träslagen må nämnas oljepalmen och gummi-akasieträet (dess kåda kallas gummi arabicum). Det väldiga apbrödsträet uppnår en ålder af 1000 år och kan blifva 50 meter i omkrets vid roten. Vid

källorna i öknen stå dungar af dadelpalmer. Bomulls- liksom kaffebusken förekomma ställvis vilda. Utöfver de inhemska växterna finnas numera talrika andra, som blifvit utplanterade. Detta gäller t. ex. vinrankan samt de europeiska sädesslagen, fruktträna och grönsakerna.

Djurvärld. I de tropiska skogarna förekomma de tjockhudade däggdjuren elefanten, noshörningen och flodhästen. Stora människoliknande aparter hafva sitt hem i skogsdungarna vid Guinea-buktens botten. På grässlätterna vistas antiloper, zebbor, bufflar och giraffer. Kring ökenranden stryka lejon och hyenor, och genom stepp och öken löper den snabbfotade strutsen. I de flesta afrikanska floder vimlar det af krokodiler. Myror och stingande flugor äro äfven människorna till stort besvär och plåga. — Såsom husdjur hållas hornboskap, får, getter, höns och den enpuckliga kamelen „ökneus skepp“.

Befolkningen i Afrika uppskattar man till 170 miljoner eller 6 på □ km. Den vida vägnar största delen bebos af mörkhyade folk. Däraf härleder Afrikas benämning „de svartes världsdel“.

Svårigheterna att från kusterna tränga inåt och det osunda klimatet hafva gjort att européer icke invandrat i större skaror. Afrika är ock jämförelsevis fattigt på sådana varor (t. ex. metaller), hvilka äro eftersökta i världshandeln. Förr var handeln med slafvar på Amerika af betydelse, och flerstädes i det inre säljas och köpas ännu slafvar såsom boskap.

I. NORDAFRIKA.

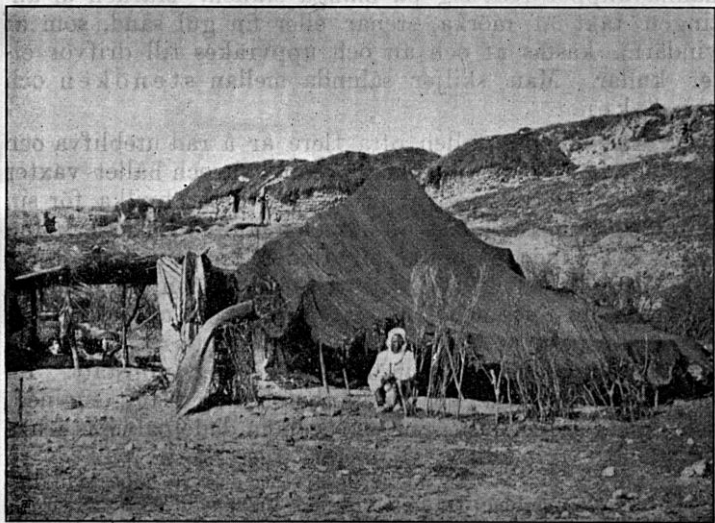
Nordafrika utgöres af Medelhafvets södra strandområde och den stora öknen *Sahara*. I dess östliga del bildar Nildalen en lång insänkning. I NW sträcker sig utmed kusten kedjebärgat *Atlas*, som gifvit namn åt oceanen Atlanten. — Nordafrikas urinvånare äro folk af hamitisk stam*) uppblandade med från Asien invandrade semiter.

*) Semiter och hamiter äro underafdelningar af den indoeuropeiska rasen. Semiter förekomma i sydvästra Asien och hamiter i norra Afrika.

Under Gamla tiden hade kulturen på Medelhavets södra strand uppblomstrat, och den kristna läran räknade därstädes talrika anhängare. De inbrytande krigiska araberna förstörde hvaradera. Sedan dess herskar i Nordafrika den muhammedanska religionen och det arabiska språket.

Nordafrikas hufvuddelar:

1. **Atlasområdet** blir på hafssidan väl bevattnadt och är därför fruktbart. Många trakter gifva rika skördar af säd, sydfrukter, grönsaker, tobak, bomull och vin. Mellan bergen befinna sig höga, torra steppar

Arablager i Algeriet.

landskap samt steniga högsätter med saltsjöar och en sparsam gräsväxt. Befolkningen utgöres främst af hamitiska *berber*, men äfven *araber*, *judar* och inflyttade eller resande *européer* förekomma talrikt.

De tre Atlasländerna äro:

a) **Marokko**, en muhammedansk stat, hvars sultan söker värja sig mot européernas inflytande.

b). **Algeriet** (alsjeriet) utgör en viktig fransk koloni, rik på säd, boskap, vin och frukter. De

odlade fältens antal har betydligt utvidgats, sedan franska styrelsen låtit anställa storartade brunnsbörningar vid ökenranden.

c). **Tunesien**, ett mindre område vid *Syrten-bukten*. Det styres af en inhemsk furste under fransk uppsikt. Hufvudstad är *Tunis*.

2. Sahara, till storlek motsvarande Ryssland, Skandinavien och Danmark, är jordens största öken. Den är ingalunda en jämn slätt, utan kala svarta bärg och nakna klippor resa sig på många ställen. Marken är antingen täkt af mörka stenar eller fin gul sand, som af vindarna kastas af och an och uppvärkes till drifvor eller kullar. Man skiljer sålunda mellan stenöken och sandöken.

Emedan regnfallen ofta flere år å rad uteblifva och vattendrag ej finnas, saknar öken helt och hållet växter eller bestå de af taggiga buskar och örter, hvilka för sin salthaltiga smak endast af kamelen kunna förtäras. Men om också öken ej består sig floder, finnes nog på större djup grundvatten. Där det på lägre ställen kvält fram, eller genom brunnsbörning blifvit bragt upp till ytan, hafva trån och andra, smärre växter slagit rot. Sålunda hafva trädgårdar och fält, kallade oaser, uppstått. På sådana ställen har en bofast befolkning slagit sig ned, och denna finner sitt uppehålle genom dadelpalmens frukter (dadlar) och odling af durra*) (negerkorn).

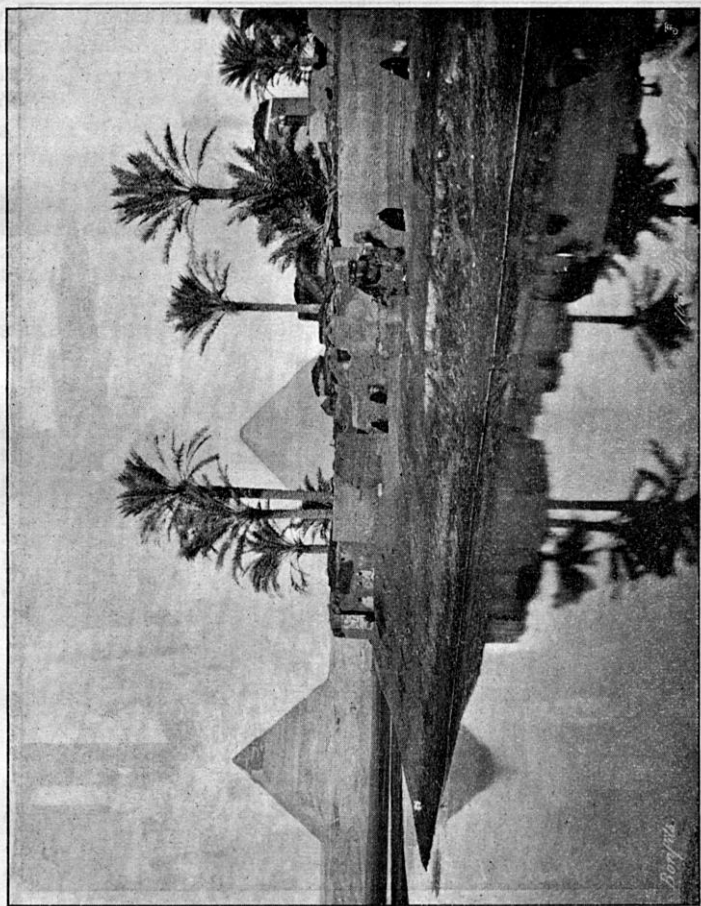
Landet *Fezzan* inrymmer flere stora oaser. Med kringliggande områden bildar det den turkiska provinsen *Tripolis*.

Färderna i öken äro alltid besvärliga, ofta farliga, ty inga banade vägar finnas. De resande förena sig i stora sällskap, karavaner, hvilka vandra från den ena oasen till den andra. Än hotar den kväfvande ökenvinden, än tager vattenförrådet i lädersäckarna slut eller angripas de resande af röfvare.

Den enda flod, som genomrinner hela öken och uppnår hafvet, är *Nilen*. Den är dubbelt så lång som *Donau*. Dess källor befinna sig i trakten af ekvatorn. Från *Viktoria-sjön* (den största i Afrika) utrinne *Hvita Nilen*, som från det Abessiniska alplandet emottager

*) Sädesslaget durra har ej vanliga ax. Det består af små runda sädeskorn, bildande en stor oregelbunden klase.

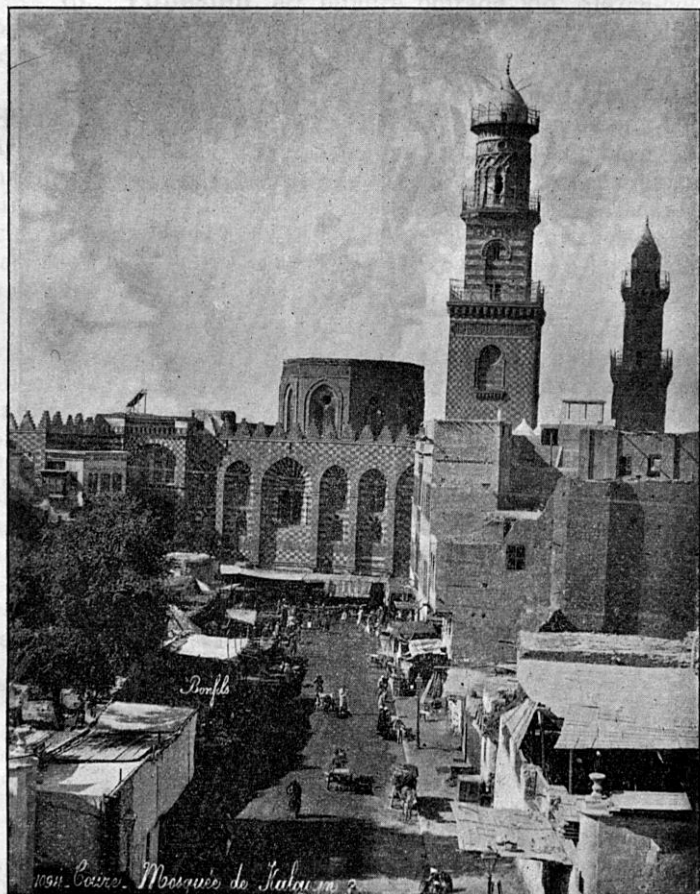
Blåa Nilen. Bildande talrika forsar, söker sig floden en väg norrut. För att slippa fram gör den en stor krökning och flyter sedan, utan att vidare emottaga några

Palmer på Nilens strand.

tillflöden, från trakten af vändkretsen med lugnt lopp till Medelhafvet. Där bilda dess talrika mynningsarmar ett sumpigt deltaland, som småningom vidgar sig mot

hafvet. Äfven den nedre Nildalen skulle liksom det omgifvande landet vara en sandöken, om icke floden hvarje höst svämmade öfver sina bräddar och afsatte på strand

Gata i Kairo. Moské.

fälten en fruktbar gytja. Orsaken till vattnets årliga stigning utgöra häftiga regnfall i källområdet. Under

hösten är Nildalen (d. v. s. landet *Egypten*) en sjö, under vintern ett enda sädes- och fruktfält och under våren en het öken. Egypten utgör det äldsta kulturlandet; på ett litet område lefva 7 milj. människor. De äro dels *fellahs*, muhammedanska ättlingar af de gamla egypterna, dels kristna *kopter* och *araber*. De förstnämnda syssla med jordbruk (ris, hvete, bomull, sockerrör m. m.), de öfriga lifnära sig genom handtvärk, handel, forsling af varor m. m. Landets läge för handeln är särdeles gynnsamt.

Den viktiga Sueskanalen förbinder Medelhafvet med Röda hafvet. Denna väg använda numera nästan alla fartyg, hvilka färdas mellan Europa och Asien. År 1894 passerades kanalen af 3352 fartyg, af hvilka mer än $\frac{2}{3}$ voro engelska. För genomfarten betalades 74 milj. mark.

Egypten utgör en del af det turkiska riket, men styres af en vicekonung, kallad *kediv*. Han är bosatt i *Kairo*. Denna stad med sina 375 000 invånare är den största i Afrika.

Den inrymmer flere palats och moskéer (muhammedanska tempel med höga torn, från hvilka bönestunderna af en utropare tillkännagifvas). På andra stranden vid randen af öknen reser sig en grupp pyramider (gammalegyptiska konungagrafvar).

— *Alexandria* vid Medelhafvet i västra delen af Nildeltat, är en gammal viktig handelsplats, (exporterar bomull, bönor och socker), till största delen bebodd af européer. Af dessa utöfva engelsmännen det största inflytandet i Egypten.

II. MELLANAFRIKA.

Mellanafrika omfattar hela den tropiska delen af världsdelen från Sahara till södra vändkretsen, där äfven en större öken vidtager. Dess hufvuddelar äro Sudán, Abessinien, Kongobäcken*) samt det Ostafrikanska sjöområdet.

1). *Sudán* kallar man området kring 10 graden nordlig bredd. Det bildar en öfvergång från öknen till

*) Med ett sjö- eller flodbäcken förstår man det område, från hvilket en sjö eller en flod samlar sitt vatten.

de stora skogarnas område i söder. Sudan upptages af vida högsätter och gräsbeväxta sumpmarker. Sådana förekomma i stor utsträckning kring den aflopps-lösa insjön *Tsad*, på hvars låga stränder flodhästar och krokodiler uppehålla sig. Den för människorna nyttigaste delen utgör *Västsudan* kring *Nigerfloden*. I dessa näj-der hafva fransmännen besittningar och de ljusbruna *Fellata-folken* hafva bragt åkerbrukande negerstammar under sitt välde. Både handelslörd och handel stå högt.

Den viktigaste staden är *Timbuktu* nära Nigers stora krök-ning. Här mötas 5 karavanvägar.

Öfre *Guineakusten* är låg, sandig, osund och saknar goda hamnar. Engelsmän, fransmän och tyskar hafva dock skaffat sig flere kolonier. De förnämsta utförsvarorna äro palmolja och gummi.

2). Abessinien är Afrikas enda alpland. I Ö reser det sig tvärbrant öfver Röda havets låga kust, och i W sänker det sig trappformigt. Det är uppfyllt af höga skogbeksädda fjäll. På dalbottnarna odlas bomull och kaffe, som här har sitt hemland, samt på sluttningarna vin och sydfrukter. Befolkningen är af semitisk härkomst. Den bekänner sig till ett eget slag af kristna läran. Deras konung har under de senaste tiderna tappert kämpat mot italienarne, hvilka vid kusten förskaffat sig en koloni.

3). Kongobäckenet. Den större och västligare hälften af sydafrikanska höglandet genomflytes af den med forsar och fall samt talrika tillflöden försedda väldiga *Kongofloden*. Kring dess öfra lopp förekomma de tätaste urskogarna.

Den man, som till först trängt fram genom dessa trakter, är upptäcksfararen *Stanley*.

Området kring mellersta Kongo är bebodt af *bantu-negrer* och ett fåtal europeiska kolonister. Det utgör sedan år 1885 en stat, *Kongostaten*, hvars styresman konungen af Belgien är. Landet är svårtillgängligt, men rikt på palmolja, elfenben, gummi m. m.

Hela nedre *Guineakusten* är i européers våld.

Vikbottnen norrom ekvatorn äges af Tyskland, därinvid finnes det franska Kongo samt söder om flodmynningen en bred kuststräcka, som tagits i besittning af Portugal.

Negerrasens kännetecken äro följande: grofva lemmar, långa armar, platta fötter, kort bred näsa, stora käkar och tjocka läppar. Hutfärgen är mörk, växlande från bäcksvart till brungul; det korta håret är krusigt eller ulligt.

Negern är hvarken uppfinningsrik eller företagsam; han har svårt att fatta någonting, som han ej kan se eller höra. Hans lynne är lätt upprödt. Af glädje ser man honom hoppa, dansa och sjunga; af sorg tjuta, rifva sig i håret och rulla sig på marken. I allmänhet äro negrerna godmodiga och gästvänliga, men gäller det fiender, kunna de lägga i dagen prof på mycken grymhet.

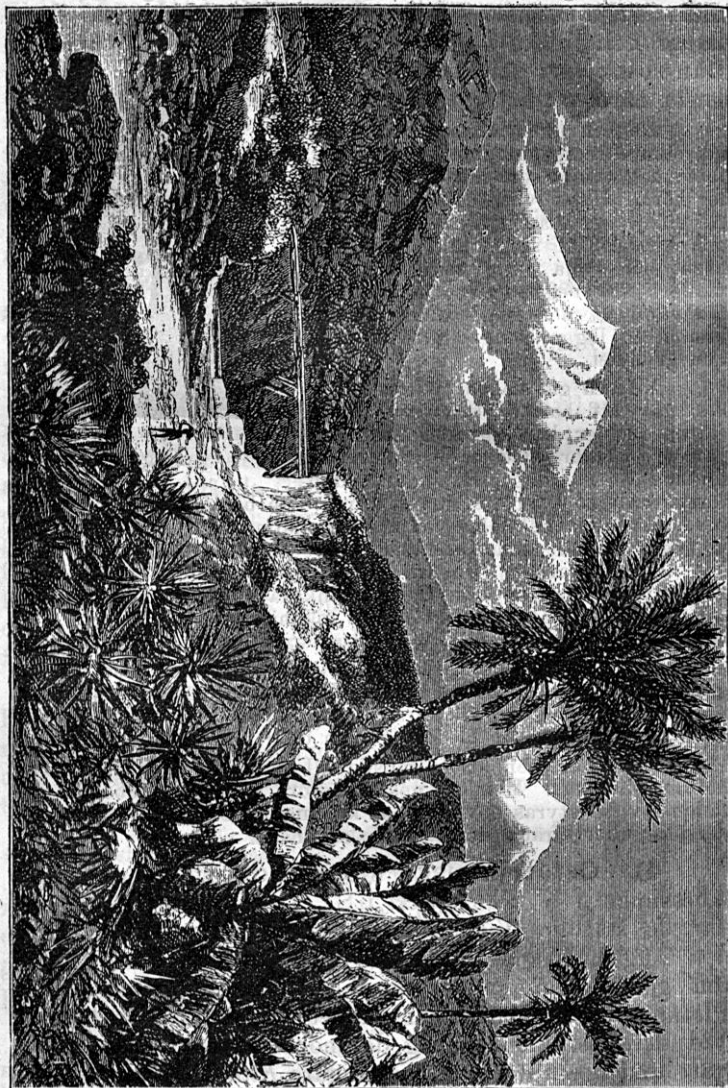
Neger.

Negern går naken, ty luftens värme gör att han ej behöfver kläder. Gärna pryder han sig dock med glaspärlor, snäckor, fjädrar samt arm- och fotband af mässing. Boningarna uppföras vanligen i form af breda kupor. De bestå af en trästomme, öfvertäckt med palmblad, bark eller halm. Husgerådet utgöres af några mattor, skålar samt en större mortel för sönderkrossandet af sädeskornen. Negern föraktar ej något som kan ätas. Kött tycker han dock mycket om, likaså njutningsmedlen tobak och palmvin. Några negerfolk äro människoätare.

Hvad negrernas religion angår, så utgöres den mera af en det ondas tjänst än det gudas tillbedjan. De svarte anse, att den gode anden, som skapat världen, aldrig skadar människorna, hvarför man ej behöfver bekymra sig om honom, hvaremot de onda andarnas vrede måste blickas genom offer och gåfvor.

Flere familjer äro förenade till en stam, öfver hvilken en höfding herskar. Men det ges ock stora af negrer bebodda områden, hvilka styras enväldigt af konungar. Dessa sälja sina undersåtar eller afrätta dem, om de så önska.

4). Ostafrikanska sjöområdet sträcker sig från Abessinien i N till *Sambesi* i S. Den nämnda floden bildar de ståtliga *Viktoriafallen* och upptager vattnet från den långsmala sjön *Njassa*. *Tanganika* afbördar sitt vatten genom Kongo, de nordliga sjöarna genom Nilen. Platån mellan sjöarna har en betydlig höjd öfver hafvet. Vid dess ostrand resa sig de snöhöljda högfjällen *Kenia* (tätt under ekvatorn) och sydligare *Kilima-Ndscharo* 6000 m, Afrikas högsta bärg.

Kilima-Ndscharo.

Området innanför sjöarna och kusten hafva tyskarna slagit under sig. *Sansibarkusten* styres af en arabisk sultan efter engelsmännens önskan. *Somalihaljöns* kust kalla italienarena för sin.

III. SYDAFRIKA.

Den i söder tillspetsade delen af Afrika har en ostlig fruktbar kust och en västlig mindre välbevattnad. Mellan dem utbreder sig ökensteppen *Kalahári* till *Oranjerfloden*. Längst i öster åtföljes kustlinjen af flere dubbla rader bärg med trappformade afsatser. Befolkningen utgöras af *kaffrer* i O samt *hottentotter* och *buschmän* i W.

De sistnämnda höra till jordens ynkligaste folk. Kaffrerna lifnära sig genom boskapsskötsel och jordbruk. Deras hyddor äro rymliga och samlade till byar. Kvinnorna sköta fälten och tillreda maten, hvaremot männen vårda boskapen och tillvärka kläder och husgeråd. I krig äro kaffrerna mycket tappra; deras vapen bestå i båge, pil, spjut och klubbor.

Söder om Oranjerfloden finnes den engelska kolonin *Kaplandet*. Detta har ett mildt klimat, och många europeer hafva bosatt sig där. Fårskötsel, frukt- och vinodling äro betydande. I guld- och diamantgrufvor arbetas det träget. Hufvudstaden inom Kaplandet är *Kapstaden*, en viktig station på handelsvägen till Indien.

IV. ÖARNA.

Utanför den sydöstra kusten, skild genom ett bredt sund från fastlandet, ligger den stora ön *Madagáskar*. Den omfattar både bärg, skogar, fält och vida sumpmarker. Fransmännen hafva nyligen underkufvat *hovafolket* och eröfrat ön.

Öarna i Atlanten äro små. Den viktigaste är *Madeira*, känt för sitt hälsosamma klimat och sitt goda vin. Ön är en portugisisk koloni. Portugal äger ock ögruppen *Azorerna* (apelsinodling) och *Kapverdiska öarna* utanför Afrikas västligaste udde. De vulkaniska *Kanarieöarna* längre norrut ägas af Spanien.

Engelsmännen innehafva den lilla ensamt belägna klippön *S:t Helena*.

4. AMERIKA.

Allmän öfversikt. Amerika, ofta äfven kalladt Nya världen, är något mindre än Asien. Det sträcker sig utöfver 140 breddgrader och är sålunda den längsta världsdelen. Amerika omfattar två breda fastland, förenade genom det smala *Panamá näset*. Sydamerika är liksom Afrika en väldig trehörning utan större vikar och halföar. Nordamerika åter har mera inskurna kuster och omges i N och S af större ögrupper.

Gamla världens bärg utmärka sig genom en östlig —västlig riktning. Nya världens förnämsta kedjebärg sträcka sig från NW åt SO. De kunna betraktas såsom fastlandets ryggrad. Sitt ansikte har Amerika riktadt mot Atlanten. Åt detta håll äro kusterna lätt tillgängliga.

Nya världens ur-befolkning utgöres af den indian-ska eller röda rasen. Man förmodar, att de första af dem öfver Beringssund invandrat från Asien. I tionde århundradet landade norrmen vid Nordamerikas kust, men deras upptäkt af landet blef snart förgäten. Flere århundraden förgingo, innan Columbus gaf sig ut att söka en västlig väg till Indien och år 1492 nådde fram till de Västindiska öarna. Sitt namn Amerika erhöll dock den nya världsdelen af en annan europé, Amerigo, som utgifvit en beskrifning öfver den Nya världen. Till Nordamerika började sedan talrika familjer af germanisk härkomst invandra, och de romaniska folken, spanjorer och portugiser, togo Sydamerika i besittning. Från Afrika inhämtades skeppslaster med negerslafvar. På detta sätt ökades befolkningen hastigt. Man uppskattar den f. n. till 123 miljoner, af hvilka 74 milj. äro hvita och de återstående utgöras af negrer, indianer och blandfolk af hvita, svarta och röda.

Efter Amerikas upptäkt har växt- och djurvärlden därstädes undergått flere förändringar. Den nya världen gaf åt den gamla de fem viktiga kulturväxterna majs, potäter, tobak, kakao och kinaträet (af dess bark

tillredes kinin), men emottog i stället de europeiska sädesslagen, sockerröret och kaffebusken samt de europeiska husdjuren.

NORDAMERIKA.

Läge och kuster. Nordamerikas västra kust sköljes af Stilla hafvet, som genom Beringssund står i för-
ening med Norra Ishafvet. Detta är uppfyllt af stora öar såsom t. ex. *Baffins land*, hvilket genom *Davis* (dävis) *sund* skiljes från *Grönland*. Mot Atlanten sträcker sig den breda halfön *Labrador* O om *Hudsonviken*. Utanför *Labrador* befinner sig ön *New Foundland* (nju fundländ) omgifven af fiskrika vatten. Nordamerikas östra kust är rätt mycket inskuren. I SO framskjuter den låga sumpiga halfön *Florida* mellan Atlanten och *Mexikanska viken*.

Från *Florida* sträcker sig en yttre båge af små holmar och en inre båge af stora öar mot Sydamerikas fastland omslutande det Karaibiska innanhafvet. Af dessa Västindiens öar äro *Cuba*, *Haiti* och *Jamaica* de förnämsta.

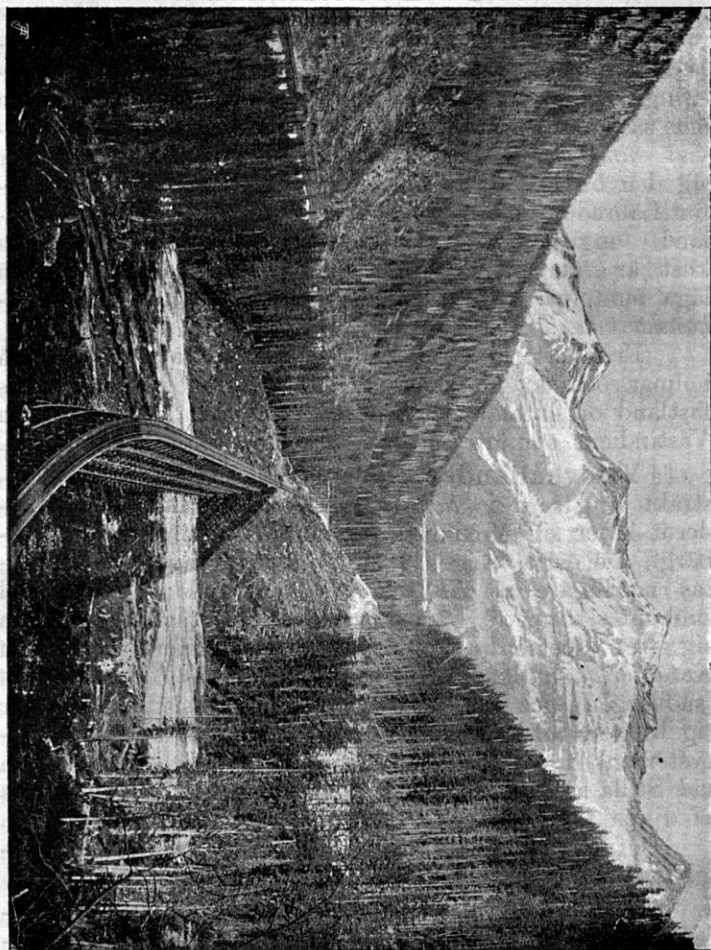
Ytförhållanden. Nordamerika utfylles af ett långsträkt högland i W och ett bredt lågland i O. Söderut höjer sig Mexikos torra högslätt, omgifven af randbärg. De östra bärgen åtfölja vikens strand och fortsät-
tas nordligare af *Klippbärgens* höga vilda kedjor med snöhöljda toppar. Utmed världsdelen västkust sträcka sig från spetsen af den långsmala Kaliforniska halfön *Kordillerna*, hvilkas hufvuddelar benämnas *Sierra Nevada* (snöbärgen) och *Hufsalperna*. Öfver de sistnämnda höjer sig toppen *Sankt Elias*, 5000 m. Mellan de tvänne bärgssystemen, d. v. s. mellan *Klippbärgen* och *randbärgen* vid Stilla hafvet, utbreda sig vida högslätter, genomskurna af djupa flodbäddar.

Öfver låglandets östra del stryka *Alleghanies* (ellegénis) bärgens i jämna veck lagda kammar.

Sjöar och floder. Nordamerika är rikt på vattendrag. Efter deras aflopp till skilda haf kan man indela dem i 4 större grupper.

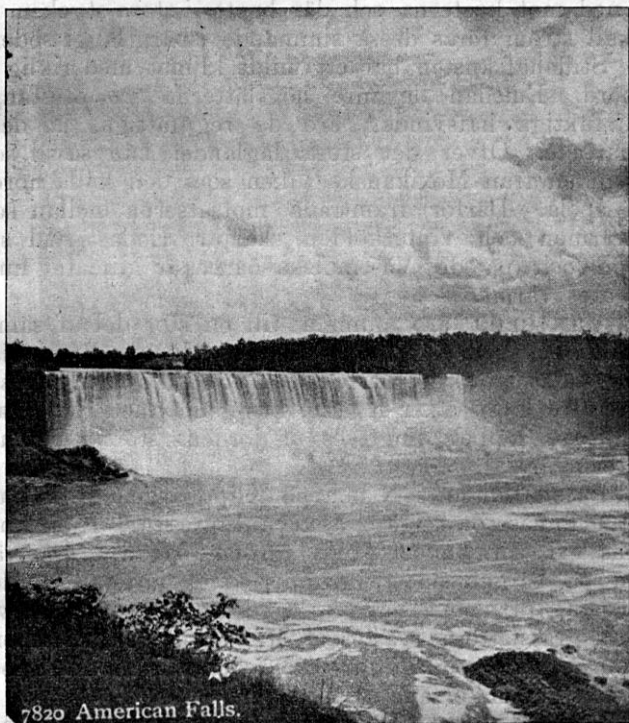
1) Till Stilla hafvet flyta: *Jukon* (till Berings haf), *Columbia* samt *Colorado* till Kaliforniska viken.

2) Till Norra Ishafvet utfaller *Mackenzie floden*, som bildar aflopp för flere sjöstråtar.

Tredubbel järnvägsslinga mellan Klippbärgen.

3) Till Atlanten rinnar *Sankt Lorenz-floden*, hvilken afför vattnet från 5 stora sjöar. Nordligast ligger *Öfre sjön*, som står i förbindelse med *Michigan* (misjigän) och *Huron* (juren). Från *Huron* strömmar vattnet till *Erie* (iri) och därifrån mellan och öfver klippväggar, bildande det beryktade vattenfallet *Niagara* (50 m högt).

7820 American Falls.

En del af Niagara,

4) Till Mexikanska viken *Butrinner* genom ett sumpigt, osundt delta *Mississippi*, som från Klippbärgen emottager den väldiga bifloden *Missouri*. Dessa två floder hafva tillsammans en längd af 6700 km, hvilket är en längre sträcka än något annat rinnande vatten bildar.

Ett område utan aflopp ligger väster om Klippbärgen kring 50:de breddgraden. Vattnets beskaffenhet framgår af namnet *Stora Saltsjön*.

Klimat. Öarna norr om Amerika och ständerna af Hudsonviken hafva ett polarklimat med en lång, isande kall vinter och kort sommar. Grönland är till största delen täckt af en väldig inlandsis, som småningom skrider ned mot kusterna och där brytes i stora stycken. Af en kall ström föras dessa simmande isbärg långt söderut.

Stillahafskusten har ett mildt klimat med riklig nederbörd. Emedan de inre högslätterna äro utestängda från fuktiga hafsvindar, äro de regnfattiga, ja delvis ökenartade. Öfver det stora låglandet kan såväl sommarvinden från Mexikanska viken som den kalla nordan fritt spela. Därför framträda motsatserna mellan sommarvärmen och vinterkölden skarpt. Endast vid sydkusten och på de Västindiska öarna är klimatet under hela året varmt.

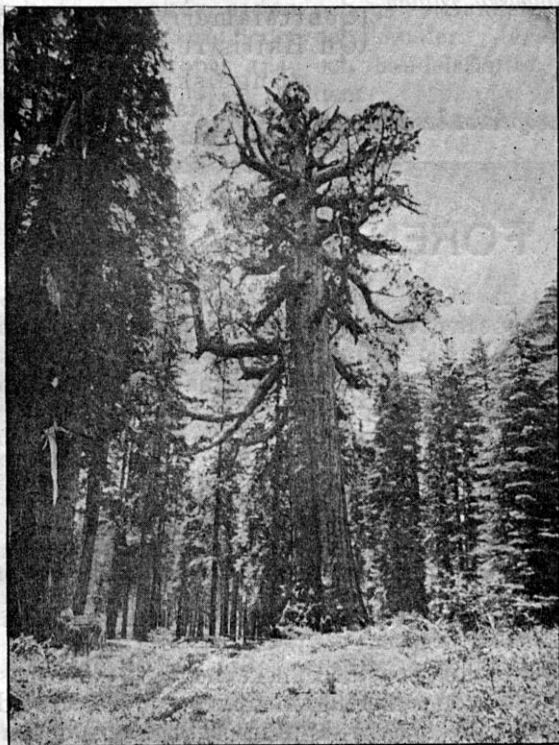
Växterna äro numera till en stor del af samma beskaffenhet som i gamla världen. På de Västindiska öarna odlas socker, kaffe och tobak. Kring Mississippis öfre lopp växer hvete, kring det mellersta majs. Det nedre loppet omgifves af jordens största bomullsplanteringar.

På slättlandet i N och på Klippbärgens östra sluttningar finnas präktiga barrträskogar. I Kalifornien trifvas vinrankan och städse gröna löfträn. Där växa äfven på bergen smärre grupper af en jättetall (jordens resligaste trä), som når en höjd af 100 m. De vidsträckt grässlätterna västerom Mississipp, där indianerna fordom jagade vilda djur, äro redan till en del uppodlade och genomkorsade af flere järnvägar.

Djurvärlden. I Ishafvet förekommer ymnigt själmar, hvaldjur, sjöfåglar och isbjörnar. I de nordliga skogarna vimlar det af gråbjörnar, mårdar, uttrar m. fl. Vid flodstranden bygga kolonier af bäfvar sina bon. Älgen och hjorten äro ännu allmänna, men buffeln håller på att försvinna. Af inhemska skadedjur må nämnas krokodiler i Mississipp och skalderormar. Våra vanliga husdjur hästen, hornboska-

pen, svinet och hunden förekomma öfveralt i de odlade bygderna; kameler åter i de västra öknarna.

Befolkningen. Nordamerikas urinvånare äro *indianer* och *eskimåer*. De förstnämnda hafva blifvit utrotade, dels undanträngda af invandrande européer. Det engelska språket är numera Nordamerikas allmänna språk.

Jättetallar, omkr. 100 meter höga.

Indianerna äro i allmänhet välskapade människor, med rödbrun hudfärg, skarpa anletsdrag, klen skäggväxt och svart strävt hår. Deras utomordentligt skarpa syn och hörsel kommo dem väl till pass vid jakter och i fäjderna med de hvite. Rödskinnen hafva dock fått ge vika och befinna sig numera till ett antal af

blott ett par hundratusen inom afstängda-områden i den stora västern. Indianerna tro, att „den store anden“ skapat världen och att han till de sälla jaktmarkerna upptager de aflidnas andar. Gudstjänsten består i besvärjelser och i vilda danser.

Stater och kolonier. I politiskt afseende är Nordamerika deladt mellan

	{ Förenta staterna.
{ Förbundsrepubliken Mexico.
{ Centralamerikas fristater.
{ Ön Haitis republiker.
1). <i>Inhemska världen</i>	
2). <i>Europeiska besittningar</i>	
	{ Engelska.
{ Spanska.
{ Danska.
{ Franska.

FÖRENTA STATERNA

utgöras f. n. af 45 smärre*) stater, hvilka ingått ett förbund. I spetsen för detta står en på fyra år vald president och en lagstiftande församling, sammansatt af ombud från alla stater. Sina egna inre angelägenheter får enhvar stat efter godfinnande fritt sköta.

De 13 ostligaste staterna vid Atlanten äro f. d. engelska kolonier. De gjorde sig fria år 1776. Under detta århundrades senare hälft har befolkningen genom invandrade européer raskt stigit**) och många nya stater tillkommit, hvilka upptaga „den stora vilda västern“. Flertalet af de inflyttade har kommit från Tyskland, England, Irland och Skandinavien. Också från Finland (främst Österbotten) hafva många familjer och enskilda personer öfverflyttat. De hafva vanligen sökt arbete som skogs- eller grufarbetare. I trakten söder om Michigan påträffas finska familjer i större grupper.

Folkbildningen står ganska högt, ty skolornas antal är stort. Någon statsreligion finnes ej. De enskilda församlingarna få själfva uppföra åt sig kyrkor och välja sina präster.

Näringarna äro högt utvecklade, ty i Förenta staterna arbetas det mycket och raskt. Amerikanen säger

*) Efter europeiska mått äro de dock ej små; staten Texas t. ex. är större än Österrike-Ungern.

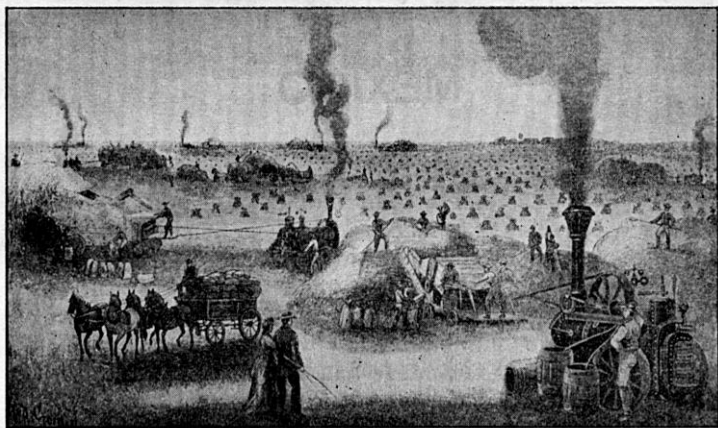
**) Mellan åren 1820 och 1890 inflyttade 16 milj. européer.

„tid är pengar“. Angmaskinen tages till och med i anspråk, då det gäller att plöja eller skörda stora fält.

Hästräfsan, radsåningsapparaten, symaskinen, telefonen, den elektriska glödlampan m. fl. nyttiga ting äro uppfunna i Amerika.

De viktigaste varor, som Förenta staterna sända ut i världshandeln äro: säd, (hvete och majs), bomull, kött, petroleum, tobak och maskiner. Importen omfattar främst kaffe, socker, siden och ull. Handeln befrämjas af stora segelbara floder och kanaler. Järnvägarna äro längre än Europas alla, och handelsflottan är näst den britiska den största i världen.

Det gängbara myntet är dollarn (100 cent = 5 mark 30 p.).

Skördefält i „den stora västern“.

Städerna äro särdeles talrika och växa fort. De hafva snörräta gator och nymodiga byggnader. I alla finnes det fabriker. Vid östra kusten ligga från N till S räknadt bl. a. följande större städer:

Boston (båstn). Utmärkta skolor. Fabriksstad. — *New-York* (nju-järk). Nya världens största stad. Hufvudort för invandringen från Europa. Flere än 10 000 fabriker. Med förstäderna har denna jättestad 2 1/2 milj. inv. — *Filadelfia* med liflig bokhandel och många läroverk. Utförsel af petroleum. Öfver 1 milj. inv. — *Was-*

hington (oåschingtn). Unionens (förbundets) hufvudstad, där bor presidenten och där sammanträder årligen kongressen.

Vid sydkusten ligger *New Orleans* (nju-årlins) i en osund trakt i Mississippis delta. Hufvudorten för bomullsexporten.

Vid Stillahafskusten befinner sig i ett härligt läge *San Fransisco*. Handel på Asien och Australien. Från staden kan man med bantåg på en vecka resa öfver till New-York. — Den förnämsta staden inne i landet är *Chicago* (tschikago) vid södra ändan af Michigan. En knutpunkt för 15 järnvägar. Betydande handel med säd, fläsk, timmer m. m. Inrymmer boningshus med 15—20 våningar.

MEXICO

omfattar den stora mexikanska högslätten samt halföarna *Kalifornien* och *Yucatan* (jukatan). Emedan landet är fattigt på skog, blef ej den indianska urbefolkningen i tillfälle att lifnära sig med jakt. Den måste syssla med jordbruk och fruktodling. Sålunda förefans här i början af 1500:talet en indiansk stat med stora städer, industri och handel. Spanjorerna, som voro snåla efter Mexicos silfver, eröfrade landet, men i början af detta århundrade gjorde sig mexicanarne fria och bildade en förbundsrepublik efter Förenta staternas mönster. Af 10 milj. invånare är ungefär hälften indianer, resten är ättlingar till spanjorer eller till hvita och röda. Det spanska språket och den katolska läran äro de förherskande. — Hufvudstaden *Mexico* ligger 2 300 m öfver hafvet i en trakt, som säges hafva „ständig vår“. Från landet utföres mycket silfver.

CENTRALAMERIKAS REPUBLIKER,

fem till antalet, hafva en med Mexiko likartad befolkning. Kaffe och mahogny (trä) äro viktiga utförsvaror. Det 50 km breda

Panamanäset har man redan länge hållit på med att genomgräfvat. Nordligare är en annan kanal under arbete.

Ön *Haiti* är fördelad mellan tvänne negerfristater. Befolkningen utgöres af negrer och mulatter (ättlingar till negrer och hvita).

ENGELSKA BESITTNINGAR.

Hufvuddelen af Englands kolonier i Nordamerika utgöres af det såkallade *Cánadaväldet*. Detta område —

Indianläger.

till storlek något mindre än hela Europa — omfattar fastlandet mellan den 70° i N och 49° i S. Trakten norr om de stora sjöarna och *S:t Lorentz*-floden är tätast befolkad och således värdefullast. Jordbruk, skogsbruk och industri äro där de förnämsta näringarna.

Landet W om Hudsonviken har man kallat „amerikanska Sibirien“ för dess råa klimats skull. I skogsmarkerna ströfva ett fåtal indianstammar och hvita „päls-

jägare“. Canadaväldet räknar blott 5 milj. inv., de flesta härstammande från England och Frankrike.

Engelsk besittning är ock den stora ön *New Foundland*, kring hvars sandbankar årligen mer än 100 000 fiskare infinna sig för att fånga torsk. — Af de västindiska öarna äger England de flesta små samt den bördiga *Jamaica*, som utsänder i världshandeln stora massor af kaffe, socker, tobak och rom (en spritdryck, som erhålles som biprodukt vid sockerberedning).

SPANSKA BESITTNINGAR.

Den stora ön *Cuba* söder om Florida är känd för sin rikedom på nyttiga växter. Där odlas mera sockerrör och finare tobak än någonstädes i världen.

DANSKA BESITTNINGAR.

Danskarna äga 3 af de små västindiska öarna och ön *Grönland* uppe i höga norden. På dess sydvästra kust finnas några små danska kolonier. Grönlands invånare utgöres af *eskimåerna*, ett mongoliskt folk, som till utseende påminner om lapparna. I sina små enmans båtar anställa de jakt på sjölar och hvalrossar. Späcket utgör en onyttigt föda. Eskimåerna gå klädda i skinn. Hunden är deras enda husdjur.

FRANSKA BESITTNINGAR.

Några af Vestindiens mindre öar.

SYDAMERIKA.

Sydamerika påminner något om Afrika. Däremot skiljer det sig från nämnda världsdel genom utsträckningen af sina lågland och mängden af segelbara floder. På öar äro de båda kontinenterna fattiga. Sydamerikas största ö är *Eldlandet*, hvilket genom *Magellans* (Magaljans) sund skiljes från dess sydligaste spets.

Ytförhållanden. Världsdelen genomstrykes af *Anderna*, hvilkas väldiga fjällmassa reser sig brant öfver

Stillahafskusten. Den södra hälften består af en hufvudkedja, öfver hvilken vulkanen *Aconcagua* höjer sin snö-höljda hjässa 7 000 m. Norr om vändkretsen delar sig hufvudkedjan i två, ställvis tre, kammar, som omsluta inre högslätter. *Quitos* (kitos) högslätt, tätt under ekvatorn, är omtalad för sina många vulkaner och ofta återkommande jordbäfvningar.

Vid nordkusten ligger enstaka för sig *Guyanas* högländ, i W kringflutet af floden *Orinoco*.

Östra delen af Sydamerika upptages af *Brasilens* bärghand, genomdraget af kedjor i kustens hufvudriktning och bevattnad af talrika floder.

Midten af världsdelen utfylles af ett väldigt lågland, som i en smalare och tvänne bredare flikar sträcker sig fram mot Atlanten. Slättbygderna väster om Orinoco äro fullkomligt jämna och täkta af manshögt gräs. Under den torra årstiden ligga de solbrända lerfälten kala och öde. Ett annat utseende har låglandet kring Amazon-floden. På hundratals kilometers område finnes ej en enda sten (infödingarnas språk har icke ens något ord som motsvarar sten). Marken består af fuktig, kraftig växtmylla, som ger näring åt palmer och andra träd i ändlösa urskogar. Mellan de höga stammarna slingra sig klängväxter så tätt, att det mångenstädes är omöjligt för människan att tränga sig fram utan att med yxa hugga sig väg. All samfärdsel måste därför försiggå i båt längs floderna. Djurlifvet i urskogen är utomordentligt rikt. Bland tränas grenar röra sig skaror af vrålande apor och grant skimrande papegojor och kolibri. På marken kräla ormar, skorpioner och krokodiler vid flodstränderna.

Vattendrag. *Amazon-floden*, jordens vattenrikaste älf, upprinner på högslätten, bryter sig därpå en väg genom bergen och träder ut på låglandet, upptagande talrika tillflöden (t. ex. *Madeira*). Flodens mynning är så bred som en stor hafsvik.

Sydamerikas andra hufvudflod är *Paraná*, som förenar sig med *Paraguay* och *Uruguay* samt bildar den breda mynningsviken *Rio de la Plata*. Parana omgifves af jämna slätter (*pampas*) beväxta med groft gräs. Där

beta stora hjordar af hornboskap, vallade af herdar till häst.

Klimat. Två tredjedelar af Sydamerika äro belägna inom heta zonen. Kring flodstränderna herskar en drifhus-temperatur, och hettan försvagar människornas krafter. På högslätterna råda friska vindar och vårväder; därför har man där anlagt byar och städer. Nederbörden är i allmänhet riklig utom vid mellersta delen af Stillahafskusten.

Befolkningen i Sydamerika är ytterst fåtalig i förhållande till den stora landmassan. Man uppskattar den till blott 33 miljoner. Den tätaste folkmängden hafva kusterna och högslätterna, den glesaste åter urskogarna och grässlätterna. Invånarne utgöras af indianer, inflyttade européer och deras afkomlingar, blandfolk och negrer. Indianerna kan man fördela i tvänne grupper, den ena omfattande halfbildade kristna indianer, hvilka äro jordbrukare eller bo i städer, och den andra, vildar i skogar och bärgstrakter. De bo icke i byar, utan hvarje familj har sin hydda aflägsen från de andras.

Ättlingarna till spanjorer och portugiser kallas kreoler. Mestizerna åter äro afkomlingar till hvita och indianer. Dessa äro i vissa trakter mycket inflytelserika. — Det spanska språket och den romersk-katolska läran äro i Sydamerika förherrsande.

Stater. På 1820-talet gjorde sig de spanska kolonierna i Sydamerika fria och bildade republiker efter Förenta staternas exempel. F. n. äro staterna 10 till antalet. Deras utveckling har hämmats genom att så många af invånarne varit lata, egenlyttiga och maktlysta. Inbördes krig hafva ofta stört det fredliga arbetet. Utaf de 10 staterna äro följande 4 de viktigaste:

1). **Brasilien** (14 $\frac{1}{2}$ milj. inv.) omfattar Amazonflodens område och det stora östra höglandet. Kaffe odlas så mycket, att mer än hälften af jordens hela kaffeskörd kommer från Brasilien. Stora planteringar med socker, bomull och tobak förekomma äfven. *Rio Janeiro* (schaneiro), en kuststad med god hamn vid södra vändkretsen, är hufvudstad.

2). **Argentina** (= silfverlandet) upptager det stora landet S om Brasilien. Boskapsskötseln är hufvudnäringen. Den lämnar följande viktiga utförsvaror: ull, hudar, kött och talg. Hufvudorten *Buenos Ayres* (= god luft) är Sydamerikas största stad, $1\frac{1}{2}$ milj. inv.

3). **Chile** (tjile) utgör ett långsmalt kustområde vid Stilla hafvet. I denna stat har bättre ordning rådt än i de flesta andra sydamerikanska stater. Folkbildningen står ock högre. Chile är hemlandet för potatisen. Numera utskeppas mest säd, salpeter, silfver och koppar.

Boningshus på Pampas.

4). **Columbia** ligger norr om ekvatorn. I denna fristat bilda indianer folkets flertal. Landet är rikt på naturprodukter, t. ex. *guld* och *kaffe*, men människorna äro oföretagsamma.

Invid västkusten finnas staterna *Ecuador*, *Perú* och *Bolivia*. Mellan Orinoco och Amazon flodens mynning ligger det osunda, kryddrika *Guyana*, bestående af engelska, holländska och franska besittningar.

5. AUSTRALIEN

och

POLYNESIEN.

1). AUSTRALIEN.

Läge och naturbeskaffenhet. Australien (= sydlandet) är den minsta af alla världsdelar. Den är därjämte den enda, som är helt och hållet belägen på södra halfklotet. Till sina fysiska förhållanden erbjuder den ringa omväxling. Kusterna äro föga inskurna och likna således Afrikas och Sydamerikas. Af hafsvikar äro de största *Karpentaria viken* i N och *Australbukten* i S. Endast utmed östra kusten stryka bärg; längst i SO höjer sig Australalpernas högsta topp 2200 m hög. Hela den öfriga delen af fastlandet utgör ett flakt lågland med några enstaka mindre bärggrupper i midten. Man har därför liknat Australien vid en jättestor tallrik med kanten på några ställen nedplattad.

Emedan de östra fjälltrakterna hindra de ostliga regnförande vindarna att tränga in, upptages fastlandets största del af öknar och stepper. Dessa sistnämnda äro på milsvida sträckor beväxta med täta, låga, taggiga buskar, hvilka omöjliggöra eller försvåra människans framträngande. Australien består sig blott en enda större flod *Murray* (mörre) med dess norra biflod *Darling*. De öfriga vattendragen bestå af rader af saltvattenputtar. Endast då regn fallit, stiger vattnet öfver de låga gyttjiga stränderna. Äfven sjöarna lida brist på vatten.

Växt- och djurvärld. Skogarna bildas mest af gummitrån (*eucalyptus**), hvilkas stammar stå långt från hvarandra. De skänka föga skugga, emedan bladen äro stälda på kant mot grenarna. Närmare ostkusten finnas gräsbeväxta slätter och fält, där hvete, bomull, sok-

*) Man har uppmätt ända till 160 m höga *eucalyptus*arter eller trån, hvilka således äro dubbelt så höga som de högsta kyrktorn i Helsingfors.

kerrör, vinrankan, äpplen, potatis m. fl. kulturväxter odlas.

Likasom Australiens inhemska flora (växtvärld) är äfven dess ursprungliga fauna (djurvärld) fattig på arter. Det största däggdjuret är kängurun, som, skuttande med sina långa starka bakben, undflyr sina förföljare. Af fåglarna må nämnas svarta svanar och paradisfåglar. Giftiga ormar förekomma i mängd. — Européerna hafva numera infört gamla världens viktigaste husdjur såsom

Skogsbild från Australien.

häst, ox, får, svin och kamel, hvilka trifvas utmärkt på de gräsrika slätterna. Kaninen och gråsparfven hafva ökat sig så otroligt, att de flerstädes åstadkomma betydande skada.

Inbyggare. Världsdelens urinfödingar utgöras af *australnegrerna*, hvilka bilda en skild ras för sig.

De skilja sig från Afrikas negrer genom sin yfviga, buskiga hår- och skäggväxt samt sina klentbygda lemmar. Landets ofruktbarhet omöjliggör en stadig bosättning. Australneg-

rernas stammar draga omkring från ställe till ställe för att söka sig föda. Alt duger åt dem till mat; till och med larver, ödlor och människokött spisas med god smak. Jakt på känguru och emu (en mindre strutsart) utgör männens hufvudsakliga sysselsättning. Ofta inträffar emellertid hungersnöd; vid sådana tillfällen spännes en rem, „hungerbältet“, kring midjan för att minska känslan af svält. Australierna höra till jordens lägst stående folk. Af trä eller sten äro alla deras redskap och vapen tillverkade. Deras enkla religion består i fruktan för de afidnas andar. För kristendom och hyfsade seder hafva de visat sig oemottagliga.

Infödingarnas antal minskas alt sedan den tid européer begynt inflytta. År 1788 grundade engelska regeringen i sydostligaste delen af landet en koloni för straffångar. Snart följde många fria män med sina familjer efter, och då i början af 1850-talet rika guldager upptäcktes, invandrade stora skaror af engelsmän och tyskar. Australien blef ett engelskt kolonialvälde, och det engelska språket blef det förherskande. De inflyttade togo ihop med sådant arbete, som passade för naturförhållandena. Jordbruket och boskapskötseln, främst fårafveln, togo rask fart. Australien utsänder mera ull i världsmarknaden än något annat land. Kött och smör skickas i fruset tillstånd till England.

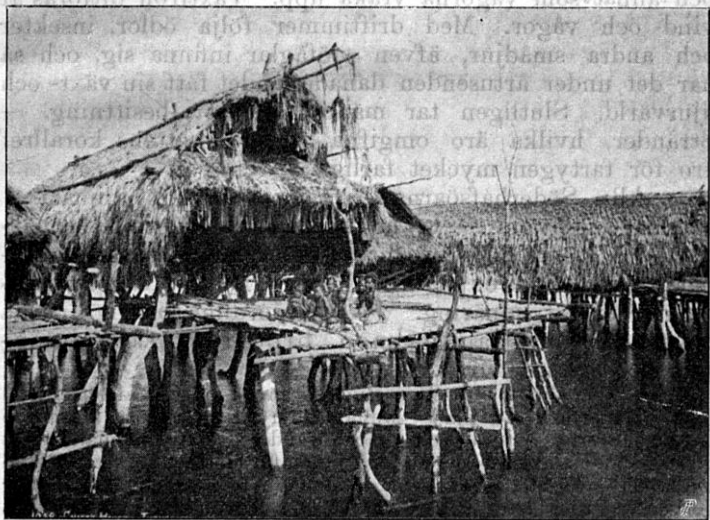
Landet är indeladt i 6 kolonier med skilda lagstiftande församlingar, men förvaltade af guvernörer, utsedda af engelska regeringen. Troget tillämpande sitt valspråk: „Gå framåt, Australien!“ hafva kolonierna såväl på de praktiska arbetenas som vetenskapens område redan utfört märkliga saker.

Städerna äro jämförelsevis få. *Sydney* (siddne) vid östra kusten är Australiens förnämsta handelsstad. Universitet. — *Melbourne* (melbörn) fabriksort i en näjd med rika guldgrufvor. $\frac{1}{2}$ milj. inv.

Från *Ade'laide* (adeläd) på sydkusten går en telegrafledning norrut öfver kontinenten och står genom kabelledning i förbindelse med Java och den öfriga världen.

Till Australien räknar man den fruktbara ön *Tasmanien* (med hvit befolkning) samt den rad af öar, som i en lång båge sträcker sig från *Nya Guinéa* till *Nya Seeland*. Den sistnämnda ön har liksom Italien formen af en stöfvel. Den ligger på motsvarande breddgrader, ehuru söder om ekvatorn. Nya Seeland delas genom *Cooks sund* i tvänne hälfter. Den södra ön är genomdragen af snö-

höljda alper, på den norra finnas talrika vulkaner och heta källor. Klimatet är utomordentligt mildt och hälso-samt. Infödingarna hafva af engelska kolonister blifvit undanträngda till norra ön. De senare betjäna sig hufvudsakligen af följande näringskällor: hvete- och lin-odling, fårskötsel, grufdrift (guld och stenkol) samt fiske. På de smärre nordliga ögrupperna och det stora Nya Guinea (näst Grönland jordens största ö) bo *papuas*, ett svarthyadt buskhårigt folk.

En höfdings bostad på Nya Guinea.

Deras hus af bamburör äro bygda på höga pålar vid stränderna. Ön är delad mellan engelsmän, holländare och tyskar. Våldiga urskogar och höga bärg göra det svårt att tränga fram till de inre delarna af ön. De tjufska, människoätande infödingarna utgöra ock ett hinder för europeerna.

Hela invånareantalet i Australien och på de här omnämnda öarna har man uppskattat till 5 700 000, eller blott 2,2 på \square km.

2). POLYNESIEN,

„de många öarnas värld“, omfattar flere tusen öar och holmar kringströdda öfver Stillahafvet. De höga öarna hafva vulkanisk natur, de låga äro ringformade korallöar. Dessa hafva uppstått på följande sätt. På hafsbottnet aflagra de små koralldjuren kalk i träliskt förgrenade massor. Då dessa nått vattenbrynet, öfvertäckes refvet småningom med sand, musselskal, sjögräs och annat som vågorna vräka upp. Växtfrön dityföras af vind och vågor. Med driftimmer följa ödlor, insekter och andra smådjur, äfven sjöfåglar infinna sig, och så har det under årtusenden danade landet fått sin växt- och djurvärld. Slutligen tar människan det i besittning. — Stränder, hvilka äro omgifna af undervattens korallref äro för fartygen mycket farliga.

Alla Söderhafsöarna hafva ett härligt klimat — sommar året om — ty hettan mildras af oceanens närhet. På de låga öarna förekommer knappast något annat trä än kokospalmen, hvars frukter utgöra infödingarnas hufvudnäring. På de nordliga bärgiga öarna trifvas därjämte sagopalmen, brödfruktträet, bananen och sockerröret.

Kokospalmen blir ett resligt trä med en krona af ett knippe långa fjäderformade blad. Mellan dem hänga i stora klasar de hårda nöterna, stora som barnhufvud. Nöten innehåller ett fast mandelsmakande lager och innanför detta den söta kokosmjölken. — Brödfruktträet är likaledes en näringsväxt af stor betydelse. Det bär ymnigt under 8 å 9 månader af året stora sammansatta frukter. Före mognaden skäras dessa i skifvor, som stekas mellan upphettade stenar. Därvid få de en smak som sött hvetebröd. Veden, bastet och bladen äro äfven användbara till hvarjehanda nyttiga saker.

Polynesierna — till antalet ungf. 400 000 — höra till den malajiska rasen. De hafva en reslig växt, gulbrun hudfärg och svart hår. Vida mera begåfvade än Australiens urinvånare hade redan för länge sedan bland dem utvecklats sig ett eget samhällsskick och seder, hvilkas egendomligheter*) börjat försvinna, efter det

*) En sådan sed är *tatuering*; den består däri att på ansikte, armar, bröst och ben målas hvarjehanda röda och svarta figurer, hvilka inristas eller inbrännas i huden.

européer (spaniorer, engelsmän, fransmän och tyskar), tagit de flesta af ögrupperna i besittning. Själfständiga stater bilda ännu bl. a. *Sámoa öarna* (hufvudorten för handeln med kokosolja) och de längst i N belägna *Havai-öarna*. På en af dem reser sig 3 väldiga vulkaner. Invånarene äro kända som duktiga sjömän. De äro numera kristna.

Vårt solsystem.

För människorna är jorden ofantligt stor, men i den oändliga världsrymden är den så liten som vattendroppen i hafvet. De små lysande punkter, dem vi kalla *stjärnor*, äro i verkligheten ofantligt stora klotformade kroppar. De af dem, hvilka synas stå stilla, kallas fasta stjärnor eller fixstjärnor. En af dem är vår *sol*. Omkring solen röra sig i vida banor ett antal vandringsstjärnor eller *planeter*. En af dessa är vår *jord* en annan är aftonstjärnan, kallad *Venus*. Kring planeterna hvälfva sig mindre himlakroppar, af hvilka en, *månen*, åtföljer jorden.

Solarna utstråla ljus, ty de befinna sig i ett glödande tillstånd. Planeterna och månen hafva äfven ursprungligen varit eldklot, men de hafva afsvannat och äga numera en fast mörk yta.

Alla de planeter, åtföljda af månar, hvilka röra sig kring vår sol, bilda med denna ett *solsystem*. Solsystemens antal är oräkneligt. Stundom uppenbarar sig ock en eller annan *komet* eller svansstjärna inom synhåll för kikare på mycket långa afstånd. Mera sällan äro de synliga för blotta ögat. Solens afstånd från jorden har man beräknat till ungefär 150 miljoner km.

Månen är 440 gånger närmare till oss och synes därför jämförelsevis stor. Den är dock 50 gånger mindre än jorden. Fläckarna på månen utgöras af bärg, liknande vulkanerna på jorden. Vatten finnes ej. Den tid, som månen behöfver för att en gång vandra kring jorden, kalla vi en *månad* (28 dagar). Månens skenbart växlande storlek beror af, huru stor del vi från jordytan se belyst af solens strålar (nymåne, första kvarteret, fullmåne, andra kvarteret.) När månen befinner sig midt emellan jorden och solen, undanskymmes den senare till någon del eller helt och hållet. Sålunda uppstå solförmörkelser. Då jordens skugga täcker månen, inträffar en *månförmörkelse*.

Förtidens folk tänkte sig jorden såsom den orörliga medelpunkten, kring hvilken sol, måne och alla stjärnor rörde sig. Först under reformationstiden uppstodo riktiga föreställningar. Vetenskapsmannen *Copernicus* bevisade att solen är medelpunkten, och att jorden och de andra planeterna röra sig kring henne, och *Kepler* fann, att planeterna röra sig i aflånga banor, hvilka kunna beräknas. Engelsmannen *Newton* utforskade lagarna för tyngdkraften och framlade bevis för att det är just denna kraft, som

håller planeterna fängslade i deras banor kring solen. I nyare tider har man uppfunnit så starka kikare att man med tillhjälp af dem kunnat upptäcka tusende för blotta ögat osynliga stjärnor.

Vetenskapen om himlakropparna kallas *astronomi* eller stjärnkunskap.

Jordens form och rörelser.

Jorden är ett *klot*, med en ytvidd af 510 milj. \square km eller 1370 gånger större än Finland. Man har många gånger sett jordens skugga afteckna sig mot månen och då funnit, att skuggbilden är rund. Likaså hafva talrika jordomseglingar bevisat, att jorden verkligen har klotform.

Jordens *rörelse* är tvåfaldig: hon svänger sig ett hvarf kring sin axel på 24 timmar, och hon skyndar framåt med en hastighet af 30 km i sekunden längs sin 365 dygn långa bana kring solen.

Hastigheten af jordens kringsvängning (rotation) är för en ort vid ekvatorn 465 meter i sekunden och för Helsingfors 231 m.

Jordens *omloppstid* kring solen utgör noga räknad 365 dygn, 4 timmar, 48 minuter och 48 sekunder. Af de timmar, som öfverstiga det borgerliga årets längd, 365 dygn, bildas de regelbundet återkommande skottdagarna.

Jordens kringsvängningstid kallas ett *dygn*. Dygnet delas i *dag* och *natt*. Då den solbelysta hälften af jorden har dag, har den från solen vända samtidigt natt. Orsaken till att dag och natt ej hela året om äro lika långa, beror däraf, att jordaxeln intager en lutande ställning till jordbanan. Då nordpolen midsommartiden är vänd mot solen, är denna flera månader å rad belyst. Solen är sålunda hela dygnet om uppe. Samtidigt ha trakterna kring sydpolen en lika lång vinternatt som nordpolen har sommardag. När ett halft år gått, har ombytet skett, nordpolen täckes jultiden af midvinterns mörker och sydpolen bestrålas af midsommarens ljus.

Den 23 september och den 21 mars äro dag och natt lika långa. Dessa tidpunkter benämner man *höst- och vårdaggjämning*. Då ser det ut som om solen skulle gå upp rätt i öster och ned i väster, men det ser blott så ut. Jorden svänger sig kring sin axel från väster mot öster. Däraf följer att en ort, som ligger östligare än en annan, belyses tidigare af solens strålar än en västligare. När klockan i Helsingfors är 12 på dagen är den i Mariehamn 11:40, i Kuopio 12:11 och i Sordavala 12:23.

Då man betraktar en karta öfver en världsdel eller ett land, finner man ett nät af räta samt ett annat af något buktiga linjer betäcka densamma. De linjer, hvilka sammanlöpa vid jordaxelns ändar (polerna) kallas *längdgrader* eller *meridianer*. De äro till

antalet 360. Man plägar äfven kalla dem *middagslinjer*, emedan alla orter under samma meridian hafva *samtidigt* middag.

Huru stor är däremot tidskilnaden mellan tvänne orter på två, invid hvarandra belägna meridianer? Svar: Då jordens omloppstid är 24 timmar eller (24×60) 1440 minuter, bör talet 1440 divideras med antalet meridianer eller 360; till kvot erhåller man 4. Tidskilnaden mellan tvänne meridianer utgör sålunda 4 minuter.

Breddgrader eller *parallelcirklar* kallar man de linjer, hvilka tänkas dragna kring jorden från öster till väster. Afståndet mellan två breddgrader är 110 km. Midt emellan de båda polerna finnes breddgraden *ekvatorn*. Från denna som utgångslinje räknar man 90 breddgrader till nordpolen och 90 till sydpolen.

På ömse sidor om ekvatorn på $23\frac{1}{2}$ grads afstånd finnes *norra* och *södra vändkretsen*. De äro dragna öfver de trakter, hvilka solen en gång om året belyser med lodräta strålar. *Norra* och *södra polcirkeln* äro dragna på ett afstånd $66\frac{1}{2}$ grad från ekvatorn. De gå öfver orter som en gång under året hafva solen ett helt dygn öfver synkretsen (horisonten) och ett helt dygn under densamma.

Geometrin lär oss, att en punkt till sitt läge är bestämd genom tvänne räta linjer, hvilka korsa hvarandra. Denna sats tillämpas i geografin sålunda, att man med tillhjälp af en längdgrad och en breddgrad och dessas underafdelningar (1 grad = 60 minuter; 1 minut = 60 sekunder) som skära hvarandra, bestämmer geografiska orters läge. Hvilka dessa linjer äro, kan man uträkna med tillhjälp af vissa instrument (ur och sextant). Läget för en ort anger man t. ex. på följande sätt: Helsingfors ligger 60 grader 10 minuter norr om ekvatorn och 5 grader 24 minuter väster om meridianen för Pulkova i Ryssland eller 24 grader 57 minuter (= 1 timme 39 minuter) öster om Greenwich observatorium i England.

Luften.

Luften benämner man det gasformiga ämne, som omsluter jorden. Luften trycker på landens och hafvens yta med en vikt, som i medeltal uppgår till 10,333 kilogram på hvarje kvadratmeter. Så stor är sålunda tyngden af den luftpelare, som hvilat på en kvadratmeters yta. Denna iakttagelse kan man göra med instrumentet *barometern*.

Luften består af en blandning af *kväfve*, *syre* samt litet *kolsyra*. Dessa gaser äro likasom luften själf osynliga för ögat. Men i luften sväfvar äfven stoft ifrån världsrymden samt rök och dam från jordytan. I fabriksområden och ökenlandskap är luften

svårt förorenad. Efter regn kännes luften frisk och ren, ty regndropparna hafva spolat till marken de fasta partiklar, som nyss sväfvade kring i luften.

Himlahvalfvets *blå färg* härleder sig från ljusets brytning genom osynliga vattenblåsor. Ju torrare luften är, dess mera högblå synes den vara, men ju vattenrikare dess mera ljus.

Luften uppvärmes genom att solstrålarna gå igenom den, men än mer genom den värme, som den upphettade jordytan utstrålar. Luftens temperatur mätes med *termometern*. Då luften uppvärmes, utvidgar den sig; då den afkyles, sammandrager den sig. Sålunda uppstå rörelser i luftlagren och dessa kallas *vindar*.

Under en somnardag uppvärmes landet hastigare än vattnet. Den uppvärmda luften höjer sig och ersättes af svalare luft från hafvet. Sålunda uppstår en *sjövind*. Under natten åter börjar en kallare landvind (morgonmordan) blåsa utåt, emedan hafvet längre bibehåller sin värme än marken och längre kan uppvärma luften öfver sin yta.

Monsuner eller *årstidsvindar* kallar man dem, hvilka från kallare trakter blåsa in mot varmare. På ömse sidor om ekvatorn, uppträda *passadvindarna*; de bero af jordens kringsvängning kring sin axel. I de måttligt varma zonerna uppträda växlande vindar.

Nederbörden. Från hafven, sjöarna, floderna och den fuktiga marden afdunstar vatten, d. v. s. det stiger upp i luften som osynliga droppar. De samla sig i rymden och kringsväfva såsom *moln*. Uppkomma molnen vid jordytan, kalla vi dem *dimma*. Då varm luft kommer i beröring med ett kallt föremål t. ex. en fönsterruta, samlar sig vattengasen på denna i form af *imma* eller *dagg*. När daggbildningen försiggår vid köldgrader, antager den formen af *rimfrost*.

Då vattenpartiklarna uppe i rymden förtätas, kunna de ej vidare hålla sig sväfvande, utan falla till jorden som *regndroppar* eller — om det är kallt — såsom *snö* eller *hagel*.

Då vattengasen vid varm väderlek hastigt förtätas, framkallas en stark elektrisk spänning i luftkretsen. Därför åtföljas häftiga regnväder ofta af elektriska urladdningar d. v. s. *blixtar*. I fuktiga tropiska trakter äro åskväder och störtregn under vissa årstider lika regelbundna företeelser som solens upp- och nedgång.

Regnmängden på en ort angifves i millimeter regnhöjd, det vill säga, man angifver till hvilken höjd jordytan blefve betäkt af regnvatten, om det hvarken kunde afrinna, afdunsta eller nedsjunka i jorden. Vattnet befinner sig sålunda i ett ständigt kretslopp; än är det i luften, än under jordytan och än sänker det sig i floder, sjöar och haf.

Hafven.

Fördelningen af land och haf på jorden är sådan, att ungefär $\frac{3}{4}$ af jordens yta upptages af vatten och endast $\frac{1}{4}$ af fastland och öar.

Likasom ländernas höjdförhållanden äro olika, växla äfven *hafvens djup*. Det djupaste stället man hittills lyckats uppmäta är 9427 m och befinner sig i närheten af Tongaöarna i Stilla hafvet. Detta djup öfverstiger sålunda med ungf. 600 m Gaurisankars höjd. De inre hafven äro vida grundare än de yttre; sålunda har Östersjön ett djup af i medeltal blott 67 m. De olika djupen i samma haf bero naturligtvis af bottenens ojämnheter. Det finnes på denna både bärgskammar, platåer, klyftor och pass.

Hafsvattnet innehåller stora mängder af upplösta ämnen. Det viktigaste är *koksalt*. Röda hafvet innehåller 40 % salt d. v. s. på 100 delar vatten komma 40 delar salt. Äfven Medelhafvet, hvars vatten endast föga uppblandas med sötvattnet från floder och dessutom starkt af dunstar, utmärker sig genom sin salta. I innersta delen af Finska viken är saltmängden blott 1 %.

Efter luftens temperatur rättar sig äfven vattnets vid ytan. På större djup, dit icke solstrålarna förmå nedtränga, äro förändringarna obetydliga, och vattnet håller sig ganska kallt. Isbildningen i polarhafven försiggår dock endast vid ytan. Isbärgen, hvilka anträffas simmande ute i hafven, äro icke hafsiss, utan landis, som skridisarna „kalfvat“. Isbärgen föras af kallvattenströmmar från polartrakterna utåt. En sådan ström är den, som löper utmed Grönlands östra kust.

I hafvet kan man iakttaga tre slag af rörelser: *vågrörelsen*, *hafsströmmarna* och *tidvattnet*.

Vågorna framkallas af vindarna och blifva desto högre ju häftigare vinden och ju djupare hafvet är. Då vågorna slå mot strand, uppkomma bränningar, och dessa blifva särskildt svåra vid låga öppna kuster som t. ex. vid Guinea kusten eller vid den franska västkusten.

Hafsströmmarna uppstå därigenom att varmt eller kallt vatten med större eller mindre hastighet i en viss riktning banar sig fram. Då strömmen stöter mot land, böjer den åt sidan eller delar sig i smärre strömmar. De viktigaste varmvattenströmmar äro de, hvilka i trakten af ekvatorn rinna från O mot W. Emedan strömmarnas vatten uppvärma eller afkyla luften, utöfva de stort inflytande på de omgifvande landens klimat. Sålunda håller Golfströmmen i norra delen af Atlanten icke blott hamnarna vid Skottlands och Norges kuster ständigt öppna, utan gör ock klimatet mildt. Om ej Golfströmmen utan en polarström skulle stryka fram längs Norges kuster, skulle Skandinavien och Finland ligga likasom Grönland höljda af is.

Tidvattnet eller *ebb* och *flod* kallar man hafsvattnets regelbundna stigande (flod) och fallande (ebb) två gånger i dygnet. Detta beror på månens dragningskraft och vandring kring Jorden.

Jordens befolkning.

Liksom ett stort trä med många grenar, blad, blommor och frukter växer upp från ett enda litet frö, har ett enda första människopar gifvit upphof åt de många miljoner människor, hvilka nu befolka jorden. Att dessa icke likna hvarandra såsom bladen på samma trä beror därpå, att de spriddt sig omkring och kommit att lefva under olikartade naturförhållanden. Vistelsen i trakter med olika klimat, olika lefnadssätt och näringsmedel hafva danat *raser*. Då man indelar människosläktet i raser, tager man hänsyn till kroppens byggnad, hudfärgen och anletsdragen.

I slutet af senaste århundrade föreslog en tysk vetenskapsman, att man lämpligast borde indela människorna i *fem* raser, motsvarande de fem världsdelarna, nämligen den *kaukasiska* (hvita), *mongoliska* (gula), *malajska* (bruna), *indianska* (röda), och *negerrasen* (svarta). Det har emellertid visat sig, att gränserna mellan dessa fem raser icke lika lätt kunna uppdragas som mellan de fem världsdelarna.

Andra lärde hafva därför uppgjort nya förslag. Ett sådant omfattar blott tre raser: *negerrasen*, *mongoliska rasen* (omfattande äfven indianer och malajer) och *medelhafsrasen*. Enligt ett tredje nyare förslag borde främst hårets olika beskaffenhet läggas till grund för rasindelningen. Människorna skulle sålunda indelas i

- 1) *ullhåriga*, omfattande

- a) *tofshåriga* (hottentotter och papuas).

- b) *krushåriga* (afrikanska negrer och kafferer).

- 2) *slåthåriga*, omfattande

- a) *stråfhåriga* (mongoler, indianer, malajer, australier och polarfolk).

- b) *lockhåriga* (medelhafsrasen, nuba och dravida).

Rasernas stora underafdelningar äro *språkstammarna*, hvilka grunda sig på släktskap mellan vissa språk. Sålunda omfattar t. ex. medelhafsrasen i Europa den *germaniska* (tyska, holländska, svenska, engelska m. fl.), *romaniska* (franska, italienska, spanska m. fl.) och *slaviska* (ryska, polska, bulgariska, serbiska m. fl.) stammen. Den mongoliska rasen omfattar bl. a. den *finsk-ugriska* (finska, lapska, estniska, samojediska, magyariska m. fl.) och *turkiska*, (turkiska, tatariska, kirgisiska m. fl.) stammen.

De enskilda folken kunna på grund af olika *lefnadssätt* hänföres till

- a) *jägare* och *fiskarefolk* (t. ex. eskimåer, indianer, austral-negrer.)

- b) *nomader* (t. ex. lappar, araber, kirgiser.)

- c) *jordbruksfolk* (t. ex. tyskar, finnar, kineser.)

Den sistnämnda gruppen — kulturfolkens grupp — står högst i kunskaper. De flesta bland dem idka icke blott jordbruk, utan många andra näringar såsom sjöfart, handel och industri, konst m. m.

Ett eller flere folk bildar en stat eller ett rike med gemensamma lagar och gemensam styrelse. Är statens styresman en regent, hvars värdighet gå i arf från far till barn, kallas riket en *monarki*. Väljes åter styresmannen genom ombud för folket på ett eller flera år, kallas staten en *fristat* eller *republik*. I Gamla världen äro de flesta riken monarkier, men i Nya världen republiker.

Med afseende å *religionerna* kan man dela folken i tvänne stora grupper:

a) *engudsdyrkare* (monoteister) äro de *kristna*, *jularna* och *muhammedanerna*.

b) *månggudadyrkare* (polyteister) äro *bramaister*, *buddaister* samt alla de talrika vilda folk, hvilkas religion består i trolldom eller i en tillbedjan af naturkrafter och ting.

Jordens befolkning är spridd på följande sätt:

	milj.	på hvar □ km
<i>Asien</i>	830	19
<i>Europa</i>	365	36
<i>Afrika</i>	170	6
<i>Nordamerika</i>	90	4
<i>Sydamerika</i>	34	2
<i>Australien</i>	6	0,7

Summa 1,495 milj.

11 i medeltal på □ km.

Samfärdsmedel.

Ursprungligen har det naturligtvis icke funnits några *vägar*, utan dessa hafva uppstått genom att många människor till fots eller till häst färdats fram öfver slätter, längs flod- och sjöstränder eller öfver andra lätt tillgängliga trakter. Användandet af slädar och kärror underlättade framforslandet af resande och gods, men för att detta skulle kunna ske utan större besvär och fara bygdes breda jämna landsvägar. Det ges emellertid ännu trakter, t. ex. i det inre Afrika, där endast bärare kunna nyttjas vid transporten af varor. Såsom dragare och lastdjur användas, utom hästen, hunden och renen i polartrakter, kamelen i öknar, oxen företrädesvis i Sydafrika, elefanten i Indien samt äsnan och muläsnan i Europa, Asien och Amerika.

Sedan engelsmannen Georg Stephenson lyckats förfärdiga *lokomotivet*, „ånghästen“, vidtog från och med 1830 byggandet af *järnvägar*. Deras sammanlagda längd bilda nu en räckä så lång, att den är sex gånger längre än ekvatorn eller två gånger afståndet från jorden till månen. Det tätaste järnvägsnätet äger England och mellersta Europa. Konsten att bygga järnvägar har

under de sista 20 åren så utvecklats, att det knappast vidare ges några naturhinder, som ej kunna besegras. Öfver breda floder och djupa afgrunder, genom bärg och öknar gå numera bantägen-framforslande resande och godskollys i miljoner.

Samfärdseln till sjös har sedan år 1807, då den första ångbåten i Amerika började sina turer, ofantligt utvecklats. På världshafvens outslitliga vattenvägar färdas f. n. 12,000 ångare och 30,000 stora segelfartyg. Hälften af alla dessa fartyg tillhör England. Därefter komma Tyskland och Norge med mycket betydande handelsflottor. Från vissa hamnar i England, Tyskland och Frankrike resa på bestämda dagar de stora postångarna ut. Europa är förbundet med Amerika genom ungefär 40 linjer. Från Irland räcker öfverfarten till Nordamerika blott 6 dygn och några timmar. Mycket viktiga farleder äro äfven de genom Sués kanalen samt förbi Malakka. Men äfven Australien, Japan och flere af Söderhafvets öar besökas regelbundet af postångare. Emellan de flesta stater i Gamla och Nya världen gäller en mellanfolklig öfverenskommelse att portot för bref och paket betalas på afsändningsorten och frambefordras genom de främmande länderna utan vidare afgift.

Genom anläggning af kanaler hafva flere nya farleder öppnats och andra äldre betydligt förkortats.

Sedan den elektriska *telegrafen* på 1840:talet uppfunnits, har det blifvit möjligt, att på ytterst kort tid sända bud på långa sträckor. Ledningarna på land bestå i järn- eller koppartrådar, uppsatta på stolpar och ledningarna längs hafsbotten i tjocka kablar. Den första kabeln emellan Europa och Amerika utlades år 1866. Telegraflinjernas sammanlagda sträcka är 3 gånger större än järnvägarnas.

Den sista stora uppfinningen för att snabbt och behändigt förbinda människor på olika orter med hvarandra är *telefonen*. Äfven denna samtalsapparat grundar sig på elektriciteten.

Några uppgifter ur geografnis historia.

Europa.	Asien.	Afrika.	Amerika.	Australien.
Pytheas från Massilia i 3:dje årh. f. Kr.	Hendotus omkr. 450 f. Kr.	Eratosthenes omkr. 200 f. Kr. Ptolemaeus i 2:dra årh. eft. Kr.	Normännens farder omkr. 1000.	
Henrik Sjöfararen † 1480.	Marco Polos resor omkr. 1300.	Bartholomeus Diaz vid Goda hoppssudden 1487.	Columbus' första resa 1492. Amerigo Vespucci omkr. 1500. Cabral i Brasilien 1500. Cortez i Mexico 1521.	Nya Holland 1606. Cooks resor 1768—79. Kolonin Sidney.
Magellans världsomsegling 1514—21. Copernicus † 1543. Newton † 1727.			Humboldts resor 1794—1804. Franklins resa 1845. Nordvästpassagen 1850. Nordenskiöld kringseglar Asien 1878—79. Nansen öfver Grönland 1888.	
Humboldt och Ritter † 1859	Przewalskis resor 1867—88.	Livingstone † 1873. Stanley genom "de svartes världsdel" 1876—77. Stanley efter Emin 1887—89.	Peary vid Grönlands nordkust 1891—92.	
Nansen mot nordpolen 1894. Andrés ballongfärd 1896.	Bonvalot i Tibet 1890.			

B2446

D 353

Söderström & C:o Förlagsaktiebolag

Helsingfors.

Allardt, A.	Lärobok i geografi för folkskolan, illustr.	Pris inb.	—: 85.
Barnabibeln	" "	—: 60.
Bergholm, A.	Svensk rättskrifningslära	" häft.	—: 35.
" "	" " " " " " " " " " " "	" inb.	—: 55.
" "	Svenska rättskrifningsöfningar	" häft.	—: 35.
Bonsdorff, E.	Folkskolans räknelära	" inb.	—: 80.
" "	Facit till d:o	" häft.	—: 25.
Forsström, O. A.	Grunddragen af människo- kroppens byggnad och hälsoläran, illustr.	" inb.	—: 85.
Hult, R.	Finlands geografi, illustr.	" "	1: 50.
Hyvärinen, E.	Handbok för söndagsskolor	" "	—: 60.
Lagerblad, E.	Förberedande geografi, illustr.	" "	1: 50.
" "	Svensk språklära för folkskolan Statsortografen	" "	—: 85.
" "	Freudenth. ortografi	" "	—: 85.
" "	Svensk språklära för småskolor	" "	—: 60.
" "	Rättskrifningslära, statsortogr.	" häft.	—: 30.
" "	Freudenthals ortografi	" "	—: 25.
Lithenius, Sofie.	Enstämmiga små sånger och lekar för folkskolor och barnträdgårdar	" "	1: 50.
Lönnberg, E.	ABC-bok, illustr.	" inb.	—: 25.
" "	Läsebok för barn, illustr.	" "	—: 85.
Nordmann, P.	Lärobok i Finlands historia, illustr.	" "	1: —.
" "	Berättelser ur allmänna historien	" "	1: 50.
" "	Jordytans hufvudformer, uppfödr.	" —	3: —.
Nyström, Maria.	Belöningsplanscher för den lille slöjdaren	" —	—: 60.
Oljemark och Stadius.	181 enstämmiga sånger	" inb.	1: 75.
Ramsay, Aug.	Folkskolans aritmetik	" "	1: 25.
" "	Anvisning för läraren	" häft.	—: 25.
" "	Småskolans räknelära	" inb.	—: 85.
Stenbäck, E.	Rättskrifningsöfningar	" häft	—: 35.
Sundvall, F. V.	Biblisk historia, statsortogr.	" inb.	—: 85.
" "	Freudenthals ortografi	" "	—: 85.
" "	Bibelspråk lämpade till biblisk historia	" häft.	—: 25.
110 Psalmer för skolornas behof	" "	—: 35.